

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Vilma DAUNIENĖ

**ŠIAULIŲ APSKRITIES PROFESINIO RENGIMO SISTEMA
NEFORMALIAUS IR SAVAIMINIO MOKYMOSI KONTEKSTE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2005

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

**ŠIAULIŲ APSKRITIES PROFESINIO RENGIMO SISTEMA
NEFORMALIAUS IR SAVAIMINIO MOKYMOSI KONTEKSTE**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas**

Magistro darbo autorius: Vilma Daunienė

Vadovas: doc. dr. Teodoras Tamošiūnas

Recenzentas: doc. dr. Kęstutis Ališauskas

SANTRAUKA

Vilma Daunienė

Šiaulių apskrities profesinio rengimo sistema neformaliojo ir savaiminio mokymosi kontekste. Magistro darbas.

Magistro darbe išsamiai išanalizuota Šiaulių apskrities profesinio rengimo sistema: profesinio rengimo įstaigos, ruošiamos specialybės, suteikiamos kvalifikacijos, moksleivių skaičiaus kitimas per paskutiniuosius trejus metus; išskirtos pagrindinės profesinio rengimo bei neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo teorinės nuostatos. Charakterizuojamas neformalusis ir savaiminis mokymasis, pagrindžiant jo svarbą profesinio tobulėjimo ir karjeros kontekste. Atlikta Lietuvos ir užsienio valstybių profesinio rengimo norminių aktų analizė, Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigų SSGG analizė. Nustatyta, jog reikia pertvarkyti bei optimizuoti profesinio mokymo programas, atsižvelgiant į realią apskrities situaciją darbo rinkoje.

SUMMARY

Vilma Dauniene

Siauliai County vocational training system in the context of informal and self-education. Master's work.

This master's work presents a detailed analysis of Siauliai County vocational training system: vocational training institutions, specialties, qualifications, variation of pupils' number during the last three years. The main theoretical provisions of assessment of vocational training, informal and self-education are distinguished. Informal and self-education is characterized, the motivation of their importance in the context of professional perfection and career is presented. The analysis of vocational training standards in Lithuania and abroad is executed; Siauliai County vocational training SWOT analysis is presented. The need of readjusting and optimization of the programs of vocational training, basing on real situation in labor market is identified.

TURINYS

IVADAS.....	3
1. TEORINĖS PROFESINIO RENGIMO BEI NEFORMALIOJO IR SAVAIMINIO MOKYMOSI NUOSTATOS.....	10
1.1. Profesinio rengimo turinys (“curriculum”).....	10
1.2. Profesinio rengimo turinio tobulinimo modeliai.....	11
1.3. Profesinio ugdymo programa.....	13
1.4. Profesinio išsilavinimo lygiai.....	14
1.5. Standartai profesiniame rengime.....	16
1.6. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi charakteristika.....	18
1.7. Mokymosi kontekstualumas, numanomas pobūdis.....	21
1.8. Vertinimas formaliajame švietime.....	22
1.9. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo metodai.....	24
1.10. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimo ir pripažinimo gairės Europos švietimo politiniuose dokumentuose.....	25
2. ŠIAULIŲ APSKRITIES PROFESINIO RENGIMO SISTEMA BEI NEFORMALUSIS IR SAVAIMINIS MOKYMASIS LIETUVOS IR ES KONTEKSTE.....	26
2.1. Užsienio valstybių profesinio mokymo sistemos bei norminių aktų analizė.....	26
2.2. Lietuvos Respublikos profesinio rengimo norminių aktų analizė.....	31
2.3. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo ir pripažinimo teisinis pagrindas.....	35
2.4. Socialinė partnerystė, socialinio partnerio (darbdavio) dalyvavimas profesiniame rengime.....	36
2.5. Profesinis mokymas Lietuvoje.....	39
3. ŠIAULIŲ APSKRITIES PROFESINIŲ MOKYKLŲ TINKLAS IR TEIKIAMOS PROFESINĖS KVALIFIKACIJOS.....	41
3.1. Šiaulių profesinio rengimo centras.....	42
3.2. Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigos.....	52
3.3. Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigų situacija.....	59
3.4. SSGG analizė.....	63
3.4.1. Stiprybės.....	65
3.4.2. Silpnybės.....	68
3.4.3. Galimybės.....	71
3.4.4. Grėsmės.....	74
3.4.5. SSGG analizės apibendrinimas.....	76

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	77
DISKUSIJA.....	80
LITERATŪRA.....	81
PRIEDAI.....	84

ĮVADAS

PROBLEMA

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, prasidėjus ūkio suirutei, buvo nuvertintas kvalifikuotas darbas, krito mokslo prestižas ir visose švietimo grandyse besimokančiųjų skaičius ėmė mažėti. 1993-1994 m. interesas mokytis ėmė kilti, 1994 m. prasidėjęs etapas buvo skirtas įvertinti susidariusią profesinio rengimo situaciją ir juridiskai įteisinti mokymo/studijų programas. Buvo sukurti Švietimo įstaigų bei Studijų ir mokymo programų registrai, savo struktūra orientuoti į Europos Sąjungos rekomendacijas.

Profesinio mokymo tikslas – sukurti tokią profesinio rengimo sistemą, kuri sudarytų sąlygas įgyti kiekvienam norinčiam dirbti piliečiui konkurentabilią darbo rinkoje kvalifikaciją, savo apimtimi ir kokybe tenkinančią dinamiškus darbo rinkos poreikius bei padedančią prisitaikyti prie struktūrinių ir technologinių pokyčių.

Prielaidas veiksmingesniam jaunuolių profesiniam mokymui ir jų darbiniams įgūdžiams gerinti turėtų sudaryti:

- įvairių regiono interesų grupių atstovų bendradarbiavimas;
- bendra paieška būdų efektyviausiai panaudoti esamus išteklius;
- socialinės atskirties mažinimas regione.

Šiuo metu vykdomos permainos profesinio rengimo srityje sukelia diskusijas apie jų tikslingumą ir ekonominį pagrįstumą bei atitikimą darbo rinkos poreikiams. Visuomenės socialiniai ir šalies ekonomikos pokyčiai kelia naujus reikalavimus profesiniam mokymui, bet, neturint konkrečios ūkio plėtros strategijos, sudėtinga prognozuoti darbo jėgos paklausos pokyčius. Tuo tarpu jaunimas ir profesinio rengimo institucijos pasimeta tarp daugybės neapibrėžtų bei joms šiuo metu ypač nepalankių įvairių realaus gyvenimo sąlygų. Dažnai nurodomos tokios **pagrindinės esamos profesinės sistemos problemos:**

1. Žemas profesinio mokymo prestižas. Vyrauja nuostata, kad mokytis stoja mažiau išvystytų gabumų vaikai iš šeimų, priklausančių žemesniam socialiniam sluoksniui.
2. Profesinis rengimas daugelio laikomas antraeile ugdymo institucija. Europos valstybėse yra gana populiaru jaunuoliams iš pradžių įgyti profesiją, o tik vėliau siekti aukštesnio išsilavinimo. Lietuvoje tik apie 30 proc. jaunuolių profesinės karjeros kelią pradeda profesinėse mokyklose, tuo tarpu Europos Sąjungos vidurkis yra 60 proc.

Išsiplėtusioje Europoje atvira darbo rinka ir žmogaus teisė laisvai mokytis, studijuoti, gyventi ir dirbti bet kurioje šalyje reikalauja, kad žinios, įgūdžiai, kvalifikacijos būtų aiškiai suprantamos, kas leistų jas pripažinti bet kurioje šalyje. Turėtų būti sukurti instrumentai, padėsiantys žmonėms – suaugusiems ir jaunimui – suprantamai ir konvertuojamai pateikti savo kvalifikacijas ir

kompetencijas bet kurioje Europos vietoje. Valstybės raginamos sukurti teisinį pagrindą neformaliojo ir savaiminio mokymosi nustatymui, pamatavimui ir pripažinimui. Be to, ES šalys turėtų raginti įvairias švietimo institucijas, kitas su švietimu ir lavinimu susijusias organizacijas įgyvendinti neformalaus ir savaiminio mokymosi vertinimo ir pripažinimo prielaidas.

Per pastaruosius 15 metų visa grupė Europos šalių ir už jos ribų esančios šalys įdiegė ankstesnio ir neformaliojo mokymo(-si) identifikavimo, oficialaus patvirtinimo ir pripažinimo metodikas ir sistemas. Kodėl daugelis Europos šalių pradėjo kreipti dėmesį į neformalų mokymąsi? Svarbūs yra trys atsakymo į šį klausimą aspektai. Pirma, išaugo bendrųjų kvalifikacijų poreikis ir pradėta paieška optimaliausių priemonių, kurios įgalintų veikti kartu su greita technologijų ir organizacijų kaita ir leistų išlikti pasaulinėje rinkoje. Antroji priežastis akcentuoja institucinės pertvarkos poreikį ir mokymosi sistemų perorganizavimo sferoje. Trečia, mokymo sistemos ir metodai buvo kuriami ir plėtojami instituciniame vakuume, neatsižvelgiant į tikruosius darbo rinkos poreikius. 1995 m. neformaliojo ir ankstesnio pripažinimo idėja buvo pristatyta ES Baltojoje mokymo ir mokymosi knygoje [4], kur pažymima, kad būtina apibrėžti bendrą požiūrį į tai, kaip neformalusis mokymasis bus identifikuojamas, įvertinamas bei pripažįstamas.

Tyrimai neformaliojo ir savaiminio mokymosi srityje dar atliekami negausiai, todėl akivaizdus taikomųjų tyrimų trūkumas apsunkena neformaliojo ir savaiminio mokymosi sistemos plėtra.

Kiekvieno regiono profesinio rengimo sistema yra dalis valstybės sistemos, kuri formuojama, remiantis bendraisiais principais, bet regiono uždavinys – ieškoti būdų šiai sistemai optimizuoti, padėti žmonėms prisitaikyti prie naujų darbo rinkos poreikių. Šiaulių apskrities profesinio rengimo srityje pastaraisiais metais vyksta itin daug reorganizacijų bei permainų, tačiau profesinio rengimo įstaigų prestižas išlieka žemas, o didelė dalis mokyklas baigusiujų mokinių – potencialūs darbo biržų lankytojai.

TYRIMO AKTUALUMAS

Naujos technologijos bei didėjanti konkurencija tarp įmonių keičia reikalavimus mokymui, profesiniam rengimui bei žmonių kompetencijai. Profesionalūs darbininkai, geri savo amatų meistrai tampa vis paklausesni darbo rinkoje, todėl darbdaviai pradeda daugiau rūpintis darbuotojų kvalifikacija, nes tai yra viena esminių jų verslo sėkmės sąlygų. Vis akivaizdžiau suvokiama dialogo tarp verslo atstovų ir darbo jėgos – profesinio rengimo įstaigų būtinybė.

Šiuo metu Lietuvoje vyksta profesinio rengimo sistemos pertvarka tokiomis kryptimis:

- optimizuojamas profesinių mokyklų tinklas;
- keičiamas mokymo programų registras;
- rengiami normatyviniai dokumentai, reikalingi integracijos į ES procese;
- keičiamas mokymo turinys.

Europos švietimo nuostatos įpareigoja Lietuvą tobulinti profesinį rengimą, kad jis atitiktų pagrindinę **Europos dimensiją**:

teikti profesinį ir bendrąjį kultūrinį išsilavinimą, atitinkantį šiuolaikinį mokslo, technologijos ir kultūros lygį, sudaryti reikalingas sąlygas žmonėms persikvalifikuoti, prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių ir sąlygų, užtikrinti profesinio mokymo tęstinumą ir ugdyti asmenines savybes.

Baltojoje knygoje [4] nurodoma, kad profesinio rengimo lygis Lietuvoje turėtų atitikti tarptautinę patirtį, kad būtų gerinama mokymo programų kokybė, įdiegtos veiksmingiausios mokymo ir mokymosi technologijos, kuriami mokymo ir studijų standartai.

Europos švietimo politika ryški ir Lietuvoje, kur Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje [37] teigiama, kad skirtingi mokymosi paslaugų teikėjai (formalios institucijos, neformalusis švietimas – mokyklos, universitetai) turi padėti besimokančiam jo mokymosi kelyje, kuris turi būti gerai apgalvotas, numatytas, sujungtas, taip pat ir lankstus. Už tai atsakinga institucija ir individas.

Šio tyrimo aktualumą lemia tai, kad Lietuvos strateginiuose dokumentuose neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas pripažintas aktualia nacionaline problema, tiesiogiai susijusia su dirbančiųjų, o taip pat ieškančių darbo žmonių kompetencijų, įgytų neformaliojo ir savaiminio mokymosi būdu, įvertinimo poreikiu bei mokymosi visą gyvenimą plėtra.

Nuo 2001 metų Lietuvoje įsigaliojo nauja tvarka (LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. 1353), pagal kurią yra įvertinamos ir valstybės pripažįstamos asmens žinios, įgytos neformaliojo ir savaiminio mokymosi metu. Asmuo, kuris įgijo naujų kompetencijų savo darbo vietoje, kursų, seminarų, savarankiško mokymosi metu, sudaromos galimybės eksternu laikyti kvalifikacijos egzaminus ir gauti valstybės pripažintą kvalifikacijos pažymėjimą ar diplomą. Ši galimybė, deja, apima tik profesinių ir aukštesniųjų mokyklų lygmenį.

Kyla problema – kaip mokymąsi, vykstantį neformalioje švietimo sistemoje, padaryti pastebimesnį. Ji suprantama vis aiškiau ir plačiau, suvokiama, jog ši problema yra susijusi su kompetencijomis individo ir visuomenės lygmenyse. Dabartiniu metu egzistuojantis formalusis švietimo ir mokymo sistemos uždarumas prieštarauja darbdavių poreikiams. Darbdaviai reikalauja laisvesnių judėjimo švietimo sistemos ribose galimybių. Ankstesnio mokymosi pripažinimo įdiegimas ir yra bandymas atsakyti į lankstumo, skaidrumo ir įgūdžių perkėlimo iš švietimo sistemos į darbo rinką poreikį. Tikslinė grupė – visi suaugusieji, norintys formalizuoti savo gebėjimus, įmonės, švietimo sistema ir trečiasis sektorius. Ypatingą reikšmę neformalaus ir savaiminio mokymosi vertinimo sistemos išvystymas gali turėti žmonėms, turintiems žemiausią išsilavinimą ir neturintiems darbo.

2004 m. Šiaulių apskrityje buvo optimizuotos visos 5 miesto mokyklos į profesinio rengimo centrą, daug pertvarkų pastaraisiais metais įvyko ir rajonų profesinio rengimo bei žemės ūkio mokyklose. Tačiau kol kas nėra išsamesnių tyrimų ar straipsnių apie Šiaulių apskrities profesinį rengimą, mokyklas, teikiamas kvalifikacijas ir pan.

OBJEKTAS

Šiaulių apskrities profesinis rengimas bei neformalusis ir savaiminis mokymasis.

TYRIMO DALYKAS

Šiaulių apskrities profesinio rengimo sistema neformalaus ir savaiminio mokymosi kontekste.

TYRIMO TIKSLAS – ištirti Šiaulių apskrities profesinio rengimo sistemą neformalaus ir savaiminio mokymosi kontekste.

UŽDAVINIAI:

1. Išskirti pagrindines profesinio rengimo bei neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo teorines nuostatas.
2. Išanalizuoti Lietuvos ir užsienio valstybių profesinio rengimo, neformaliojo ir savaiminio mokymosi sistemą bei norminius aktus.
3. Atlikti profesinio rengimo situacijos Lietuvoje analizę.
4. Išanalizuoti Šiaulių apskrities profesinių mokyklų tinklą, stojančiųjų skaičiaus pokyčius, teikiamas kvalifikacijas.
5. Atlikti Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigų SSGG analizę.

HIPOTEZĖ

Šiaulių apskrities profesinio rengimo sistema pasižymi šiomis pagrindinėmis plėtros kryptimis:

- 1) specialistų rengimo optimizavimas, pasiūlos ir paklausos subalansavimas;
- 2) profesinio mokymo programų pertvarkymas, atsižvelgiant į realią regiono situaciją rinkoje;
- 3) profesinio rengimo institucijų ir darbdavių socialinės partnerystės stiprinimas.

METODOLOGIJA

Darbe buvo išanalizuotos profesinio rengimo bei neformaliojo ir savaiminio mokymosi teorinės nuostatos. Apie profesinį rengimą Lietuvoje kol kas nėra plačiai rašoma ar diskutuojama, žymiausi ir daugiausiai apie tai rašantys mokslininkai-teoretikai – R.Laužackas ir K.Pukelis. Tyrime nagrinėjami Lietuvos ir užsienio valstybių norminiai aktai, reglamentuojantys profesinį mokymą bei neformalųjį ir savaiminį mokymąsi. Į Šiaulių apskrities profesinio rengimo situaciją žvelgiama iš Lietuvos ir Europos profesinio rengimo konteksto. Analizuojamos 3 paskutiniųjų metų Šiaulių

apskrities pertvarkos, įvykusios profesiniame rengime: ko trūksta ir kas padaryta, ką reikėtų keisti ar tobulinti, ką mano apie tai žmonės, tiesiogiai susiduriantys su profesiniu rengimu – mokymo įstaigų administracija, pedagogai, auklėtojai, ką rodo darbo biržos duomenys ir reali situacija apskrities darbo rinkoje (žr.: 1 priedą), darbdavių ir kitų socialinių partnerių vertinimai apie atskiras mokymo studijų programas, jų reikalingumą ar nereikalingumą.

Bet kokiai pertvarkai išbandyti ir patikrinti reikalingas tam tikras laiko tarpas, nuolatiniai tyrimai, todėl išties sunku ką nors prognozuoti, nuo reorganizacijos praėjus vos geram pusmečiui, tačiau kai kurios tendencijos jau ima ryškėti. Jau tampa aišku, kad apskrityje būtina optimizuoti ne tik profesinio rengimo įstaigas, bet ir optimizuoti, „išgryninti“ programas, kad išvengtume jų dubliavimosi, tai pat būtinas glaudesnis bendradarbiavimas su darbdaviais.

Tyrimo tikslui įgyvendinti buvo pasirinktas interviu su Šiaulių profesinio rengimo įstaigų darbuotojais – administracija, mokytojais, auklėtojais bei su didžiųjų įmonių vadovais. Buvo atlikta visų apskrityje esančių profesinio rengimo mokyklų SSGG analizė, kurios metu respondentai (15 iš kiekvienos mokymo įstaigos) įvertino esamą bei numatomą savo mokyklos situaciją. Remiantis šiais duomenimis, buvo atliktas išsamus apibendrinimas. Manoma, jog pasirinktas tyrimo būdas geriausiai atskleidžia šiandieninę profesinio rengimo situaciją bei numatomas grėsmes ir galimybes.

METODAI

1. Teisinių Lietuvos ir užsienio valstybių dokumentų: įstatymų, įsakymų, poįstatyminių aktų ir nutarimų, reglamentuojančių profesinį rengimą bei neformalųjį ir savaiminį mokymąsi ir jo vertinimo sritį, analizė.

2. Apklausa – SSGG analizė.

Tiriamieji – Šiaulių apskrities visų profesinio rengimo įstaigų (12) administracija bei mokytojai, kuriems buvo pateikta atlikti savo mokymo įstaigos SSGG analizę. Iš viso tiriamųjų – 180, buvo gražinta – 161 anketa.

Reziumuojant apklausos duomenis, darbe atlikta kontent analizė.

3. Interviu su profesinio rengimo mokyklų administracija, pedagogais, Šiaulių miesto didžiųjų įmonių vadovais.

4. Statistinė-kompiuterinė pirminių ir antrinių duomenų analizė.

STRATEGIJA

Šiam tyrimui atlikti buvo pasirinkta dokumentų analizė, SSGG analizės forma bei interviu.

1. II semest্রে, t. y. 2004 m. kovo-gegužės mėn., buvo renkama teorija bei duomenys apie teisinę profesinio rengimo bazę: kaupiami bei analizuojami Lietuvos ir užsienio valstybių dokumentai, reglamentuojantys profesinį rengimą. Buvo atlikta lyginamoji dokumentų analizė.

2. III semestre, t. y. 2004 m. rugsėjo - lapkričio mėn., buvo važiuota į visas Šiaulių apskrities profesinio rengimo mokyklas, iš administracijos bei pedagogų imta interviu bei nagrinėta mokyklų turima dokumentacija, įvertinti teoriniai mokymosi kabinetai, praktikos atlikimo bazės. Imta interviu iš Šiaulių miesto įmonių vadovų. Gruodžio mėn. profesinio rengimo įstaigoms užpildymui išdalinta SSGG analizės formos.

3. IV semestre, t. y. 2005 m. sausio - balandžio mėn., buvo sistemini gauti duomenys, atliekama analizė. Balandžio - gegužės mėn. užbaigiamas visas tyrimas, daromos išvados.

REZULTATŲ NAUJUMAS

Išsamesnis tokio pobūdžio tyrimas apie Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigas buvo atliekamas pirmą kartą.

1. TEORINĖS PROFESINIO RENGIMO BEI NEFORMALIOJO IR SAVAIMINIO MOKYMOSI NUOSTATOS

1.1. Profesinio rengimo turinys (“Curriculum”)

Prieš trejetą dešimtmečių buvo pradėta kalbėti apie švietimo (profesinio mokymo) standartus – kaip apie tam tikrus valstybės apibrėžtus mokymo parametrus. Tuomet mokymo teorijoje ir praktikoje atsirado pedagoginė sąvoka “**curriculum**” – iš pradžių JAV, vėliau ir Vakarų Europoje. Šiandien terminas “curriculum” aiškinamas labai nevienodai – dažnai tai priklauso nuo kontekstinių dalykų, o dažnai ir nuo konkrečių tyrėjų požiūrio. Todėl, siekiant profesinio rengimo standarto, o ypač jo rengimo proceso planavimo, aiškumo, tenka atsiremti į klasikinę “curriculum” sampratą [26]. Šiandien sąvoka “curriculum” Vakarų Europos šalyse vartojama taip pat dažnai kaip ir žodžiai *mokytojas, mokykla ar mokynys*. Terminą “curriculum” tiesiogiai verčiant iš lotynų kalbos, reiškia “bėgimą ratu”. Dauguma anglų-lietuvių kalbų žodynų nurodo, kad “curriculum” – tai “mokymo planas, programa”. Tačiau gilesnė šios sąvokos analizė leidžia suprasti, kad lietuviškoje ugdymo mokslų terminijoje žodis “curriculum” neturi tiesioginio ir pilno atitikmens. Europoje šis terminas paplito nuo amerikiečių mokslininko Ralph W.Tyler darbų. Todėl šis mokslininkas laikomas “curriculum” teorijos kūrėju ir propaguotoju. Vienas pirmųjų ir žymiausių “curriculum” teoretikų Vakarų Europoje buvo Saul B.Arobinson.

Dabartinėje Lietuvos pedagoginėje praktikoje terminas “curriculum” dažniausiai keičiamas “ugdymo turiniu”. Teorinė “curriculum” analizė yra svarbi dviem aspektais. Visų pirma ši sąvoka yra vienas pagrindinių integruojančių ugdymo parametrų, be kurio sunku įsivaizduoti pilnesnį požiūrį į profesinio rengimo, kaip reiškinio, visumą. Kita priežastis yra ta, kad “curriculum” išreiškia lanksčiąją mokymo ir mokymosi reiškinio pusę, kurios kaita apskritai, o ypač šiuo metu, vykstant profesinio rengimo reformai, yra ypač svarbi. Kalbant apie profesinį rengimą, visų pirma turima galvoje organizuoti (mokykliniai) ugdymo procesai, kuriuose dominuojanti vaidmenį turi mokymo ir mokymosi funkcija. Todėl, ypač profesinio mokymo atveju, terminas *mokymo turinys* yra tikslesnis ir nepretenduoja į pilnutinio ugdymo, vykstančio ir užmokyklinėje aplinkoje, sampratą [41, p. 19]. Profesinis mokymas – tai kryptingas ir metodiškas profesijos pedagogo vadovavimas mokinio mokymuisi bei išmokimui, siekiant įgyti tam tikros profesijos teorinių bei praktinių žinių, mokėjimų ir įgūdžių [1, 18].

Vokiečių pedagogas **W.Voigt** teigia, kad “curriculum” – tai visaapimanti mokymo tikslų, turinio, metodų, medžiagos ir priemonių, mokymo organizavimo ir kontrolės sistema. **A.Schelten** teigia, kad “curriculum” reiškia visuminį mokymo proceso apibūdinimą, t. y. jo numatymą (planavimą), vyksmą, kontrolę. Toks apibūdinimas apima išsamius duomenis apie mokymo tikslus, jo turinį, metodus, priemones bei tikslų pasiekimo kontrolę. Dauguma autorių sutaria, kad mokymo turinys – tai į tikslus orientuota mokymo programa, mokymo kelias, apimantis ne tik jos nuolatinį

atnaujinimą, bet ir praktinį realizavimą, į kuri įeina ir dauguma kitų svarbiausių mokymo proceso parametru. Taigi mokymo turinį galima apibūdinti ir kaip atsakymų į šiuos klausimus visumą:

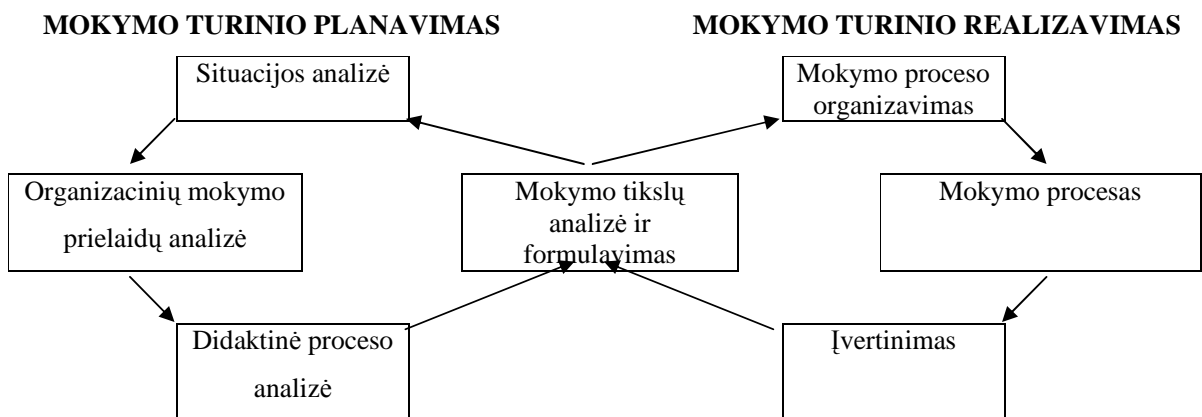
- kam skiriamos tam tikros mokymo priemonės?
- kokių kvalifikacijų ir kitokių tikslų yra siekiama?
- koks turinys turi būti išmoktas, kad būtų pasiekti tikslai?
- kokie mokymo patyrimai ir mokymo medžiaga yra reikalinga?
- kokios kontrolės formos teiks informaciją apie tikslų pasiekimą ir pan.?

Labai svarbu yra tai, kad į minėtų mokymo tikslų, turinio, metodų, mokomosios medžiagos, mokymo organizavimo ir kontrolės visumą yra žiūrima kaip *į nuolat kintančią ir atsinaujinančią sistemą*. Iš visų mokymo turinio elementų didžiausias dėmesys ir reikšmė skiriama tikslų problemai.

Pateiktoji teorinė mokymo turinio samprata leidžia išskirti jį kaip pedagoginį nuolatinės profesinio rengimo kaitos (reformos) reiškinį. Profesinio rengimo sistemos kaitos pagrindas yra seka tarpusavyje susijusių ir loginėje sąsajoje esančių elementų (veiksmų), kurių kokybiniai parametrai nulemia pedagoginį visos profesinio rengimo sistemos rezultatą [26, p. 22].

1.2. Profesinio rengimo turinio tobulinimo modeliai

Mokymo turinio atnaujinimas, tobulinimas ar reforma vyksta nuolat atsinaujinančiu ratu arba spirale [26]:

1 pav. Mokymo proceso struktūra

Iš šio modelio matome, kad nuolatiniame mokymo turinio atnaujinimo procese tarsi praranda prasmę jo pradžios ir pabaigos problema. Tam tikra rengiama ir realizuojama mokymo programa praeina 8 etapų ciklą ir sugrįžta į tą pačią, tačiau jau pakitusią situaciją.

Švietimo praktikoje yra žinomi keturi mokymo turinio tobulinimo modeliai, kurie atskleidžia mokymo programos sudarymą, konkrečius jos elementus.

Pirmasis plačiai paplitęs mokymo modelis – tai **Tylerio modelis**. Šis modelis orientuotas į tikslus. Jis remiasi 4 pagrindiniais klausimais:

- kokių tikslų turėtų siekti mokymo turinys?
- kokias žinias, gebėjimus turi suteikti mokymo turinys?
- kaip tas žinias ir gebėjimus mokinys gali įgyti?
- kaip išmatuoti, ar tikslai buvo pasiekti?

Tylerio modelis – tai į dalyką ir mokytoją orientuotas planavimas, suteikiantis visam mokymo procesui loginį pagrindą ir racionalią tvarką. Būtent šis modelis šiandien dominuoja daugumos Europos šalių profesiniame mokyme.

Antrasis modelis – tai **Skilbecko modelis**. Šis modelis orientuotas į rezultatą. Remiantis šiuo modeliu, tikslų nebūtina išreikšti elgesio sąvokomis, tačiau juose turi būti numatytas mokymosi rezultatas. Tikslai išplaukia iš konkrečios situacijos analizės.

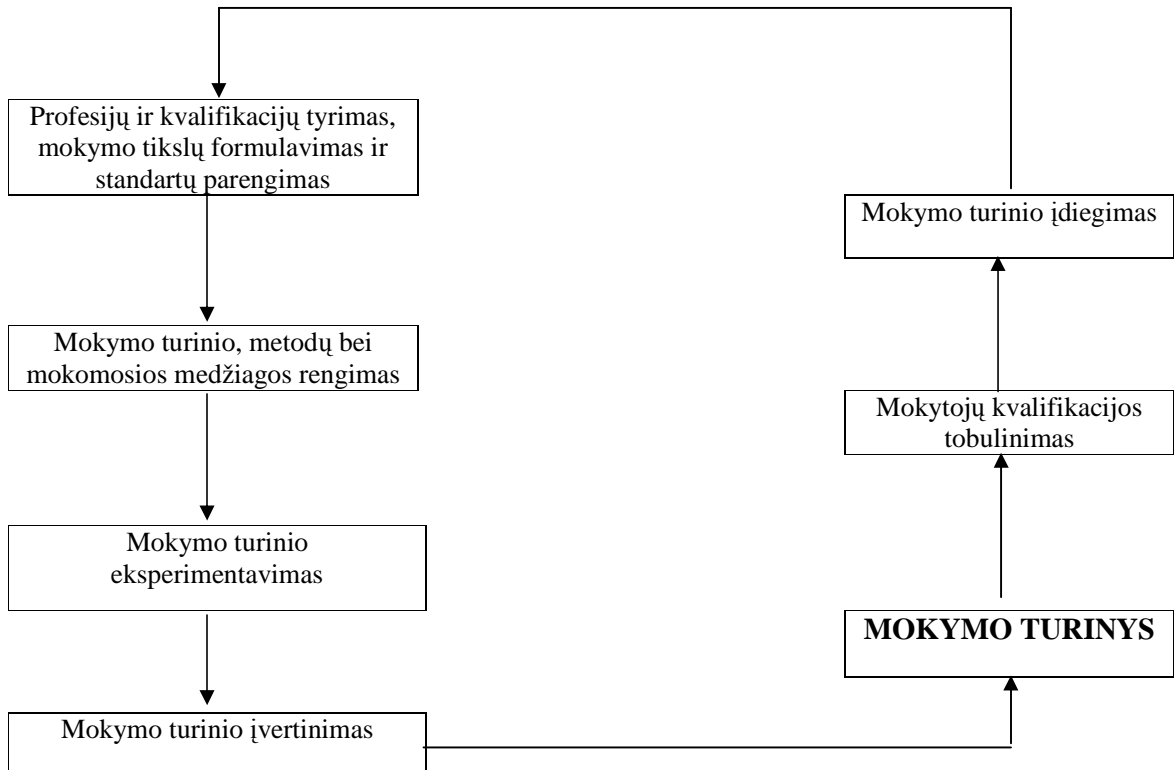
Trečiasis, **Kolbo modelis**, atstovauja mokymosi per patirtį arba mokymosi veikiant ir galvojant, stebint ir mąstant idėją. Šis modelis orientuotas į patirtį, refleksiją. Mokymasis per patirtį apibūdinamas kaip patirties ir sąvokų, stebėjimo ir veiklos integravimo procesas. Pagrindinis šios modelio sėkmės faktorius – išmokyti mokinį tapti savarankišku.

Ketvirtasis mokymo modelis – **Walkerio modelis**. Šis modelis orientuotas į svarstymą ir kompromisų paiešką. Tai “natūralistinis” modelis, kuriame dominuoja mokymo turinio kūrimas per sąsają – *sąvokos – teorijos – tikslai*. Vadovaujantis šiuo mokymo modeliu, kiekvienas naujas mokymo turinys yra kuriamas, atsisakant senosios praktikos ir atrandant naują.

Apskritai mokymo turinio tobulinimas yra teoriškai pagrįstas, organizuotas ir metodiniu požiūriu parengtas procesas. Profesiniame rengime jo varomoji jėga yra prieštaravimas tarp veiklos sistemos keliamų kvalifikacinių reikalavimų, žmonių siekių ir jų tenkinimo švietimo sistemoje galimybių.

Galima pavaizduoti sukonkretintą bei vadybos elementais papildytą profesiniam rengimui pritaikytą 5 žingsnių mokymo turinio tobulinimo sistemą [26]:

NUOLATINIS MOKYMO TURINIO TOBULINIMAS

2 pav. Mokymo turinio atnaujinimas

Iš 2 paveikslo matome, kad mokymo turinio atnaujinimas vyksta ratu. Matomas mokymo turinio įvertinimas ir įdiegimas. Įvertinimo rezultatai nulemia kitą žingsnį – nustatyti neatitikimai sąlygoja kito etapo pradžia. Šiuo metu Lietuvos profesinio rengimo teorijai ir praktikai aktualiausi yra du mokymo proceso etapai – tai profesijų ir kvalifikacijų tyrimas, turintis lemiamą reikšmę profesijos standartų kūrimui, taip pat visuminį profesinio mokymo turinio įvertinimą. Pateiktame mokymo turinio tobulinimo paveiksle matomi nepertraukiamam profesinio mokymo turinio tobulinimui būdingi nuosekliai vykstantys etapai.

1.3. Profesinio ugdymo programa

Profesinio mokymo programa ir mokymo turinys – labai vienas su kitu susiję dalykai. **Mokymo programa** – tai tam tikras mokymo turinio modelis, sudarytas iš svarbiausių jo elementų. Profesinio mokymo programa detalizuoja, išskleidžia, apibrėžia ir numato tai, kuo konkreti mokymo įstaiga, remdamasi savo patirtimi, specifika, turimomis teorinėmis-praktinėmis naujovėmis, laiko tikslinga papildyti konkrečios profesijos mokymo standartą. Mokymo programos reikšmę mokymo turiniui apibūdina 7 jos uždaviniai:

- 1) aprašo bendruosius mokymo tikslus (pagal standartą) bei konkretizuoja kitus ugdymo turinio parametrus (mokymo proceso parametrus, situacijas, sąveikas ir kt.);
- 2) apibūdina ir paskleidžia mokslines, technologines bei pedagogines inovacijas;
- 3) atlieka koordinuojamąjį vaidmenį tarp skirtingų mokymo pakopų bei tarp atskirų mokymo įstaigų;
- 4) laiduoja mokymo kokybę, tarpdalykinius ryšius, patirties perimamumą;
- 5) sukuria aiškias egzaminų prielaidas, kai jie pravedami centralizuotai, leidžia formuluoti egzaminų sąlygas;
- 6) pagerina mokytojų bei mokinių orientavimąsi profesinio rengimo ir profesinio mokymo procesuose;
- 7) leidžia standartizuoti, klasifikuoti, registruoti ir kitaip statistikos tikslais tvarkyti profesinio mokymo procesus.

Programų struktūrą paprastai nustato švietimo valdymo institucijos. Mokymo programos sudarymo schema būtų tokia: **kompetencijos – mokymo tikslai – mokymo turinys, formos, metodai, būdai ir pan.**

Mokymo programos struktūra galėtų būti ir tokia: 1) bendroji dalis – pateikiami bendrieji tikslai, kuriems pasiekti rengiama programa; 2) pagrindinė dalis – pateikiamas mokymo planas (mokymo dalykų, jų grupių, mokymo modulių sąrašas, principinis mokymo turinys, jo pobūdis, rekomendacijos ir nurodymai mokymo organizavimui bei metodams); 3) pagalbinė dalis – pateikiama medžiaga programos realizavimui, akcentuojami kiti svarbūs dalykai – temų nuoseklumas, svarbiausi galimi mokymo modeliai, mokymo priemonės, konkretūs metodai, egzaminų užduotys, rekomenduojama literatūra ir t. t.

1.4. Profesinio išsilavinimo lygiai

Profesinis išsilavinimas – pedagoginė kategorija, atsiradusi XIX amžiaus pradžios neohumanizmo tradicijose. Profesinis išsilavinimas sąlygoja profesinį sumanumą, t. y. darbo vietai reikalingos profesinės kvalifikacijos gali būti pasiekiamos tik atitinkamo profesinio išsilavinimo dėka. Tam, kad profesinį rengimą būtų galima organizuoti racionaliai ir asmens, ir visuomenės atžvilgiu, jis skirstomas į tam tikrus lygius. Atitinkamo lygio pasiekimas skiriasi mokymo turiniu, laiko resursais ir kt. Profesinės veiklos struktūra nulemia profesinio rengimo programų, teikiančių nevienodo lygmens profesinį išsilavinimą, būtinumą ir jų sudėtingumą. Kiekviena mokymo programa priklauso konkrečiam profesinio išsilavinimo lygiui, t. y. kiekviena profesinio rengimo programa turi atitikti vieną iš penkių lygių.

LIETUVOJE SUTEIKIAMO PROFESINIO IŠSILAVINIMO LYGIAI [4]

Profesinio išsilavinimo lygis	Profesinio išsilavinimo lygio apibūdinimas	Bendrojo išsilavinimo lygis	Programos trukmė
Pirmasis	Gebėjimas atlikti nesudėtingas, pasikartojančias ir autonomiškus sprendimų nereikalaujančias darbo operacijas.	Specifinių reikalavimų nėra	Iki 1 metų
Antrasis	Kompetencija atlikti principinių autonomiškus sprendimų nereikalaujančių specializuotą darbą.	Pradinis/pagrindinis	1-2 metai
Trečiasis	Kompetencija atlikti sudėtingą darbą pakankamai atsakingų ir savarankiškų sprendimų reikalaujančiose veiklos srityse. Įgyjamas gebėjimas derinti grupės veiklą.	Pagrindinis/vidurinis	2-4 metai
Ketvirtasis	Gebėjimas savarankiškai atlikti sudėtingą, atsakomybės reikalaujančią darbą konkrečiose veiklos srityse. Įgyjami gebėjimai savarankiškai atlikti planavimo, administravimo ir kontrolės funkcijas.	Aukštesnysis	3-4 metai
Penktasis	Gebėjimas atlikti sudėtingą kūrybinį darbą plačiose, besiformuojančiose veiklos srityse, galimybė užsiimti autonomiška, išsamiais žiniomis grindžiama profesine veikla. Įgyjami gebėjimai planuoti ir vertinti darbą, vykdyti valdymo funkcijas.	Aukštasis	4-5 metai

Bendrasis išsilavinimas, būtinas profesinio išsilavinimo atitinkamam lygiui pasiekti, gali būti įgyjamas prieš profesinį mokymąsi arba jo metu (integruotas profesinio mokymo programoje) [4, p. 34].

Pirmasis profesinio išsilavinimo lygis pasiekiamas mokymosi pagal pirmo lygio programas metu profesinio mokymo centruose ir kursuose. Antrasis profesinio išsilavinimo lygis pasiekiamas mokymosi pagal antro lygio programas metu profesinio mokymo centruose ir profesinių mokyklų pirmojoje pakopoje. Šio lygio profesinio išsilavinimo siekiama, turint ne žemesnį kaip bendrąjį pradinį išsilavinimą. Trečiasis lygis – pagal trečio lygio programas mokomasi profesinių mokyklų antroje, trečioje ir ketvirtoje pakopoje bei aukštesniųjų mokyklų profesinio rengimo skyriuose. Reikia turėti ne žemesnį kaip bendrąjį pagrindinį išsilavinimą. Ketvirtasis profesinio išsilavinimo lygis pasiekiamas studijų pagal penkto lygio programas metu aukštesniosiose mokyklose. Šio lygio profesinio išsilavinimo siekiama, turint ne žemesnį kaip bendrąjį vidurinį išsilavinimą [26, 33]. Penktasis profesinio išsilavinimo lygis pasiekiamas, studijuojant pagal kolegijų lygio programas. Šio lygio profesinio išsilavinimo siekiama, turint ne žemesnį kaip bendrąjį vidurinį išsilavinimą [4, p. 35]. Kiekvienas lygis turėtų būti perėjimo į kitą lygį pagrindu, taip pat turėtų būti aiškiai nurodyta, koku būdu tai galima įgyvendinti bei turėtų būti sulyintos akademinės ir profesinio mokymo kvalifikacijos [35, p. 26].

Pirmasis ir antrasis profesinio išsilavinimo lygiai atitinka darbo rinkos profesinio mokymo įstaigų programas, trečiasis – pagrindinio profesinio mokymo įstaigų (profesinių mokyklų), ketvirtasis – aukštesniųjų (kolegijų), penktasis – universitetų mokymo programas.

Labai svarbus yra ryšys tarp profesinio išsilavinimo lygių ir profesinio rengimo standartų. Galima daryti išvadą, kad tam tikros mokymo programos priskyrimas kuriam nors lygiui priklauso nuo konkrečios profesinės veiklos reikalavimų, t. y. parengto mokymo standarto turinys apsprendžia profesinio išsilavinimo lygį, o tuo pačiu ir profesinio mokymo įstaigos tipą.

Profesinio mokymo įstatymas numato keturias pagrindinio *profesinio mokymo pakopas* [40]:

I pakopa skirta profesinei kvalifikacijai įgyti tiems moksleiviams, kurie neturi pagrindinio vidurinio išsimokslinimo. Mokymosi trukmė – 2 metai.

II pakopa sudaro sąlygas kvalifikuoto darbininko profesijai įgyti, kartu užtikrinant moksleiviui galimybę tęsti mokslus aukštesniosiose mokyklose. Ši pakopa apima asmenis su pagrindiniu viduriniu išsilavinimu. Mokymosi trukmė – 2 metai.

III pakopa skirta kvalifikuoto darbininko profesijai ir bendrajam viduriniam išsilavinimui įgyti. Mokymosi trukmė – 3 metai.

IV, aukščiausioji, pakopa skirta kvalifikuoto darbininko profesijai įsigyti tiems moksleiviams, kurie yra baigę bendrojo lavinimo vidurines mokyklas (12 klasių). Mokymosi trukmė – 1-2 metai.

1.5. Standartai profesiniame rengime

Nėra vienos standarto formuluotės, vieno apibrėžimo. Pateiksime kelias standarto sąvokos formuluotes, atspindinčias šiek tiek skirtingus požiūrius.

- Standartai apibrėžia tai, ką žmogus turi atlikti darbo procese ir kokia kvalifikacija jis turi pasižymėti (“bendraisiais gebėjimais”, apimančiais universalius socialinius ir elgsenos gebėjimus, pvz. bendravimo, darbo komandoje, planavimo ir pan., taip pat techniniais ir technologiniais gebėjimais, susijusiais tiesiogiai su konkrečia profesija) [26, p. 35].

- Standartai aprašo valstybės lygmenyje įteisintus tam tikrai profesijai reikalingu kvalifikacijų igijimo mokymo procese parametrus [26, p. 37].

- Profesinio rengimo standartai – Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų, kitų vyriausybės įstaigų, darbdavių ir darbuotojų organizacijų parengti ir aprobuoti normatyviniai dokumentai, nusakantys profesinio rengimo tikslus, profesines kvalifikacijas bei reikalavimus baigiamajam įvertinimui, įgyvendinamus, remiantis profesinio rengimo reglamentais [4, p. 33].

Iš aukščiau pateiktų kelių autorių standartų apibrėžimų matome, kad standartų sampratoje didelių skirtumų nėra. Todėl galima teigti, kad standartai profesiniame rengime dažniausiai aprašo: 1) konkrečios profesijos profilį (nurodo, kokias užduotis reikia atlikti ir kokia tvarka, norint sėkmingai įgyvendinti su profesija susijusią veiklą); 2) konkrečioms veiklos funkcijoms atlikti būtinas kompetencijas (darbuotojo dalykinius ir bendruosius gebėjimus, laiduojamus jo turimų žinių, gebėjimų, įgūdžių, nuostatų, požiūrių); 3) įstojimo reikalavimus (sugebėjimus, kuriuos privalo turėti asmuo, siekiantis įgyti standarte apibūdintas profesines kompetencijas); 4) kai kuriuos mokymo turinio (curriculum) elementus (“atviresni” profesinio rengimo standartai aprašo tik tolimesnius mokymosi tikslus, “uždaresni” – ir artimesnius tikslus bei jų pasiekimui reikalingą turinį); 5) egzaminų reikalavimus (susitarimus dėl sąlygų, kurios turi būti įgyvendintos mokymo pabaigoje arba eigoje, ir minimalių žinių bei įgūdžių lygio, kuris reikalingas egzaminams išlaikyti).

Konkrečių specialiųjų nacionalinių standartų rengimą inicijuoja ūkio šakų ministerijos, vyriausybės įstaigos, kompetetingos įstaigos, Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, ūkio šakų ekspertų grupės, socialiniai partneriai ir profesinio mokymo įstaigos. Profesiniame rengime naudojamų standartų atnaujinimas – nuolatinis ir nenutrūkstantis procesas. Jie turi būti nuolat moderninami, kai kuriais atvejais – iš esmės patobulinami ar net visiškai pakeičiami. Keičiasi technologijos bei darbo organizavimo būdai, rinkoje atsiranda vis nauji produktai. Tai yra bendrieji dėsningumai, sąlygojantys profesinio rengimo, jam taikomų standartų kitimą. Esant nevisiškai stabiliai šalies ekonominei situacijai, nėra visai aišku ir tai, kaip turėtų būti formuluojami standartai, kokie jie turėtų būti, kurios ekonomikos sritys vystysis greičiau už kitas, kurios turės prioritetus, kokie reikalavimai bus darbuotojų kompetencijai ir t. t. Dėl to reikalingos švietimo ir profesinio rengimo sistemų reformos, tobulinimas. Iki 8-9-ojo šio amžiaus dešimtmečių profesiniame rengime naudojami standartai galiodavo 15-20 metų. Tačiau pastaruoju metu dėl jau minėtų priežasčių jų galiojimo trukmė labai sutrumpėjo. Pvz., Vokietijoje vieni profesinio mokymo standartai atnaujinami kas 4-5 metai, tačiau kiti – kas 10 ir daugiau metų. Tokį skirtumą lemia nevienodi pokyčių, vykstančių įvairiose veiklos srityse, tempai.

Profesinio mokymo modulio standarto struktūrą sudaro trys dalys [4, p. 37]:

- mokymo tikslai;
- mokymo turinys;
- įvertinimas.

Standartai, taikomi profesiniame rengime, padeda užtikrinti mokymo kokybę. Jie nustato profesinio rengimo kokybės kriterijus (ar atitinka užsibrėžtą orientyrą). Standartų laikymasis leidžia teigti, kad skirtingas mokymo įstaigas baigę asmenys yra įgiję tokias pačias konkrečius standarto apibrėžtas profesines kompetencijas. Standartai daro profesinį mokymą aiškesnį. Jų dėka tampa suprantami mokymo tikslai, turinys, reikalavimai – tai svarbu tiek mokiniams, tiek mokymo

personalui, taip pat darbdaviams. Standartai laiduoja tarptautinį diplomų ir kvalifikacinių pažymėjimų pripažinimą. Vienodas standartų traktavimas leidžia susidaryti išsamų vaizdą apie profesines kompetencijas bei jų įgijimo užtikrinimą įvairiose šalyse. Standartai laiduoja profesinio mokymo įstaigų veiklos kokybę. Jie yra įpareigojantys, todėl kiekviena mokymo įstaiga privalo jų laikytis. Lietuvos profesiniame rengime naudojamų standartų struktūrą nulėmė veiksniai: 1) darbo rinka; 2) švietimo politika; 3) socialinė politika; 4) socialinių partnerių įtaka; 5) ekonominė situacija, organizacijų poreikiai kvalifikacijai; 6) kultūrinės ir švietimo tradicijos; 7) profesinio mokymo prestižas; 8) privalomo bendrojo išsilavinimo sąlygos; 9) testinio mokymosi keliai ir galimybės [28, p. 29].

Standartų kūrimas yra vienas svarbiausių Lietuvos profesinio rengimo dabarties uždavinių, įgalinantis darbuotojų kvalifikacinio parengimo problemą Lietuvoje aktualizuoti Europos Sąjungos kontekste. Kaip vieningo ir nenutrūkstamo profesinio mokymo turinio sudėtinė dalis, profesijų ir profesinio rengimo standartų kūrimas Lietuvoje spręstinas, įgyvendinant lankstų politinį bei techninį lygmenis derinantį socialinės partnerystės profesiniame rengime modelį. Parenkant Lietuvos profesinio rengimo sistemai tinkamą standarto modelį, buvo atsižvelgta ne tik į įvairių Europos šalių patirtį ir ten vyraujančių standartų modelius, bet ir aplinkybes, darančias įtaką profesinio rengimo kokybei mūsų šalyje [26, p. 48]. Visgi vieningos profesinio rengimo standarto sampratos nėra, kaip nėra ir vienodų standartų skirtingose valstybėse. Lietuviškasis profesinio rengimo standartizavimo modelis yra pakankamai uždaras, standartizuojantis daug pedagoginių veiksmų, išsiskverbiantis į mokymo programas ir ribojantis mokymo įstaigų iniciatyvą bei autonomiškumą. Tačiau šis modelis, nepaisant kai kurių jo trūkumų, leidžia siekti geresnės bendrojo ir profesinio išsilavinimo sąveikos, užtikrina sąlygas įvairių programų tarpusavio suderinamumui, testinumui ir pan.

Profesinio rengimo standartas priklauso švietimo sistemos kompetencijos sričiai. Lietuvos profesinio rengimo sistemoje naudojami dviejų tipų standartai – profesijų standartai ir profesinio rengimo standartai. Profesijų standartai nustato: ką žmonės turi daryti savo darbo vietoje; kokias žinias ir gebėjimus žmogus turi įsisavinti ir įgyti, kad užduotis atliktų kompetentingai; kaip galima įsitikinti, kad žmogus gali atlikti užduotis kompetentingai. Profesinio rengimo standartai – svarbiausi ir įteisinti valstybės pripažintų profesijų reikalaujamų kvalifikacijų įgijimo profesinio mokymo sistemoje parametrai. Tai: kompetencijų, reikalingų konkrečiai profesijai, aprašymas; vidutinių mokymo/studijų tikslų ir jiems pasiekti reikalingo mokymo turinio aprašymas; svarbiausio baigiamojo kvalifikacinio egzamino parametrų apibūdinimas [26, p. 52].

1.6. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi charakteristika

Mokymasis visą gyvenimą paprastai apima tris pagrindinius tikslus: pirmiausia – tai ekonominio augimo ir valstybių, įmonių ir individų konkurencingumo skatinimo veiksnys; antra – socialinei integracijai, multikultūriškumo sanglaudai, bendruomeniškumo palaikymui, t.y. pilietiškumo skatinimo veiksnys; trečia – dėl individo asmeninio augimo, jo asmeninės vertės ir gyvenimo kokybės. Mokymosi visą gyvenimą idėja atkreipia dėmesį į laiko dimensiją – į mokymąsi periodiškai arba nuolat. Tačiau tuo pačiu metu turime atsižvelgti į mokymosi veiklų įvairovę, į tai, kad mokymasis yra veikla ir vaidmenys, kuriuos įvairiu metu ir įvairiose vietose galime keisti, kad mokymasis gali vykti ir vyksta šeimoje, laisvalaikiu, bendruomenės gyvenime ir kasdieniame darbe. Žvelgiant į mokymąsi visą gyvenimą, skiriami trys pagrindiniai mokymosi veiklos tipai (žr.: 2 lent.):

- *Formalusis mokymasis* vyksta švietimo ir mokslo įstaigose. Mokymo/si veikla yra tikslinga, apgalvota, organizuota, su fiksuota trukme ir tvarkaraščiu, hierarchine vertinimo sistema, formaliais priėmimo ir registracijos reikalavimais. Jam būdinga iš anksto numatyta tvarka, turinys, metodai ir mokymosi priemonės. Besimokantieji gauna valstybės pripažintus diplomus ir kvalifikacijas.
- *Neformalusis mokymasis* vyksta šalia pagrindinių švietimo ir mokymo sistemų. Jis taip pat apgalvotas ir organizuotas. Su formaliuoju mokymusi bendra yra tai, kad šis mokymasis apribojamas institucine priklausomybe. Jis būdingas kvalifikacijos tobulinimo sričiai. Neformalusis mokymasis gali būti teikiamas darbo vietose, juo gali rūpintis visuomeninės organizacijos ir grupės, taip pat organizacijos, įkurtos formaliosioms sistemoms papildyti (meno, muzikos, sporto užsiėmimai arba privačios pamokos, korepetitoriai, ruošiantys asmenis egzaminams). Valstybės pripažinti dokumentai neišduodami.
- *Savaiminis mokymasis* – tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Skirtingai nuo pirmų dviejų, savaiminis mokymasis nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau organizuotas, mažiau struktūruotas, gali būti skatinamas gyvenimo, aplinkybių, šeimos, sąlygų, todėl jo gali nepripažinti net patys individai, papildantys savo žinias ir gebėjimus.

Neformaliojo suaugusiųjų švietimo raiška nagrinėjama, remiantis profesiniais ir asmenybės tobulėjimo aspektais, nevyriausybinių organizacijų veikla (Anderson, 1997; Guimaraes, Silva, Sancho, 1999; Toivainen, 1998). Neformalusis suaugusiųjų švietimas apima dirbančiųjų, bedarbių, neįgaliųjų, imigrantų, kareivių, kalinių švietimą, jų kvalifikacijos tobulinimą ir perkvalifikavimą. Įgyta kvalifikacija gali būti pripažįstama kvalifikacinių komisijų, darbdavių ar darbo organizacijų. Neformaliajame švietime svarbią vietą užima švietimas, susijęs su asmens tobulėjimu, savo žmogiškųjų galių, gebėjimų ugdymu, mokymusi gyventi šiuolaikinėje, greitai besikeičiančioje

visuomenėje. Šiai švietimo daliai apibūdinti dar naudojamos sąvokos “kultūrinis”, “asmenybinis”, “piliietinis” švietimas, turint galvoje orientaciją į asmenybės tobulinimąsi.

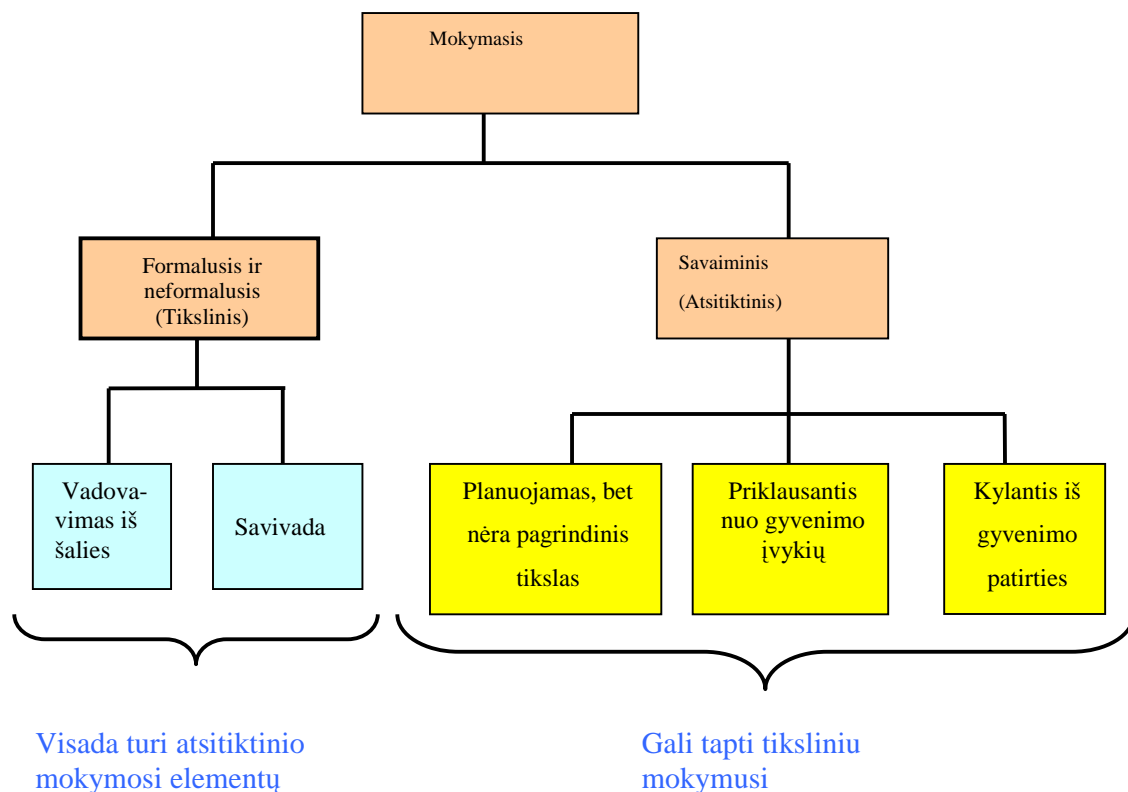
Savaiminis mokymasis siejasi su individualia iniciatyva, asmenine patirtimi, laisvalaikio leidimu, bendruomenine veikla. Jo pagrindas yra asmeninių, profesinių, socialinių, šeimos poreikių tenkinimas.

2 lentelė

Mokymosi veiklos tipų skirtumų kriterijai [46]

	Kriterijus	Formalus mokymasis	Neformalus mokymasis	Savaiminis mokymasis
A	Apgalvotas	+	+	+(-)
B	Organizuotas	+	+	
C	Institucinė struktūra ir vieta	+	+	
D	Hierarchinė vertinimo sistema	+		
E	Priėmimo reikalavimai	+		
F	Registracija	+		
G	Iš anksto numatyti mokymosi metodai	+		
H	Numatyta trukmė (mokymosi periodas, tvarkaraštis)	+		

Savaiminiam mokymuisi priskirtina ir draugų bei grupių įtaka. Grupės susikuria tam tikras elgesio normas – kaip reikia elgtis, kas leistina, ko daryti negalima, ir nariai turi joms paklusti. Grupės normos lemia tai, kad žmonės išmoksta tam tikro elgesio. Savaiminio mokymosi apraiškos laikomos pirmu žingsniu į kūrimąsi pilietinės visuomenės, kurioje kiekvienas narys galėtų pilnai vystyti savo gebėjimus ir jausti, kad gali prisidėti prie savo bendruomenės. Savaiminis mokymasis yra svarbus ir profesiniam tobulėjimui bei kompetencijai [48, p. 215-223]. Jis neatsiejamas nuo konkrečios darbo vietos, sprendžiamų problemų, individualių atvejų. Bet koks konteksto pasikeitimas sudaro naujas galimybes mokytis darbo vietoje, suprantant tai kaip mokymąsi dabarčiai ir mokymąsi iš patirties. Savaiminį mokymąsi, nors ir nenaudodami tokio termino, akcentuoja R.Laužackas, K. Pukelis, pabrėždami, “kad tarp profesijos mokytojo patyrimo ir jo turimų įgūdžių yra aiški koreliacija”, o darbuotojų įgyta “profesinė kvalifikacija labai dažnai atspindi formalų (norimą, siekiamą), o ne realų darbo kokybės atlikimo laipsnį”. Profesinis tobulėjimas matomas kaip nuolatinis procesas, neatsiejamas nuo mokymo ir mokymosi; tai nepaliaujamas veiklos apmąstymas ir perkonceptualizavimas. Taigi savaiminis – patirtinis mokymasis yra svarbus jo komponentas.

1 pav. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi ryšys [27].

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi ryšys akivaizdus 1 pav., kuriame jis pristatomas iš individo pozicijų, teigiant, kad mokymasis gali būti tikslinis, t. y. apgalvotas, ir gali vykti, vadovaujant iš išorės (artimųjų reikalavimai, darbo vietos reikalavimai) arba savivados rezultate (dėl karjeros, dėl įdomumo), vadinasi, remtis išorine arba vidine motyvacija. Tačiau mokymasis taip pat gali būti atsitiktinis, neapgalvotas ir tuomet jis gali būti planuojamas, bet nėra pagrindinis tikslas (pavyzdžiui, dėl socialinio poreikio); jis gali įvykti visiškai to neplanuojant, dėl atsitiktinio įvykio (įmonės krizės ir jos išlikimo poreikio akivaizdoje) arba yra kylantis iš gyvenimo patirties, susijęs su gyvenimo rutina žmogui gyvenant, senstant ir mokantis iš savo patirties (tobulas darbo rutinos įsisavinimas, laipsniškas žvejybos, kulinarijos meno įvaldymas).

1.7. Mokymosi kontekstualumas, numanomas pobūdis

Mokymasis nevyksta tik stebint, klausantis ar jaučiant. Svarbiausios yra mąstymo struktūros, kurios plėtojamos, remiantis individo veikla ir patirtimi. Besimokantieji plečia asmeninį žinojimą apie įvykius ir atvejus, remdamiesi savo patirtimi ir ankstesniu žinojimu. Taigi mokymasis priklauso nuo mokymosi aplinkos, informacijos pobūdžio ir turimų žinių. Besimokantieji susikuria sau subjektyvias realybes ir savo asmenines teorijas. Taigi mokymasis yra informacijos apdorojimo, konstravimo ir prasmės kūrimo procesas, kurį atlikti turi pats asmuo. Mokymosi tikslas yra ne

perimti išorinio pasaulio žinojimo į savo atmintį, bet, remiantis patirtimi, susikurti individualius pasaulio atspindžius [50].

Kitą mokymosi aspektą pabrėžia P.Jarvis [17, p. 23], teigdamas, kad “žmonės, kaip socialinės būtybės, socialiniame kontekste įgyja patirčių – tai ir yra mokymosi pradžia”. Žmogaus tobulėjimas yra mokymosi procesas, kurio metu individuali patirtis, asmeninė gyvenimo istorija, dabartinė socialinė situacija apsprendžia, kaip mes suprantame realybę. Mokymąsi jis mato kaip procesą, kai patyrimas transformuojamas į žinias, gebėjimus, požiūrius, vertybes, įsitikinimus, kai kasdieninis patyrimas nuolat įprasminamas ir kai jis vyksta laike, erdvėje, visuomenėje ir tarpusavio santykiuose.

Socialiniam kontekstui pagrįsti yra svarbūs ir L.S.Vygotsky [49] sociokultūrinės teorijos teiginiai. Šioje teorijoje pabrėžiamos kompleksinės asmens transformacijos, kurios atsiranda tik aktyviai dalyvaujant pačiam asmeniui, ir tai užtikrina asmenybės tobulėjimą. Mokymasis vyksta kultūros įsisavinimo procese, kuris neįmanomas be aktyvaus besimokančiojo dalyvavimo. Akcentuojama, kad suprasti mokymąsi galima tik socialiniame kontekste. Taigi socialinių santykių svarba iškeliamą kaip neatsiejama ir itin reikšminga mokymosi proceso dalis. Mokymasis yra kontekstualus; jis vyksta socialinėje bei materialiojoje aplinkoje, žinios ir kompetencija dažniausiai yra dalyvavimo veiklos bendruomenėse rezultatas.

Kartais žmonės net nesuvokia turį tam tikrą kompetenciją, gebą kažką padaryti. Šį aspektą, kuriant įvertinimo metodikas, taip pat būtina įvertinti. Dauguma mokame važiuoti dviračiu, bet mums paprastai sunku nusakyti žodžiais, ką reikia daryti, kad važiuotum. Staliui sunku verbalizuoti, kaip naudotis įrankiu – šios sunkiai verbalizuojamos kompetencijos yra mums tokios įprastos, jog apie jas negalvojame, visgi jos persmelkia didžiąją mūsų veiklos dalį. Taigi kiekvieno mūsų turima kompetencija susideda iš formalizuotos kompetencijos, t.y išreikštos valstybės pripažintais diplomais ir pažymėjimais, antroji kompetencijos dalis – tai, ką mes žinome, kad mokame, bet nėra pripažįstama (staliaus pavyzdys) ir trečioji – kai mes nežinome, kad turime tam tikrą kompetenciją. Antroji ir trečioji kompetencijos dalis ir yra mūsų dėmesio centre.

Bjornavold [2] teigia, kad “žinojimas kaip” sudaro didelę neformaliojo ir savaiminio mokymosi ir išmokymo dalį. Kartais labai sunku ir sudėtinga “išversti“ numanomas, intuityvias žinias į oficialiai įvardintas žinias. Sunku, nes taip išengiama į sritį, kurią apskritai sunku apibūdinti, sudėtinga, kadangi galima “vertimo” pabaigoje gauti visai kažką kitą. Abejonių čia kelia ir kitas dalykas – “vertimas” kainuoja, ar apsimoka skirti šiai užduočiai išteklius, vertinant kiekvieną individą? Būtinai ir etiškumas – ar galime tai, kas anksčiau buvo darbas, hobbis, šeimos gyvenimas pervadinti “mokymusi” ir jį vertinti?

Iš to, kas pasakyta anksčiau, matyti, kad mokymasis priklauso nuo daugelio skirtingų faktorių, kurių reikšmingiausi yra: a) turimos žinios ir ankstesnė patirtis; b) informacijos ir žinių pobūdis; c) kontekstas, kuriame mokymasis vyksta.

1.8. Vertinimas formaliajame švietime

Vertinimas švietimo srityje suvokiamas kaip procesas, kurio metu gaunami ir vertinami patvirtinimai apie asmens mokymąsi, pasiekimus ir kompetenciją. Tai sprendimas apie asmens kokybę ir lygį, kuriuo jis veikia. Vertinimas gali būti traktuojamas ir kaip įvairiais būdais surinkti patvirtinimai, naudojami vertinti asmenų ir organizacijų darbą. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi įvertinimas dar tik kuriamas, vertinimas formaliajame švietime – tirtas, taikytas ir tobulintas daug ilgiau. Todėl verta peržvelgti, ko išmokta, vertinant formaliajame švietime. Apžvalga padėtų įvardinti atskaitos tašką tolesniuose aptarimuose.

Vertinimas yra viena iš pagrindinių mokytojo funkcijų, renkanti informaciją, kurios reikia išmintingiems sprendimams padaryti. Tie sprendimai turėtų būti grindžiami kiek galima svarbesnia ir tikslesne informacija. Vertinimo terminas paprastai [42] siejamas su visa renkama informacija, o pastaroji gali būti renkama formaliais ir neformaliais būdais. Įvertinimo terminas nusako patį sprendimų priėmimą, skiriamąją vertę arba sprendimą apie skirtingumą.

Pagrindiniai vertinimo principai – humaniškumas, pagrįstumas, patikimumas, efektyvumas, skaidrumas, praktiškumas [15], [22]. Humaniškumo principas teigia, kad vertinimo tikslas nėra išrūšiuoti, o atvirkščiai – suteikti galimybę apsispręsti, kaip elgtis toliau, suteikti informaciją apie atliekamą veiklą, jos efektyvumą. Visada vertinant reikšmingas pasitikėjimas, jis susiję su vertinimo patikimumu bei validumu; patikimumas – ar įvertinimą galima pakartoti, kai testuoja kiti vertintojai. Jei laikui bėgant mūsų sprendimai apie žmogų nesikeičia, t. y. pakartotiniame vertinime gavome tuos pačius rezultatus, vadinasi, vertinimas – patikimas. Svarbiausia – vertinimo objektyvumas, jo neturi iškreipti išoriniai veiksniai, jis neturi būti šališkas. Pagrįstumas – sudėtingesnė samprata. Pirma – ar matuoja tai, ką jo kūrėjai norėjo matuoti. Net ir patikimas vertinimo instrumentas – testą galima pakartoti ir gauti tuos pačius rezultatus, bet, jei jis parodo iškreiptą kandidato paveikslą, jis yra bevertis. Teorija [2] mini skirtingus pagrįstumo aspektus: turinio pagrįstumas (teisingas veiklos atlikimo parodymas), sampratos pagrįstumas (matuoja tam tikras sampratas, pavyzdžiui “inteligenciją”). Nei patikimumas, nei validumas neturi prasmės, jei jie nėra susiję su atskaita, vertinimo kriterijais, pasiekimų standartais ir pan. Skaidrumas susijęs su aiškiais vertinimo taisyklėmis ir kriterijais tiek vertintojams, tiek vertinamajam. Vertinimas efektyvus, jei besimokantysis iš anksto žinos vertinimo taisyklės ir kriterijus, pats aktyviai dalyvaus vertinimo planavime ir procese, ir praktiškas, jei rezultatus galima tiksliai interpretuoti (pavyzdžiui,

kūrybinių užduočių atveju); paprasta administruoti (aiškios procedūros); yra visos reikalingos priemonės, prietaisai ar įrengimai.

Vertinimo tipai. Skiriami tokie vertinimo tipai:

- *ugdomasis ir apibendrinamasis;*
- *diagnostinis;*
- *ipsatyvinis;*
- *kriterinis ir norminis;*
- *ideografinis.*

Viena iš vertinimo paskirčių – *ugdomoji*, kai siekiama suteikti detalią grįžtamąją informaciją apie besimokančiojo mokymąsi bei tobulėjimo galimybes. Ugdomasis vertinimas neturi sukelti įtampos ar baimės, nes jo tikslas – leisti suprasti pretendentui silpnąsias ir stipriąsias puses. Tai galimybė pajusti savo pasiekimus. Ugdomasis vertinimas skirtas skatinti mokymosi visą gyvenimą procesą. Guskey [15, p. 32] pažymi, kad naudingiausias ugdomasis vertinimas yra tada, kai daugiausia dėmesio sutelkiama į sėkmę lemiančias sąlygas. Tuomet keliami tokie klausimai: Kokios yra būtinos sėkmės sąlygos? Ar tokių sąlygų pasiekta? Ar jos galėtų būti patobulintos? Dažnai ugdomasis vertinimas yra pasikartojantis procesas, kuris iki veiklos pabaigos atliekamas daugelį kartų. Svarbi ir kita paskirtis: *apibendrinimo* – jis padeda įvertinti, dokumentuoti tai, kas pasiekta. Įvertinimo formų (sumavimo prasme) gali būti įvairiausių – laipsniai, sertifikatai, charakteristikos ir pan.), o paskirtis viena – įgalinti pereiti iš vieno konteksto į kitą (iš vienos klasės į kitą, iš mokyklos į darbą ir pan.).

Diagnostinis vertinimas. Tai vertinimas, sudarantis galimybes derinti besimokančiojo poreikius, siūlant jam individualias programas, atsižvelgiant į ypatingus mokymosi poreikius ar negalias. Tai kasdieninio stebėjimo ir kontrolės dalis.

Ipsatyvinis vertinimas, kuris pamatuoja besimokančiojo veiklą, lyginant ją su ankstesne veikla, naudojantis paties besimokančiojo susikurtais ar prisiimtais kriterijais.

Kriterinis – tai vertinimas, kai besimokančiojo veikla matuojama, remiantis apibrėžtais kriterijais. Taip pat kriterinis vertinimas dažnai apibrėžiamas kaip laikymasis standarto, kuriuo remiantis priimami sprendimai. Toks standartas turi būti apibrėžtas prieš vertinimą, dėl jo susitarta, jo įsipareigojama laikytis.

Norminis vertinimas – tai vertinimas, kurio metu besimokančiųjų pasiekimai lyginami tarpusavyje. Šis vertinimas sudaro galimybes išskirstyti besimokančius pagal pasiekimų lygį. Ši sistema dažnai naudojama, siekiant užtikrinti išoriniuose egzaminuose palaikomus standartus.

Ideografinis vertinimas – tai besimokančiojo mokymosi pasiekimų vertinimas, orientuojantis į jo ankstesnius pasiekimus, t. y. dabartiniai rezultatai lyginami su ankstesniais rezultatais. Stebima, ar daroma pažanga, skatinama besimokančiojo savistaba, savo veiklos įsivertinimas.

1.9. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo metodai

Formaliajame švietime besimokančiųjų pasiekimus įvertinti padeda daugybė metodų, sukurtų, remiantis skirtingomis prielaidomis (ugdomas/apibendrinamasis; normatyvinis/kriterinis). Tai susiję su laiko ir finansiniais kaštais: galimi testai, kur reikia klausimui parinkti atsakymo variantą; populiarėja kompiuterizuoti tokio tipo testai – paprasta ir pigu juos peržiūrėti. Visgi yra ir minusų – galima spėti atsakymą; neįmanoma sužinoti, kuo remdamasis atsakinėtojas pasirinko vieną ar kitą atsakymą, jų ugdomoji funkcija menka. Yra testų – rašinių, kuriuose reikia atskleisti, parinkti, pagrįsti, integruoti, paaiškinti, vertinti medžiagą. Jie tinka ugdomajame įvertinime, bet yra brangūs – daug laiko ir pastangų juos peržiūrėti.

Pažymėtinas kitas aspektas – veiklos, gebėjimo veikti demonstravimas ir jo vertinimas. Kol kas nėra sukurta patikimo veiklos matavimo testo, vienas efektyviausių metodų – aplanko metodas, nors jo įvedimas nėra galutinai suderintas su ugdomojo bei apibendrinamojo vertinimo reikalavimais. Čia taip pat akcentuotinas savęs vertinimas, kuris gali būti ir atskiras metodas, ir taikomų vertinimo metodų dalis. Jis įtraukia besimokančiuosius į kriterijų ir standartų kūrimą jų darbo vertinimui arba mokymosi proceso vertinimui.

Atpažįstant ir vertinant neformaliojo mokymosi būdu įgytas kompetencijas, galima pasitelkti formaliajame švietime naudojamus instrumentus. Tačiau neformaliojo mokymosi kontekstas yra labai įvairus ir lankstus, tai sąlygoja vertinimo būdų ir priemonių patikimumo ir pagrįstumo problemą.

Kadangi neformalusis ir savaiminis mokymasis susijęs su darbine veikla ir patirtimi, veikiant už formaliojo švietimo ribų, jam vertinti naudotini darbinės veiklos kokybės ir jos atitikimo profesijos standartams vertinimo metodai.

1.10. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimo ir pripažinimo gairės Europos švietimo politiniuose dokumentuose

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įvertinimo ir pripažinimo aktualumas bei neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įvertinimo ir pripažinimo metodologijų problematiškumas svarstomas įvairiuose tarptautiniuose švietimo politiniuose dokumentuose:

Lisabonos konvencijoje

(1997, http://www.bsun.org/Bologna_Process/Lisbon/lisbon_what.pdf), *Europos užimtumo strategijoje*

(1997, http://europa.eu.int/comm/employment_social/empl_esf/ees_en.htm), *Bolonijos konvencijoje*

(1999, <http://europa.eu.int/comm/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>), *Mokymosi visą gyvenimą memorandumė (2001)*.

Pažymima, kad neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įvertinimas ir pripažinimas yra labai reikšmingas keliais aspektais ir lygmenimis:

- leidžia asmeniui įsijungti į mokymosi procesą ir sustiprinti savo tinkamumą darbo rinkoje (individualusis lygmuo);
- leidžia padidinti žmogiškųjų resursų vadybos potencialą (įmonių lygmuo);
- sudaro galimybę plėtoti asmeninius bei profesinius gebėjimus įvairiose veiklos sferose: mokslo, darbo, namų aplinkos (visuomeninis lygmuo).

2002 m. Kopenhagoje 31 švietimo ministras, socialiniai partneriai visoje Europoje bei komisija paskelbė Kopenhagos deklaraciją (2002), kurioje pažymima, kad būtina parengti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įvertinimo bendruosius principus, kurie sudarytų galimybę lyginti šalių praktikas skirtinguose lygmenyse.

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi įvertinimo būdai minimi kaip viena iš esminių priemonių, darant mokymąsi patrauklesnį ir priimtinesnį kiekvienam individui ir Europos tarybos tarpinėje ataskaitoje (2002 vasaris), kur net įvardijami įgyvendinimo žingsniai (dokumentas: "Education and Training 2010"). Ataskaitoje teigiama, kad bendrieji principai nėra įpareigojantys, tačiau jie padėtų sukurti tarpusavio pasitikėjimą tarp švietimo reformatorių.

Europos Komisija 2004 m. kovo 4 d. pristatė Europos pagrindinius Neformaliojo ir savaiminio mokymosi įvertinimo principus [*Common European Principles For validation of non-formal and informal learning, 2004*]. Šiame dokumente teigiama, kad bendrieji principai turi palengvinti neformaliojo ir savaiminio mokymosi rezultatų patvirtinimą nacionaliniame lygmenyje ir užtikrinti laisvą mokymosi pasiekimų įvertinimo proceso praktikavimą Europoje. Akcentuojama, „kad neformalusis ir savaiminis mokymasis, jo vertinimas ir pripažinimas yra sudedamoji formaliojo mokymosi sistemos, darbo rinkos bei visuomeninio gyvenimo dalis (*Common European Principles..., 2004*). Principai turėtų padėti, kuriant suderintas ir tarpusavyje lygintinas pripažinimo procedūras Europos šalyse, bendrai sutariant, kad:

- neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas vyksta formaliojo švietimo sistemoje;
- neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas vyksta neatsiejamai nuo darbo pasaulio (įmonės, viešosios įstaigos; ekonominis sektorius);
- neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas vyksta neatsiejamai nuo savanoriškos veiklos, taip pat piliečių veiklos (pvz., jaunimo organizacijose) bei veiklos bendruomenėse.

2. ŠIAULIŲ APSKRITIES PROFESINIO RENGIMO SISTEMA BEI NEFORMALUSIS IR SAVAIMINIS MOKYMASIS LIETUVOS IR ES KONTEKSTE

2.1. Užsienio valstybių profesinio mokymo sistemos bei norminių aktų analizė

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, buvo panaikintos sienos tarp valstybių darbo rinkų. Tai turi įtakos profesiniam rengimui, kaip svarbiam jungiamajam ir socialiniam veiksniai, sukuriant vieningą Europos darbo rinką, t. y., laisvą darbo jėgos, paslaugų, prekių ir kapitalo judėjimą. Tačiau šiandien šiai rinkai dar būdingos įvairios nacionalinės profesinio mokymo formos ir skirtingi socialiniai įstatymai. Siekiant suvienodinti šiuos skirtumus, Europos darbo rinkai reikės suteikti naują kokybę.

Nuo 1993 m. Europoje įstatymiškai įkurta ekonominė sąjunga su visais galimais padariniais darbo rinkai, politikai ir praktiniam švietimui bei mokymui. Tačiau švietimas ir mokymas nebus visiškai suvienodinti. Europos bendrijos politika iki šiol buvo grindžiama tvirtu jos narių susitarimu – įvairovės vienybė, bet ne vienodumas. Naujosios, europinės, rinkos svarbiausias tikslas – garantuoti judėjimo laisvę visoje Bendrijoje asmenims, ieškantiems darbo arba norintiems mokytis. Pagal šią sampratą mokantiesiems ir besimokantiesiems intensyviau keičiantis patirtimi, profesinis mokymas pamažu taps europietiškas. Toks švietimo ir profesinio mokymo traktavimas naujomis sąlygomis visiškai sutampa su Europos bendrijų komisijos švietimo politika, kurios svarbiausios gairės yra šios: visuotinis kvalifikacijų ir mokymo kursų pripažinimas; naujų technologijų kaip pirminio ir nuolatinio profesinio mokymo metodinių ir didaktinių priemonių panaudojimas; nuolatinis europiečių kalbinių gebėjimų ugdymas; pedagogų (tarp jų ir profesijos pedagogų) tęstinis mokymas [1, p. 70].

Europos Sąjungos valstybių profesinio ugdymo turiniui didelę įtaką turi Vokietijos patirtis. Šios valstybės profesiniam rengimui būdingas aktyvus socialinių partnerių vaidmuo, nustatant mokymo standartus ir planuojant bei įgyvendinant profesinį mokymą. Toks profesinis rengimas turi daug privalumų: suteikia mokiniams tvirtus pagrindus, anksti įgyjama praktinio darbo patirtis, mokymosi bei veiklos (darbo) pasaulio reali sąveika, kuri laikoma svarbia profesinės kompetencijos ugdymo prielaida. Nacionaliniai mokymosi standartai taikomi didelei gyventojų daliai, o tai nulemia aukštą profesinę kompetenciją ir skatina asmenybės vystymąsi. Konkurencija ne tik Europos Sąjungos valstybėse, bet ir pasaulio darbo rinkoje ima vis labiau priklausyti nuo darbininkų kvalifikacijos. Kvalifikaciją reikia suprasti kaip žinių, gebėjimų bei įgūdžių visumą, kuri įgalina dirbantįjį dirbti taip, kad jo darbas visiškai atitiktų jam keliamus konkrečius profesinius reikalavimus [30, p. 17]. Dėl pirminio ir nuolatinio mokymo įmonėje atsiranda galimybė atnaujinti ir gamybą, ir profesinio mokymo turinį. Didelės mokslinio tyrimo ir vystymosi galimybės,

sudarytos Vokietijoje, leidžia įmonėms ir vyriausybei bendradarbiauti, planuojant ir įgyvendinant profesinį mokymą.

Analizuojant profesinio mokymo ir lavinimo vietą Skandinavijos, Australijos, Japonijos, Vokietijos ir kitų šalių švietimo sistemose, išryškėja du bendri jų struktūros bruožai:

1) profesinis mokymas ir lavinimas pradedamas, suteikus bendrąjį (pagrindinį) išsilavinimą, kurį įgyti turi galimybes visi tos šalies gyventojai;

2) profesinio mokymo ir lavinimo mokyklos suteikia tolimesnio lavinimosi perspektyvą: švietimo sistemose numatomos institucijos, kuriose galima įgyti aukštesnį išsilavinimą.

Be to, kiekvienoje valstybėje ūkis turi savo specifiką, ūkinės veiklos organizavimas turi savo tradicijas. Mokytiis turėtų ne tik jaunimas, bet ir suaugę, tiek dirbantys, tiek bedarbiai. Kiekviena Europos valstybė profesinio mokymo plėtrą privalo nagrinėti, atsižvelgdama į daugelį faktorių:

- politinę, ūkinę ir administracinę situaciją šalyje bei strateginius ūkio plėtros planus;
- europines švietimo ir profesinio mokymo plėtros tendencijas;
- technologijų plėtrą nacionaliniu, Europos ir pasauliniu mastu;
- esamą darbo jėgos poreikį valstybiniame ir privačiame sektoriuose;
- socialinių partnerių aktyvumą ir pasirengimą konstruktyviai dalyvauti profesinio mokymo veikloje;
- bedarbystės lygį ir socialinę situaciją šalyje;
- valstybės gamtinių išteklių panaudojimą, gamtosaugos problemas ir t. t.

Todėl kiekviena valstybė turi sau pritaikytą, specifinę profesinio mokymo teisinio reguliavimo sistemą, kurios iš principo neįmanoma dirbtinai perkelti į kitai šaliai būdingą kontekstą. Galima tik panaudoti kai kuriuos bendrus profesinio mokymo organizavimo principus. Profesinio mokymo teisinį reguliavimą galima analizuoti skirtingais aspektais. Plačiau aptarsime tris aspektus.

1. Atsakomybės už mokymą pasiskirstymas tarp valstybės ir darbdavių. Šis aspektas daugiausia apima pirminį profesinį mokymą. Galima išskirti 3 charakteringus atsakomybės pasidalinimo tipus.

- *Mokyklinis tipas* – kai mokymas vykdomas profesinio rengimo institucijose ir praktiškai visą atsakomybę už mokymą prisiima valstybė. Charakteringiausias tokios sistemos atstovas yra Švedija. Šis mokymo tipas taip pat vyrauja Ispanijoje, Italijoje bei Suomijoje. Šiuo atveju yra pavojus, kad profesinis mokymas gali neatitikti darbo rinkos poreikių.

- *Dualinis (pameistrystės) tipas* – kai atsakomybę už teorinį mokymą prisiima valstybė, o praktinį mokymą vykdo darbdaviai, prisiimdami ir atitinkamą finansavimo našta. Vienas pagrindinių šios sistemos trūkumų yra reikiamo pameistrystės vietų skaičiaus užtikrinimas, nes jis labai priklauso nuo ūkio plėtros tendencijų. Šio mokymo tipo tėvynė yra Vokietija. Toks tipas taip

pat vyrauja Austrijoje bei Danijoje. Daugelis kitų Europos Sąjungos valstybių (Belgija, Prancūzija, Norvegija, Airija, Nyderlandai) yra įteisinę pameistrystę, nors šis mokymo tipas nėra vyraujantis.

- *Rinkos tipas* – kai įmonės pačios pasirenčia sau darbuotojus. Šis mokymo tipas būdingas Jungtinėms Valstijoms bei Japonijai. Pagrindinis tokio mokymo organizavimo trūkumas – mokymo skaidrumo stoka, nes valstybėje nesuformuojama vieninga kvalifikacijų sistema. Nei vienoje Europos valstybėje šis profesinio mokymo tipas nėra vyraujantis.

Nuo to, koks yra mokymo tipas, labai priklauso įstatymų sistema, nes tenka skirtingai reguliuoti valstybės ir darbdavių santykius.

2. Atsakomybės už mokymą pasiskirstymas valstybėje nacionaliniame lygmenyje.

Tokio pasiskirstymo priežastis yra ta, kad profesinis mokymas apima jaunimo pirminį profesinį mokymą, dirbančiųjų tęstinį mokymą ir bedarbių profesinį mokymą. Atsakomybė už atskirus mokymo komponentus ministerijoms yra deleguojama skirtingai. Galima išskirti du atvejus:

- *Atsakomybė deleguojama dviem ministerijoms – Švietimo ir Darbo.* Tai dažniausiai pasitaikantis atvejis. Švietimo ministerijai greta pirminio mokymo kartais dar pavedama reguliuoti ir dirbančiųjų profesinį mokymą (pvz., Austrija, Švedija). Pagrindinis tokio atsakomybės paskirstymo trūkumas – funkcijų dubliavimas, noras sukurti savo mokymo sistemas.

- *Atsakomybė deleguojama vienai ministerijai* (pvz., Suomija, Norvegija, Jungtinė Karalystė).

3. Pirminis ir tęstinis profesinis mokymas įvairiose valstybėse teisiškai reguliuojamas nevienodai.

Yra valstybių, kuriose šie mokymo procesai reguliuojami skirtingais įstatymais (pvz., Austrija, Danija, Suomija), taip pat yra valstybių, kuriose pirminis ir tęstinis mokymas įstatymuose persipina (pvz., Airija, Norvegija, Vokietija). Pastarasis atvejas tam tikra prasme yra perspektyvesnis, nes sudaro palankesnes sąlygas vieningos kvalifikacijų politikos įgyvendinimui.

Apskritai, profesinio mokymo teisinio reguliavimo įvairovė gana didelė. Galima pateikti keletą pavyzdžių.

Jungtinė Karalystė. Profesinis mokymas mažai reguliuojamas įstatymais. Faktiškai yra tik du įstatymai – *Švietimo reformos įstatymas (The Education Reform Act, 1998)*, kuris papildė 1944 metų *Švietimo įstatymą*, bei *Tolimesnio ir aukštojo mokslo įstatymas (The Further and Higher Education Act, 1992)* – tiesiogiai apimantis profesinį mokymą. Detalesnis reguliavimas yra deleguotas Švietimo ir užimtumo departamentui (The Department for Education and Employment) bei kitoms valstybėms arba valstybės remiamoms struktūroms. Galima teigti, kad reguliavimas vykdomas, remiantis poįstatyminiais aktais.

Norvegija. Profesinį mokymą reguliuoja trys įstatymai.

- *Vidurinio mokslo įstatymas (The Act on Upper-Secondary Education, 1974)*. Jis reguliuoja profesinį mokymą, vykdomą mokyklose. Įstatymas buvo papildytas, įgyvendinant 1994 metų įvykdytą vidurinio mokymo reformą.
- *Profesinio mokymo įstatymas (The Act on Vocational Training, 1980)*, kuris reguliuoja mokymą, vykdomą įmonėse (pameistrystę). Įstatymas taip pat buvo papildytas, vykdant 1994 metų reformą.
- *Suaugusiųjų mokymo įstatymas (The Act on Adult Education, 1976)*, kuris reguliuoja tęstinį mokymąsi. Įstatymas buvo papildytas 1991 metais.

Profesinio mokymo įstatymo 20 straipsnyje yra įteisinta galimybė pakankamai didelę darbo patirtį turintiems suaugusiems formalizuoti neformaliai įgytą kompetenciją. Tokiu atveju nereikalaujama laikyti teorinio egzmino, kas yra būtina, siekiant profesijos nuosekliojoje mokymosi sistemoje.

Švedija. Nėra įstatymų, specialiai skirtų profesiniam mokymui. Pirminis profesinis mokymas yra įteisintas *Mokyklų įstatyme (The School Act, 1985)*, o tęstinio mokymo teisiniu pagrindu yra *Suaugusiųjų švietimo įsakas (The Municipal Adult Education Ordinance, 1992)*. Bedarbių mokymą reglamentuoja *Darbo rinkos mokymo įsakas (The Employment Training Ordinance, 1987)*.

Vokietija. Pirminį mokymą, vykdomą įmonėse dualinio mokymo schemoje, reguliuoja *Profesinio mokymo įstatymas (The Vocational Education and Training Act, 1965, papildytas 1996 m.)* bei *Profesinio mokymo rėmimo įstatymas (The Promotion of Vocational Education and Training Act, 1982, papildytas 1994 m.)*. Teisė reguliuoti mokyklose vykdomą mokymą yra deleguota Žemėms.

Tęstinis mokymas reguliuojamas tiek Federacijos, tiek Žemių lygmenyse. Šią sritį reguliuojantys federaciniai įstatymai yra du jau minėti įstatymai bei *Darbo reformos rėmimo įstatymas (The Promotion of Labour Reform Act, 1997)*, *Tolimesnio mokymosi rėmimo įstatymas (The Promotion of Advanced Training Law, 1996)* ir *Nuolatinio mokymosi apsaugos įstatymas (The Protection of Distance Learning Act, 1976, papildytas 1993 m.)*.

Nei pasaulyje, nei Europos Sąjungoje nėra nuostatos tarptautiniu mastu reguliuoti profesinį mokymą. Kiekviena valstybė, atsižvelgdama į savo kultūros ir švietimo tradicijas, patirtį bei galimybes, prisitaikydama prie savo teisinės sistemos ypatumų, kuria savitą profesinio mokymo įstatyminę bazę. Tikrai labai nedaugelyje profesijų, dažniausiai susijusių su žmogaus sveikata arba gamtos apsauga, yra įvedami tam tikri reikalavimai, privalomi visoms valstybėms, siekiančioms jų profesinio rengimo tarptautinio pripažinimo. Tačiau yra susiformavę kai kurie bendri profesinio mokymo organizavimo principai, kurių privaloma laikytis, norint, kad profesinio mokymo sistema būtų šiuolaikiška [29, p. 53]:

- profesinis mokymas turi būti prieinamas visiems, nepriklausomai nuo socialinės padėties, lyties, tautybės, rasės;
- profesinis mokymas turi tarnauti užimtumo didinimui, turi parengti jauną žmogų darbui, turi padėti dirbančiajam išlikti darbe arba vėl susirasti darbą, jį praradus; tokiu būdu profesinis mokymas prisideda prie ekonominės ir socialinės sanglaudos stiprinimo;
- profesinis mokymas turi būti vykdomas glaudžiai bendradarbiaujant valstybei, darbdaviams ir profesinėms sąjungoms.

2000 m. Lisabonoje įvykusiame Europos Tarybos pasitarime buvo suformuluotas strateginis tikslas – išplėtoti dinamiškiausią, žiniomis pagrįstą ekonomiką pasaulyje. Kartu buvo pripažinta, kad šis tikslas gali būti pasiektas tik aukšto lygio švietimo ir aukštos kokybės profesinio mokymo dėka. 2002 m. lapkričio 30 d. Europos Sąjungos valstybių ir šalių kandidačių švietimo ministrai pasirašė “Kopenhagos deklaraciją”, kurioje buvo pabrėžta bendradarbiavimo, plėtojant profesinį mokymą, svarba, kuriant būsimą Europos visuomenę.

2.2. Lietuvos Respublikos profesinio rengimo norminių aktų analizė

Šiandien Lietuvoje profesinį rengimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, Profesinio mokymo įstatymas, Mokslo ir studijų įstatymas, Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas, Specialiojo ugdymo įstatymas ir poįstatyminiai aktai. Lietuvai orientuojantis į Europos Sąjungos modernų, žiniomis ir naujomis technologijomis grindžiamą ūkį, profesinio mokymo sistema turi siekti ne tik galutinio rezultato – įgijus profesiją, įsidarbinti, bet ir išugdyti asmens poreikį mokytis visą gyvenimą, orientuojantis į ekonominio gyvenimo pokyčius, įgyti naujas kompetencijas ir gebėjimus. Lietuvos švietimo plėtotės strategijoje 2003-2012 metams nurodoma, kad 95% Lietuvos vaikų, baigę pagrindinę mokyklą, mokytusi toliau ir įgytų kokybišką vidurinį išsilavinimą arba paklausią profesinę kvalifikaciją. Šiandien Lietuvai reikalingas naujas, patobulintas ar iš esmės pertvarkytas Profesinio mokymo įstatymas. Jau yra ruošiamas **naujo Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymo projektas, kurį sudarys 7 skyriai** [32]:

I. Bendrosios nuostatos.

II. Profesinio rengimo sandara.

III. Profesinio rengimo turinys.

IV. Profesinio mokymo įstaigų steigimas, veikla, likvidavimas.

V. Profesinio rengimo dalyvių teisės ir pareigos.

VI. Profesinio rengimo valdymas ir finansavimas.

VII. Baigiamosios nuostatos.

I skyriuje nustatoma Profesinio mokymo įstatymo paskirtis ir taikymas, pateikiami pagrindinių įstatyme vartojamų sąvokų apibrėžimai, nurodomi profesinio mokymo tikslai ir principai.

II skyriuje apibūdinama profesinio mokymo sandara. Profesinis mokymas pagal paskirtį skirstomas į ikiprofesinį ugdymą, pirminį profesinį mokymą ir tęstinį profesinį mokymą. Svarbiausias ikiprofesinio ugdymo darinys yra technologinė gimnazija. Pirminį ir tęstinį profesinį mokymą vykdo akredituotos mokymo įstaigos.

III skyriuje apibrėžiami pagrindiniai profesinio rengimo procesai: profesinio mokymo turinio rengimas, mokymosi pasiekimų vertinimas ir kvalifikacijų pripažinimas, profesinio rengimo kokybės užtikrinimas, profesinis informavimas ir konsultavimas, profesijos mokytojų rengimas, profesinio rengimo tyrimai. Apibrėžiama vieninga kvalifikacijų sistema, kvalifikacijų valdyba. Nurodoma, kas ir kaip rengia profesinio rengimo standartus. Profesinio rengimo standartų pagrindu yra rengiamos modulinės pirminio ir tęstinio profesinio rengimo programos. Formaliai ir neformaliai įgytų kvalifikacijų ir kompetencijų pripažinimas atliekamas akredituotose egzaminų vietose. Jaunimo ir suaugusiųjų profesinis informavimas ir konsultavimas vykdomas visų tipų mokymo įstaigose, informavimo ir konsultavimo centruose bei darbo biržose. Nustatoma, kad profesijos mokytojai turi turėti aukštąjį išsilavinimą, ne mažesnę kaip 3 metų praktinės profesinės veiklos stažą ir pedagoginę kvalifikaciją. Pripažįstama, kad profesinio rengimo tyrimai yra būtinas kokybės užtikrinimo ir profesinio rengimo turinio formavimo elementas.

IV skyriuje apibrėžiama, kad profesinio mokymo įstaigų steigėjais gali būti valstybė, savivaldybės, apskričių administracijos, bendruomenės ir kt. Numatoma jų likvidavimo tvarka.

V skyriuje numatomos profesinio rengimo dalyvių teisės ir pareigos.

VI skyriuje apibrėžiami svarbiausi profesinio mokymo valdymo organai: Lietuvos profesinio rengimo taryba, teritorinės profesinio rengimo tarybos, mokymo įstaigos taryba. Nustatomi profesinio rengimo finansavimo šaltiniai: valstybės lėšos, kurios paskirstomos per “mokinio krepšelį” ir “bedarbio krepšelį”, papildomos lėšos bei lėšos, gaunamos iš žmogaus išteklių vystymą remiančių fondų. Nurodomi profesinio rengimo fondo šaltiniai.

VII skyriuje numatoma įstatymo įsigaliojimo data ir pripažįstamas negaliojančiu dabartinis Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas, kiti įstatymai dėl atskirų straipsnių pakeitimo ir papildymo.

Priėmus naujosios redakcijos Profesinio mokymo įstatymą, turės būti pripažinti netekusiais galios Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas (Žin., 1997, Nr. 98-2478), Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymo 40 straipsnio papildymo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 64-2073) ir Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymo 40 straipsnio pakeitimo ir 41 straipsnio, netekusio galios, įstatymas (Žin., 2000, Nr. 92-2877). Atsižvelgiant į konkrečias profesinio įstatymo

naujosios redakcijos nuostatas, gali prireikti pakeisti ar papildyti Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymą (Žin., 1998, Nr. 115-3228), Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymą (Žin., 1998, Nr. 66-1909), Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymą (Žin., Nr. 1991, Nr. 2-25) ir nurodytųjų įstatymų lydimojusius teisės aktus.

Naujasis profesinio mokymo įstatymas nustatytų Lietuvos Respublikos profesinio mokymo sistemos sandarą bei profesinio rengimo procesus, valdymą, grindžiamą valstybės valdymo institucijų ir socialinių partnerių bendradarbiavimu, taip pat reglamentuotų profesinio mokymo organizavimą ir jo finansavimą. Įstatymu bus reglamentuojama valstybinių, apskričių, savivaldybių, bendruomenių bei privačių profesinio mokymo įstaigų veikla pirminio ir tęstinio profesinio rengimo srityje.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas [35] apibrėžia įstaigas ir institucijas, kuriose galima įgyti bei tobulinti profesinį išsilavinimą. Taip pat pabrėžiamas glaudus profesinio išsilavinimo ryšys su bendroju lavinimu. Šis įstatymas nustato išsilavinimo cenzą mokiniams, norintiems būti priimtais į profesines mokyklas, bei apibrėžia galimybę profesinėse mokyklose mokytis pagal kelių lygių programas. Įstatyme įteisinta galimybė steigti profesinio mokymo įstaigas, aptariami pedagogų rengimo ir atestavimo, profesinį išsilavinimą patvirtinančių dokumentų išdavimo, egzaminų organizavimo, ministerijų, apskričių viršininkų administracijos, savivaldybių kompetencijų profesinio rengimo srityje ir kiti bendrieji klausimai.

Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas iš dalies reglamentuoja vieną profesinio rengimo sritį – profesinei veiklai reikalingų žinių įgijimą ir gebėjimų lavinimą bei tobulinimą. Tuo tikslu bendriausiais bruožais paminimi neformaliojo suaugusiųjų profesinio rengimo dalyviai, tokio mokymo tiekėjai, aptariamos neformaliojo rengimo dalyvių teisės ir pareigos, valstybės institucijų vaidmuo, vystant ir remiant neformalųjį suaugusiųjų profesinį rengimą. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas iš esmės yra deklaratyvių teiginių rinkinys. Atskiros jo nuostatos neatitinka Mokymosi visą gyvenimą memorandumo teiginių.

Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas reglamentuoja specialios tikslo grupės – bedarbių ir darbuotojų, išpėtų apie atleidimą iš darbo, – profesinį mokymą, taip pat profesinį orientavimą ir konsultavimą. Šiame įstatyme reglamentuojama, kad bedarbių mokymo trukmė negali, išskyrus atskirus Trišalėse komisijose prie darbo biržų priimtus sprendimus, viršyti šešių mėnesių laikotarpį. Taip pat nurodoma, kad bedarbių ir darbuotojų, išpėtų apie atleidimą iš darbo, mokymas yra finansuojamas iš Užimtumo fondo, o profesinio informavimo ir orientavimo paslaugos teikiamos nemokamai. Pati įstatymo suformuota nuostata, kad profesinis mokymas bedarbiams apribojamas šešių mėnesių trukme, yra žalinga, nes terminas buvo nustatytas, atsižvelgiant į finansines šalies galimybes, o ne į realiai bedarbių turimas žinias ir kompetenciją.

Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas orientuotas į vaikų ir suaugusiųjų, kurie dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turi ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, dalyvavimo visuomenės gyvenime poreikių tenkinimą. Šiame įstatyme reglamentuotos specialiujų poreikių galinčios mokytis mokymo įstaigos, apibrėžtos palengvintos priėmimo į profesines mokyklas sąlygos, numatytos galimybės tokiems asmenims įgyti profesinį išsilavinimą, atitinkantį jų sugebėjimus. Numatytos lengvatinės galimybės šiems asmenims apsirūpinti kompensacine technika ir mokymo priemonėmis.

Švietimo ir mokslo ministerija yra paruošusi projektą “Eksperimentinio profesinių mokymo įstaigų pertvarkymo į viešąsias profesinio mokymo įstaigas bendroji programa” [11]. Šioje programoje apžvelgiamas profesinio mokymo įstaigų tinklo optimizavimas, socialinių partnerių vaidmuo profesinio rengimo sistemoje, apskričių profesinio mokymo taryba bei jos funkcijos. Programos **Bendrujų nuostatų** 8 punkte teigiama:

Vykdydama (...) Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo priemonių 46 punktą, Švietimo ir mokslo ministerija kartu su kitomis institucijomis (Ūkio ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) turi sudaryti profesinio mokymo įstaigoms galimybes jas pertvarkyti į viešąsias profesinio mokymo įstaigas – regioninius profesinio mokymo centrus.

Toliau pateikiami svarbiausi profesinio mokymo įstaigų pertvarkymo į viešąsias profesinio mokymo įstaigas programos tikslai bei uždaviniai, programos įgyvendinimas, vykdymas bei koordinavimas, finansavimas.

Pagrindinis šios programos trūkumas – ilgalaikės strategijos bei išsamios esamos situacijos analizės neturėjimas. Nors tikslai ir uždaviniai – profesinio mokymo įstaigų savarankiškumas, geresnis darbo rinkos poreikių tenkinimas, aukštesnės kvalifikacijos specialistų ir darbininkų paruošimas – yra geri ir atitinka šiandienos reikalavimus, tačiau yra tik deklaratyvus pobūdžio. Norint pagerinti mokymo kokybę, pirmiausia turėtų būti keičiamas visuomenės, moksleivių ir mokytojų požiūris į profesinį mokymą, profesinių mokyklų mokymo bazes. Profesinio mokymo įstaigos neturi būti blogiausiai besimokančių mokinių socialinė prieglauda ar nereikalingas mokesčių mokėtojų lėšų švaistymas, ruošiant nereikalingų profesijų bei prastos kvalifikacijos specialistus.

Profesinio mokymo įstaigų pertvarkymas į viešąsias įstaigas didesnio darbdavių susidomėjimo dalyvauti profesinio rengimo veikloje nesulauks, nesukūrus tam ekonominių prielaidų mokesčių sistemoje. Labai sudėtinga sumodeliuoti viešųjų profesinio mokymo įstaigų valdymą, jeigu jos dalininkais bus “Švietimo ir mokslo ministerija, apskričių viršininkų administracijos, rajonų savivaldybės, darbdaviams atstovaujanti organizacijos, socialiniai partneriai, mokslinės organizacijos, įmonės ir kt.” [11]. Tokia įstaiga taptų tarsi visų, tarsi niekieno.

2.3. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo ir pripažinimo teisinis pagrindas

Žmonių teisė į neformaliojo mokymosi įvertinimą ir pripažinimą turi būti užfiksuota įstatymuose. Įvertinimas ir pripažinimas turi būti vartotojui prieinami, atviri. Žvelgiant į Lietuvos situaciją, jau Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje [37, p. 5.6.] akcentuojama, kad „Skirtingi mokymosi paslaugų teikėjai turi padėti besimokančiam jo mokymosi kelyje, kuris turi būti gerai apgalvotas, numatytas, sujungtas, taip pat lankstus. Už tai atsakinga institucija ir individas. Institucija turi mažinti barjerus, organizuoti ankstesnio mokymosi įvertinimą ir pripažinimą“. Atlikus dokumentų analizę, nustatyta, kad Lietuvoje neformaliojo ir savaiminio mokymosi pripažinimą reglamentuoja šie įstatymai bei teisiniai aktai:

- Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998).
- LR švietimo ir mokslo ministro 2001 m. spalio 1 d. įsakymas Nr. 1353 „Dėl neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje ir savarankiškai įgytų žinių įvertinimo ir valstybės pripažįstamų aukštesniojo išsilavinimo ir profesinio mokymo arba tam tikros jų pakopos ar modulio baigimo dokumentų bei kvalifikacijos įgijimo laikinosios tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2001, Nr. 88-3111).
- LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. gegužės 31 d. įsakymas Nr. 70 „Dėl darbo rinkos profesinio mokymo įstaigų, įmonių atrankos egzaminavimui eksterno būdu tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 58-2357).
- Iš dalies kaip neformaliojo mokymo pripažinimą padeda įgyvendinti 2002 m. kovo 22 d. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. 38 patvirtinta Darbo rinkos neformaliojo profesinio mokymo organizavimo ir vykdymo tvarka (Žin., 2002 Nr.33-1259), kuri įteisina neformaliojo mokymo programas, įregistruotas į Darbo rinkos neformaliojo profesinio mokymo programų sąvadą, ir numato nustatytos formos baigimo pažymėjimus (Modulio baigimo pažymėjimą ir Kvalifikacijos tobulinimo pažymėjimą), kuriuos darbdaviai pripažįsta, nes pati tvarka, programų įregistravimas ir pažymėjimo formos yra suderinti su Prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacijos Švietimo ir profesinio mokymo komitetu.

Dokumentų analizė rodo, kad Lietuvoje neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimą ir pripažinimą reglamentuojantys įstatymai bei teisiniai aktai neprieštarauja sistemos kūrimui, tačiau jie yra tik fragmentiniai arba turi šalutinę itaką, bet neaprepia sistemos iš esmės. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimas iš esmės nesprendžiamas, o nueinama lengviausiu būdu, įvedant eksterninius egzaminus ir suteikiant galimybę profesinio rengimo institucijoms eksterninius egzaminus priiminėti. Todėl lyg ir neprieštaraujantys sistemos kūrimuisi įstatymai ir esami dokumentai sistemos neaprepia, negrindžia jos atskirų dalių funkcinių ryšių.

Libiausiai orientuojantis į profesinį rengimą ir suaugusiųjų tęstinį mokymąsi, lieka neaiški universitetų ir nevyriausybinių organizacijų vieta, kuri kol kas lieka nuošalyje. Nesukurti ir neįteisinti neformaliojo ir savaiminio mokymosi būdais įgytų kompetencijų įvertinimo ir pripažinimo mechanizmai. Kol kas nėra sukurta teisinio pagrindo neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimui bendrojo lavinimo ir aukštojo mokslo sistemoje. Nuošalyje lieka ir nevyriausybines organizacijas, nors jų veikloje dalyvaujančiųjų skaičius kasmet didėja. Todėl reikalingas tolesnis teisinės bazės plėtojimas, užtikrinant darnią visos sistemos veiklą ir visų suinteresuotų institucijų veiklos koordinavimą.

2.4. Socialinė partnerystė, socialinio partnerio (darbdavio) dalyvavimas profesinio rengimo procese

Kitų šalių patirtis rodo, kad būtinas socialinių partnerių įtraukimas į diskusijas apie neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimą bei pripažinimą. Socialiniai partneriai gali prisidėti, kuriant metodikas ir procedūras, ne tik atitinkančias švietimo sistemos reikalavimus, bet taip pat atitinkančias darbuotojų ir darbdavių poreikius. Nors kiekvienoje šalyje socialiniai partneriai skirtingi, tačiau pagrindiniai būtų: ministerijos, įmonės, verslo atstovai, profesinės mokyklos ir centrai, pramonės, prekybos ir amatų rūmai, darbo birža, valstybinės suaugusiųjų mokyklos/centrai, kolegijos, universitetai. Ypatinga vieta šioje partnerystėje tenka darbdaviams, kurie dalyvauja:

- standartų kūrime, kaip geriausiai žinantys darbo vietos specifiką ir tam darbui atlikti reikalingas kompetencijas;
- vertinimo procedūrų kūrime;
- vertinimo komisijose.

Darbdavių motyvacija įsitraukti į neformaliojo ir savaiminio mokymosi procesus galėtų būti matuojama ne tik ekonomine nauda – investuoti į žmonių resursus dėl būsimo pelno, siekiant padidinti produktyvumą, įveikiant konkurencijos iššūkius, bet ir atsakomybę už savo darbuotojus, mokymosi kultūros įmonėje kūrimą.

Ar aktyviai darbdaviai dalyvauja, vertinant neformalųjį ir savaiminį mokymąsi, galima spręsti įvertinus, ar:

- darbdaviai yra informuoti apie ankstesnio mokymosi vertinimo naudą ir svarbą bei mokymosi planus;
- darbdaviai yra suinteresuoti vertinimu ir tuo, kad dirbantieji galės dirbti nepilną darbo dieną;
- darbdaviai dalyvauja, identifikuojant atitinkamas programas, kurios padeda įgyvendinti kandidatų (besimokančiųjų) poreikius;
- darbdaviai yra skatinami aktyviai dalyvauti, nustatant besimokančiųjų mokymosi ir paramos poreikius;

- darbdaviai supranta kandidatų (besimokančiųjų) poreikius, ar jie žino, kam jie adresuojami;
- darbdaviai dalyvauja, sudarant individualųjį mokymosi planą;
- darbdavys turi kiekvieno besimokančiojo individualųjį planą.
- Socialiniam dialogui plėtoti reikalingos visų neformaliuoju ir savaiminiu mokymosi

vertinimu suinteresuotų institucijų pastangos. Pastangas inicijuoti socialinį dialogą rodo Lietuvos pramonės, prekybos ir amatų rūmai, veikiantys penkiuose Lietuvos regionuose, savo narystėje jungiantys virš 1000 įmonių, o paslaugas teikiantys kelis kartus didesniam įmonių skaičiui. Viena iš Rūmų atsakomybių yra socialinio dialogo tradicijų kūrimas.

Kuriant ir diegiant neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo ir pripažinimo sistemą, socialinė partnerystė, visų suinteresuotų grupių bendradarbiavimas turėtų būti esminis faktorius, kadangi socialinė partnerystė įgalina plėtoti neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimo ir pripažinimo sistemą, atskiras jos dalis ir užtikrinti vertinimo kokybę.

Vienas iš profesinio rengimo principų yra socialinės partnerystės principas [31, p. 19]. Šis principas apibrėžia juo suinteresuotų šalių – valstybės, darbdavių ir darbuotojų sąveikos būtinumą. Realiai ši sąveika pasireiškia, nustatant valstybės (švietimo institucijų ir įstaigų), darbdaviams atstovaujančių susivienijimų (Prekybos, pramonės ir amatų rūmų, Žemės ūkio rūmų) bei darbuotojų (profsajungų ir kitokių susivienijimų) pareigų ir atsakomybės ribas, planuojant, organizuojant, vykdant ir įvertinant profesinio rengimo priemones ir programas. Svarbiausia šių uždavinių kokybės laidavimo sąlyga yra skirtingų profesinio rengimo interesų įvertinimas ir derinimas. Pagrindinio profesinio mokymo turinio formavimui socialiniai partneriai turėtų vaidinti svarbų vaidmenį.

Profesinio rengimo Baltoji knyga (1998) išskiria socialinę partnerystę kaip vieną svarbiausių profesinio rengimo kaitos principų. Valstybės, darbdavių ir dirbančiųjų sąveika laikoma būtinu profesinio rengimo reformos veiksmu. Realiai ji vyksta valstybei (švietimo institucijoms ir įstaigoms), darbdavius atstovaujantiems susivienijimams (Prekybos, pramonės ir amatų rūmams, Žemės ūkio rūmams) bei dirbančiųjų (profsajungoms) ir kitokiems susivienijimams pasiskirstant ir vykdant tam tikros atsakomybės reikalaujančius veiksmus, planuojant, organizuojant ir įvertinant profesinio rengimo priemones ir programas. Tenka pripažinti, kad Lietuvoje vyraujantis mokyklinis modelis, kuriam būdingas profesinio rengimo koncentravimas valstybės įtakos sferoje, nėra labai palankus socialinei partnerystei. Nepaisant profesinio mokymo įstatyme numatytų formų, socialinis dialogas profesiniame rengime nėra tamprus.

Galiojantis Profesinio mokymo įstatymas neskatina darbdavių aktyviai dalyvauti profesiniame mokyme ir organizuoti moksleivių gamybinės praktikos atlikimą. Šiaulių universiteto socialinių tyrimų mokslinio centro ekspertų darbo grupė 2002-2003 metais atliko tyrimus tema: **Ryšys tarp darbdavių ir profesinių mokyklų: socialinio partnerio (darbdavio) dalyvavimas profesinio rengimo procese** [43]. Remiantis ekspertų nuomone, paaiškėjo, kad ryšys tarp profesinio rengimo

ir darbo rinkos (darbdavio) linkęs stagnuoti, yra laukimo būsenoje. Tai reiškia, kad bendradarbiavimo motyvą užgožia interesų skirtingumas, o ne panašumų išryškėjimas. Darbdaviai akcentuoja nepakankamą specialistų kompetenciją, rengimo neatitikimą darbo rinkai, o profesinio rengimo institucijos akcentuoja darbdavių nekooperatyvumą, nenorą investuoti į profesinį rengimą. Išryškinti interesų skirtumai, nors akivaizdu, kad interesas yra tas pats – darbo rinkos poreikis tenkinanti specialistų kompetencija. Labiausiai iš visų sistemos dalyvių bendradarbiavimu yra suinteresuotos profesinio rengimo įstaigos. Pirmasis jų intereso bendradarbiavimo subjektas yra steigėjas – Švietimo ir mokslo ministerija, kuri tvirtina naujas profesinio rengimo programas. Deja, ši reikalinga ir naudinga procedūra praktikoje virsta ilgu biurokratizuotu procesu. O tai reiškia, kad, keičiantis darbo rinkai, specialybės tiesiog „pasensta“ ir neatitinka regiono poreikių. Mokyklos yra motyvuotos bendradarbiauti su darbdaviais: suvokta, kad profesinis rengimas be darbdavio dalyvavimo nėra adekvatus darbo rinkos poreikiams ir iš principo yra ydingas. Tuo tarpu darbdaviai kol kas mažai mato bendradarbiavimo su mokyklomis prasmę, nelabai tiki investicijų į profesinio rengimo sistemą tiesiogine nauda.

Tyrimo metu nustatyta, kad užtikrinant ryšį tarp profesinio rengimo ir darbo rinkos, esminį vaidmenį vaidina ne tiesioginiai dalyviai (profesinio rengimo mokyklos ir darbdaviai), o tarpininkai – Prekybos, pramonės ir amatų rūmai bei Švietimo ir mokslo ministerija. Aktyvaus tarpininko vaidmuo, kurį vis daugiau turi pradėti vaidinti Pramonės, prekybos ir amatų rūmai, sukuria įtampos situaciją patiems rūmams. Svarbių tarpininko funkcijų delegavimas yra pažangi idėja, tačiau dar per ankstyva, neturinti atitinkamų resursų ir atitinkamos kompetencijos. Todėl Prekybos, pramonės ir amatų rūmai yra sąlyginio neveiklumo ir sąstingio situacijoje, kuomet nėra visiškai aiškios Švietimo ir mokslo ministerijos jiems „primestos“ funkcijos bei problemos ir jų sprendimo būdai.

Remiantis ekspertų tyrimu bei vertinimais, išskiriamos 6 giluminės partnerystės (kaip profesinio rengimo ir darbo rinkos ryšio sinonimo) kategorijos. Remiantis pačia tyrimo metodika, galima teigti, kad šios kategorijos yra būdingos ir aktualios būtent Šiaulių apskrities profesinio rengimo terpei. Paaiškėjo, jog esminė ir ašinė kategorija yra specialisto kompetencijos atitikimas darbdavio reikalavimams. Šioje kategorijoje akivaizdžiai atsispindi darbdavių nerimas dėl priimamo į darbą specialisto kompetencijos bei profesinių mokyklų absolventų motyvacijos įsidarbinti. Išryškėjo bendrujų gebėjimų svarba, tuo tarpu specialiųjų gebėjimų vaidmuo šio tyrimo kontekste pasirodė antrinis. Darbo drausmė, darbo motyvacija, profesinio tobulinimosi motyvacija, kūrybinis darbo aspektas, patirties turėjimas, gebėjimas bendrauti, iniciatyvumas, mokėjimas dirbti komandoje, atvirumas naujovėms – šie gebėjimai akivaizdžiai nurodo į bendrąsias kompetencijas. Beje, tokia specialisto kompetencijos struktūros idėja yra labai moderni, kadangi būtent bendrieji gebėjimai yra perkeliemieji gebėjimai, t. y. galima juos perkelti iš vieno profesinio konteksto į kitą ir ten juos panaudoti, plėtoti. Be to, ryškus jauno specialisto profesinės patirties poreikis, tad studijų

tamprus susiejimas su praktika tampa specialisto kompetencijos dalimi. Studijos, orientuotos į praktiką ir bendruosius gebėjimus, potencialiai yra specialisto kompetencijos ir profesinės motyvacijos pagrindas. Todėl natūrali yra kita profesinio rengimo ir darbo rinkos ryšio kategorija – mokymo turinio atnaujinimas. Akivaizdu, kad greitų pokyčių darbo rinkoje sąlygomis, mokymo(si) turinys taip pat privalo kisti pagal realybės poreikius.

Kita ekspertų atskleista kategorija – nelygiaverčiai santykiai, autoritarizmas. Mokyklos egzistencija, išgyvenimas tampa priklausomi ne nuo jos pačios vidinių, tačiau nuo išorinių resursų. Egzistuoja steigėjo vienašališki sprendimai, programų sertifikavimo delsimas, neįsiklausymas, nepritarimas racionaliems pasiūlymams, formalus požiūris, sprendimų nenuoseklumas. Profesinės mokyklos tampa visiškai priklausomos nuo ministerijos kompetencijos ir geranoriškumo. Darbdaviai taip pat gali manipuliuoti savo sprendimais bei diktuoti vienpusiškas, tik sau naudingas sąlygas. Nors ir steigėjas, ir darbdavys yra diktuojantys mokyklai, bet būtent steigėjo santykis su mokykla yra labiau autoritariškas nei darbdavių. Nelygiavertiškų santykių tarp profesinių mokyklų ir darbdavių potencialus sprendimas glūdi dar vienoje atkleistoje kategorijoje – sutartinių santykių nebuvimas.

Profesinio rengimo kokybė neišmanoma be profesinio rengimo reikmių tenkinimo. Čia esminį vaidmenį vėl vaidina steigėjas, kuris finansuoja didžiąją dalį profesinio rengimo veiklos. Tačiau socialinio partnerio – darbdavio – įtraukimas į profesinio rengimo procesus vis labiau tampa inovacijų ir kokybės garantu. Reikalingas profesinio rengimo informacinės bazės kūrimas. Informacija apie mokyklos potencialus, apie darbo rinkos esamus ir potencialius poreikius, darbo jėgos pasiūlymas, realios informacijos teikimas, pasidalijimas patirtimi ir žiniomis, informacijos apie naujas technologijas skleidimas, karjeros dienų, darbo jėgos mugių organizavimas – šios ir kitos veiklos gali suvienyti skirtingus resursus ir sukurti profesinio rengimo dalyvių abipusio pasitikėjimo pagrindą.

2.5. Profesinis mokymas Lietuvoje

Jaunimo profesinis ugdymas vykdomas profesinėse mokyklose ir jų profilį atitinkančiose įmonėse, įstaigose ir organizacijose.

Profesinis švietimas suprantamas kaip tam tikrai profesijai bei pašaukimui parengias jaunąją kartą veiksmas, kurio paskirtis – suteikti jaunajai kartai tam tikros profesijos reikalingų žinių, išlavinti pajėgas ir sudaryti reikiamus įgūdžius. Tai padeda žmogui aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. Profesinė mokykla – tai profesinę kvalifikaciją ir bendrojo lavinimo žinias teikianti mokymo įstaiga [39, p. 22]. Specialybė (specialite, pranc.; specialis, lot., – ypatingas, atskiras) – žmogaus darbo, veiklos sritis, kuriai jis yra įgijęs pakankamai daug žinių, mokėjimų ir įgūdžių dirbti, turi tai patvirtinantį pažymėjimą, diplomą [44, p. 12]. Pagal kvalifikaciją specialybės

skirstomos į darbininkiškąsias, techniškąsias (vidurinėsios grandies) ir inžinerines bei kitokias aukštosios grandies specialybes. Šių klasifikacijų specialybės įgyjamos atitinkamose mokyklose (profesinėse, aukštesniosiose, aukštosiose) ir kursuose [19, p. 221].

Profesinis rengimas, jo atsinaujinimas ir plėtra grindžiami principais, išreiškiančiais teoriškai pagrįstų, visuotinai pripažintų, demokratine Lietuvos ir Europos kultūros ir švietimo patirtimi įvertintų nuostatų visumą. Šie **profesinio mokymo principai** – tai gairės profesinio rengimo sistemos plėtrai visuose jos lygiuose ir procesuose:

humaniškumo principas teigia asmens vertingumą, pagarbą kiekvieno individualybei, pasirinkimo laisvę, bendražmogiškomis vertybėmis pagrįstus, humaniškus santykius visose profesinio rengimo pakopose, į žmogų orientuotas, jo poreikius tenkinančias mokymo programas;

demokratiškumo principas pripažįsta įsisaugonintų demokratijos vertybių prioritetą, demokratiškų santykių kūrimą ir jų laikymąsi, doros, kaip būtino demokratijos pagrindo, svarbą;

nacionalumo principas pabrėžia rūpinimąsi Lietuvos kultūros, jos identiteto ir istorinio tęstinumo išsaugojimu, daugialypės, nacionalinių mažumų patirtimi praturtintos krašto kultūros puoselėjimu;

atsinaujinimo principas nurodo atvirumą kaitai, naujoms idėjoms ir realijoms, nacionalumu ir dorovės normomis grindžiamam bendravimui ir keitimuisi [5, 17].

2002 m. vyko tarptautinė mokslinė konferencija “Profesinio rengimo Lietuvoje kaita ir Europos integracijos iššūkiai”. Ši konferencija buvo skirta pasiekimų profesinio rengimo srityje įvertinimui bei ateities lūkesčių įvardijimui. Svarstyta, kokie prioritetai, strateginiai darbai ir politiniai sprendimai gali užtikrinti tai, kad profesinis rengimas imtų spręsti užimtumo, įsidarbinimo problemas. Daug diskutuota apie profesijos mokytojo kvalifikaciją, kaip svarbiausią profesinio rengimo tolesnės plėtros kriterijų. Akcentuotas į praktiką orientuotų mokytojų rengimas, profesinės mokyklos savarankiškumas ir atsakomybė už savo veiklą bei tobulėjimą. Prof. R.Laužackas, apžvelgdamas profesijos pedagogų rengimo plėtros teorines ir politines gaires, akcentavo šiandieninės žinių visuomenės iššūkius profesijos mokytojų tęstiniam mokymuisi. Prof. K.Pukelis apžvelgė profesijos mokytojų rengimo strategijos kaitą, pabrėždamas teorinių ir praktinių studijų integraciją, mokyklos, kaip besimokančiųjų organizacijos, vaidmenį. Kalbėta apie profesinio mokymo įstaigų atvėrimą darbo pasauliui, mokyklos, kaip organizacijos, plėtrą bei šiuolaikinių mokymo ir mokymosi metodų taikymą praktikoje [9, p. 33].

Lietuvoje profesinio mokymo sistema susideda iš dviejų, tarpusavyje artimai susijusių posistemių: pagrindinio profesinio mokymo ir darbo rinkos profesinio mokymo. Pirminiam profesiniam mokymui vadovauja Švietimo ir mokslo ministerija, darbo rinkos profesiniam mokymui – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Profesinio rengimo sistema turėtų būti lanksti, leidžianti prisitaikyti prie nuolat kintančios profesijų ir kvalifikacijų struktūros sąlygų, kad profesinės kvalifikacijos igijimas taptų besitęsiančiu ir visą gyvenimą trunkančiu procesu. Vienas iš pirmųjų profesinio rengimo reformos žingsnių buvo profesinio rengimo sistemai būdingų funkcijų decentralizavimas. Decentralizavimas buvo vykdomas dviem kryptimis – dalį funkcijų perduodant mokykloms, o dalį (pvz., profesinio rengimo organizavimą) perduodant socialiniams partneriams ir vietos struktūroms. Funkcijų decentralizavimo prasme svarbus yra pastaraisiais metais vykdomas palaipsnis baigiamųjų egzaminų organizavimo perdavimas Prekybos, pramonės ir amatų bei Žemės ūkio rūmams. Šiuo žingsniu siekiama atskirti mokymą ir vertinimą, tuo užtikrinant vertinimo vienodumą. Atsirado didesnės bendravimo su kitomis Lietuvos profesinio rengimo mokyklomis galimybės ir tai tam tikra prasme mokyklas pavertė besimokančiomis organizacijomis, sukūrė palankesnes sąlygas mokyklų pedagoginio personalo kompetencijai augti (Lietuvoje itin jaučiamas gerų profesinio rengimo specialistų stygius). Visgi aukšta profesinio rengimo mokytojų kvalifikacija išlieka pagrindiniu šiuolaikinio profesinio rengimo garantu. Iš esmės tolimesnį profesinio rengimo funkcijų decentralizavimą didele dalimi stabdo profesinio rengimo vadybos problemas išmanančių specialistų stoka vietose. Kadangi sovietmečiu tokie specialistai Lietuvoje nebuvo rengiami ir universitetai juos pradėjo rengti tik 1996 metais, jaučiamas didelis šių specialistų stygius. Todėl vis dar vyksta centralizavimo procesas, kuomet provincijoje iškilęs kompetentingas specialistas paprastai yra pakviečiamas dirbti į centrinės struktūras.

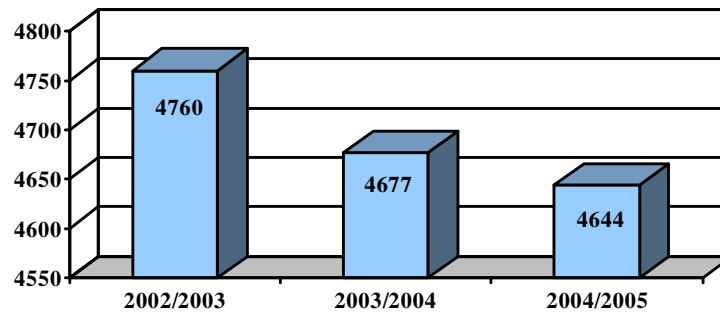
Svarbiausias indikatorius, kuriant ar atnaujinant profesinio mokymo programų turinį, yra darbo rinkos reikalavimai. Kol kas Lietuvoje įsigaliojusi nuostata, kad profesinio mokymo sistema pati turi atitikti kvalifikacijos tyrimus. Tačiau užsakymą profesiniam mokymui turėtų formuoti veiklos pasaulis tiesiogiai arba jam atstovaujanti ministerija (Ūkio ministerija, Susisiekimo ministerija ir t. t.) [26, p. 35].

1992 m. Lietuvoje pradėjo formuotis darbo rinkos profesinio mokymo sistema. Ši sistema yra skirta bedarbiams ir tiems, kuriems gresia nedarbas. Tam yra sukurtas profesinio mokymo centrų tinklas. Mokymas šiuose profesinio mokymo centruose orientuotas į pirmuosius du profesinio išsilavinimo lygius.

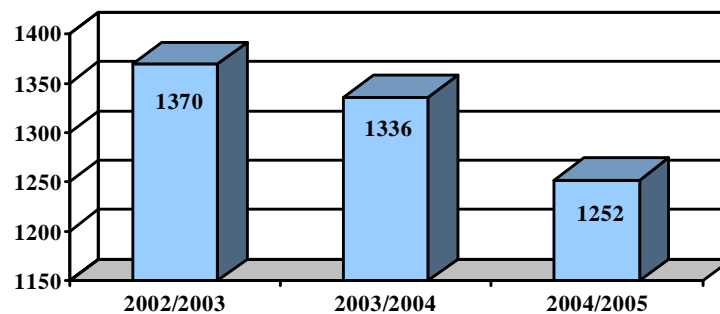
Neformalusis profesinis švietimas jau tampa labiausiai paplitusia suaugusiųjų švietimo forma. Egzistuoja būtinybė nuolat taikytis prie kintančių darbo rinkos sąlygų. Neformaliojo profesinio mokymo poreikį Lietuvoje iš dalies sąlygojo staigus perėjimas iš centralizuotos valstybinės sistemos į rinkos ekonomiką. Tačiau ir šiandien apie tęstinio profesinio mokymosi sistemą bei galimybes Lietuvoje labai stokojama informacijos, silpnai išvystyta suaugusiųjų profesinio konsultavimo sistema.

3. ŠIAULIŲ APSKRITIES PROFESINIO RENGIMO ĮSTAIGŲ TINKLAS IR TEIKIAMOS PROFESINĖS KVALIFIKACIJOS

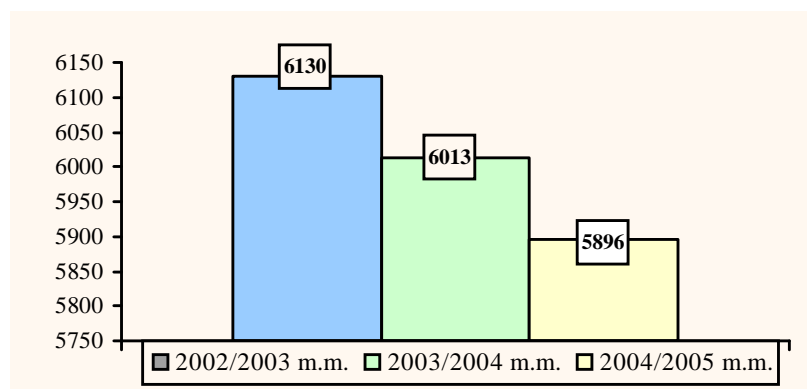
Šiaulių apskrityje yra 3 profesinio rengimo centrai, 1 profesinio rengimo mokykla ir 4 žemės ūkio mokyklos.

1 pav. Mokinių skaičiaus kitimas Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigose

2 pav. Mokinių skaičiaus kitimas Šiaulių apskrities žemės ūkio mokyklose

3 pav. Bendras besimokančiųjų skaičius Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigose

3.1. Šiaulių profesinio rengimo centras

Šiaulių profesinio rengimo centras (toliau tekste – *ŠPRC*) įkurtas 2004 m. liepos 1 d., optimizavus penkias Šiaulių miesto mokyklas: Šiaulių buitinių mokyklą, Šiaulių lengvosios pramonės mokyklą, Šiaulių politechnikos mokyklą, Šiaulių prekybos ir verslo mokyklą ir Šiaulių statybos ir komunalinių paslaugų mokyklą.

Šiaulių profesinio rengimo centro vizija

Šiaulių profesinio rengimo centras – tai profesinio mokymo institucija, kartu su socialiniais partneriais garantuojanti modernų ir nuolatinį ugdymo procesą.

Misija

Teikti kiekvienam norinčiajam kokybiškas profesinio mokymo, pagrindinio ugdymo, technologinio profilio bendrojo lavinimo paslaugas, savo veikla motyvuotai padėti jaunimui pasirinkti profesiją, ugdyti asmens bendruosius gebėjimus ir norą mokytis visą gyvenimą, tenkinti regiono darbo rinkos bei žmogaus profesinės karjeros siekius.

Tikslai

- Užtikrinti aukštą bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo kokybę.
- Optimizuoti centro infrastruktūrą, pritaikant kintančiam ugdymo procesui.
- Kelti mokymosi motyvaciją.

2004/2005 m.m. veiklos tikslai

1. Rengti kvalifikuotus darbininkus ir tarnautojus, atitinkančius šiuolaikinių technologijų, kultūros bei gebėjimų lygį.
2. Išskirti prioritетines Šiaulių profesinio rengimo centro veiklos sritis, paremtas skyrių būklės duomenimis.

ŠPRC STRUKTŪRA:

- **ADMINISTRACIJA**
- **BUITINIŲ PASLAUGŲ SKYRIUS**
- **ELEKTRONIKOS IR ADMINISTRAVIMO SKYRIUS**
- **PREKYBOS IR VERSLO SKYRIUS**
- **STATYBOS IR MECHANIKOS SKYRIUS**
- **TECHNOLOGIJŲ SKYRIUS**

Detalesnė centro struktūra pavaizduota 3 priede.

ŠPRC metinis biudžetas sudaro apie 11,276 mln. Lt. Centras jungia 6 pastatų kompleksus su 15 statinių. Šiaulių profesinio rengimo centre iš viso mokosi 2940 mokinių. 2004 m. rugsėjo 1 d. priimti 1193 mokiniai.

I kurso mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą

- Šiaulių miestas – 557
- Šiaulių rajonas – 147
- Joniškio rajonas – 78
- Kelmės rajonas – 68
- Akmenės rajonas – 42
- Pakruojo rajonas – 61
- Radviliškio rajonas – 98
- Kiti miestai ir rajonai – 142

ŠPRC bendrabučiuose (3) gyvena 720 mokinių, mokosi 150 našlaičių.

Centre dirba 454 darbuotojai, iš jų – 152 profesijos mokytojai, 105 bendrojo lavinimo mokytojai, 4 socialiniai pedagogai, 3 sveikatos priežiūros specialistai. Mokytojų sudėtis pagal lytį – 24 % vyrų ir 76 % moterų. Mokytojų sudėtis pagal išsilavinimą: vidurinis – 4 %, aukštesnysis – 25 %, aukštasis – 71 %.

Profesinis mokymas.

ŠPRC rengiami 43 specialybių darbininkai ir tarnautojai pagal 51 mokymo programą.

Bendrasis ugdymas.

Suteikiamas pagrindinis ir vidurinis išsilavinimas. Bendrojo lavinimo mokosi 46 grupės (1174 mokiniai), bendrasis ugdymas organizuojamas 4 skyriuose pagal 7 pakraipų technologinio profilio programas. Pagal technologinės gimnazijos programą mokosi 6 grupės (138 mokiniai). Šiais metais brandos egzaminus laikys 456 mokiniai, iš jų – 92 mokiniai laikys bent vieną valstybinį egzaminą.

Papildomas ugdymas.

ŠPRC veikia 39 būreliai: 11 saviraiškos, 10 meno pakraipos, 9 sportiniai, 4 savivaldos. Būrelius lanko apie 600 mokinių. Centro vaikinų krepšinio komanda sėkmingai dalyvauja Šiaulių miesto mokinių krepšinio lygoje. Šiuo metu komanda užima II vietą. Susikūrė regbio komanda. Centrą garsina šokių kolektyvas „X“ ir mados teatras.

Šiaulių profesinio rengimo centras bendradarbiauja su daugeliu įmonių: UAB „Elva“, UAB „Cedora“, UAB „Grafų baldai“, UAB „Arkada“, UAB „Justluka“, Barono TŪB „Salda“, UAB „Šiaulių tauro televizoriai“, AB „Venta“. Centras bendradarbiauja su šiomis darbo biržomis: Kelmės darbo birža, Akmenės darbo birža, Pakruojo darbo birža, Radviliškio darbo birža, Šiaulių darbo birža.

Projektinė veikla.

Įgyvendinami projektai pagal Leonardo da Vinči „Informacinių technologijų taikymas ES šalių profesinėse mokyklose, mokantis siuvimo ir plaukų kirpimo“. Pateiktos paraiškos: pagal Sokrates programą (5), pagal Leonardo da Vinči (1).

ŠPRC perspektyva: bendradarbiavimas su darbdaviais ir socialiniais partneriais; profesinis orientavimas ir informavimas; mokytojų kvalifikacijos kėlimas; infrastruktūros sutvarkymas; ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimas. Centre numatoma įkurti technologinės gimnazijos skyrių, teikiantį technologinio profilio vidurinio ugdymo paslaugas.

Galima teigti, jog šiandien Šiaulių profesinio rengimo centrą, nežiūrint į daugelį mokyklų optimizavimo privalumų, dar reikėtų tobulinti šiais aspektais:

1. Optimizuoti, „išgryninti“ mokymo programas, išvengti jų dubliavimosi.
2. Tobulinti organizacinę struktūrą.
3. Renovuoti bendrabučius, mokymo patalpas.
4. Atnaujinti siuvimo, mezgimo, odos apdirbimo, prekybos, maisto ruošimo, viešbučių darbuotojų mokymo įrangą.
5. Kelti mokytojų, ypač profesijos mokytojų, kvalifikaciją.
6. Diegti vidinę kokybės užtikrinimo sistemą.

Šiuo metu centrui labiausiai trūksta:

1. Intelektualinio potencialo projektams rengti, mokymo programų turiniui ir praktinio mokymo bazei atnaujinti.
2. Lėšų mokymo įrangai atnaujinti, mokinių mokymosi ir gyvenimo sąlygoms, užimtumui gerinti.
3. Valstybės institucijų pagalbos, sprendžiant žemės, pastatų registravimo ir įteisinimo, klausimus.
4. Juristo, psichologo etatų.
5. Autobuso mokiniams vežti.

Visuose Šiaulių profesinio rengimo centro skyriuose **buvo vykdoma apklausa (interviu)** apie mokyklų reorganizacijos į profesinio rengimo centrą privalumus ir trūkumus. Buvo apklausta centro administracija, skyrių vedėjai, mokytojai. Režiumavus gautus atsakymus, būtų galima išskirti šiuos pagrindinius paminėtus reorganizacijos privalumus bei trūkumus.

Mokyklų reorganizacijos privalumai:

1. Galimybė efektyviau panaudoti lėšas, sukaupti lėšas tikslinei paskirčiai.
2. Išorinės konkurencijos tarp mokyklų išnykimas, komplektuojant mokinių kontingentą, vykdant panašias mokymo programas, organizuojant suaugusiųjų mokymą, rengiant atskirus projektus, ieškant kontaktų su socialiniais partneriais.
3. Platus specialybių, specializacijų spektras, neformalaus mokymo, papildomojo ugdymo paslaugos mokiniui (klientui). Reali galimybė pakeisti mokymo programą, lygį, nekeičiant mokymo institucijos.
4. Galimybė rengti ir įgyvendinti solidžius mokinių ir dėstytojų mainų, mokymo įrangos

atnaujinimo, pastatų renovacijos projektus.

5. Galimybė praktinio mokymo metu teikti paslaugas, tenkinančias centro padalinių poreikius, tuo efektyviau panaudojant mokymui skirtas medžiagas ir lėšas.

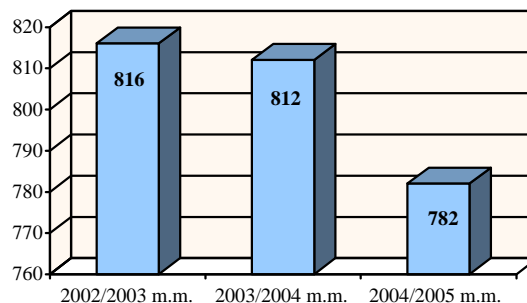
6. Galimybė centralizuoti ir efektyvinti ūkines, aprūpinimo funkcijas.

Reorganizacijos trūkumai:

1. Nepakankama profesinio rengimo centrų veiklos teisinė bazė.
2. Dalies etatinių darbuotojų pervedimas į mažiau apmokamas pareigas, nors jų atliekamos funkcijos išliko tos pačios.
3. Darbuotojų nepasitenkinimas, nežinia dėl ateities.
4. Organizaciniai nepatogumai, rengiant, pristatant į skyrius mokiniams ir darbuotojams pažymas, organizuojant supažindinimą su įsakymais ir kitais dokumentais.
5. Reorganizacinio chaoso, dalies darbuotojų ambicijų, atsakomybės stokos apraiškos.

ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius

2004/2005 m. m. ŠPRC Buitinių paslaugų skyriuje mokosi 782 moksleiviai. Moksleiviai priimami į III ir IV pakopas (žr.: 1.4. sk., 14 p.). Per trejus metus mokyklos moksleivių skaičius sumažėjo 34 moksleiviais (žr.: 4 pav.):

4 pav. Mokinių skaičiaus mažėjimas

Galbūt įtakos mokinių sumažėjimui turėjo ir tai, jog Buitinių paslaugų skyrius (buv. Šiaulių buitinių mokykla) nuo 2000 mokslo metų neberuošia kirpėjų-kosmetikų ir lengvosios pramonės prietaisų elektromechanikų.

Buitinių paslaugų skyrius šiais mokslo metais ruošia šiuos specialistus: siuvėjus, sukirpėjus-konstruktorius, kirpėjus, buitinių prietaisų elektromechanikus, automobilių elektromechanikus, reklamos komersantus, floristus. Šiais mokslo metais didžiausią paklausą turėjo šios specialybės: kirpėjų, floristų, reklamos komersantų. Mažesnę paklausą turėjo siuvėjų ir buitinių prietaisų elektromechanikų specialybės.

Būsimieji paslaugų ir verslo specialistai per mokslo metus suteikia daug paslaugų Šiaulių miesto ir krašto gyventojams. Tokiu būdu skyrius užsidirba papildomų lėšų mokymo inventoriui ar praktikos bazei gerinti.

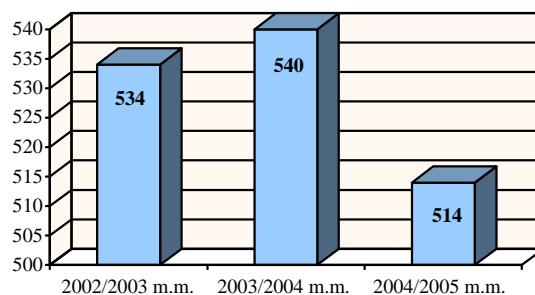
Skyriuje dirba 119 darbuotojų. Mokymo personalą sudaro 81 aukštos kvalifikacijos bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojas, iš jų – 28 bendrojo lavinimo mokytojai ir 53 profesijos mokytojai (1 mokytojui tenka 10 moksleivių).

Yra įrengti 22 mokymo kabinetai, praktinis profesinis ruošimas ir gamyba vyksta 10 mokymo dirbtuvių ir Šiaulių krašto įmonėse. Įrengtos floristinio dizaino, reklamos komersantų agentūros-biurai bei elektromechanikų-mikroautoserviso dirbtuvės. Mokymo tikslams yra skirtas 31 kompiuteris (vidutiniškai 25 mokiniams tenka vienas kompiuteris). Tai mažiausiai kompiuterizuota mokykla visoje Šiaulių apskrityje. Yra 419 vietų bendrabutis, apgyvendinti 123 kambariai.

2001 m. Šiaulių buitinių mokykla dalyvavo projekto "Mokyklų bendruomenių informavimas NATO ir saugumo klausimais" konkurse. Laimėjus konkursą, gauta kompiuterinė įranga, bibliotekos skaitykloje įrengtos 4 kompiuterizuotos vietos. Pagal ES Leonardo da Vinči programos mobilumo stažuočių projektą "Informacinių technologijų naudojimas ES šalių profesinėse mokyklose, mokantis siuvimo ir plaukų kirpimo" ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius bendradarbiauja su Latvijos Rygos 34, Čekijos Varnsdorfo, Vokietijos Liuneburgo profesinėmis mokyklomis, Suomijos Kotkos lavinimo institutu.

ŠPRC Technologijų skyrius

2004/2005 m. m. ŠPRC Technologijų skyriuje mokosi 514 moksleivių. Per trejus metus mokykloje besimokančiųjų mokinių skaičius šiek tiek kito (žr.: 5 pav.):

5 pav. Mokinių skaičiaus dinamika

Nuo 2000 mokslo metų į vieną mokymo programą buvo sujungtos mezgėjo ir susiuvėjo specialybės ir įvesta nauja telefakso, kompiuterio operatoriaus mokymo programa. ŠPRC Technologijų skyrius ruošia šiuos specialistus: mezgėjus-susiuvėjus, siuvėjus, kompiuterio ir organizacinės technikos operatorius, automobilių salonų ir minkštų baldų restauratorius, interjero apipavidalintojus, susiuvėjus, odos gaminių gamintojus, meno dirbinių iš odos gamintojus.

Moksleiviai priimami į I, II, III ir IV pakopas. Daugiausia norinčiųjų mokytis buvo į kompiuterio ir organizacinės technikos operatoriaus bei automobilių salonų ir minkštų baldų restauratorių specialybes, mažiausiai – į avalynės gamintojų specialybę.

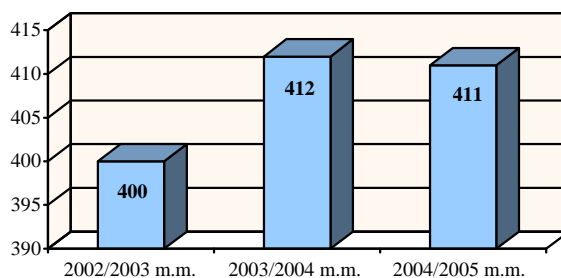
Skyriuje iš viso dirba 92 darbuotojai. Mokymo personalą sudaro 47 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojų, iš jų – 17 bendrojo lavinimo mokytojų ir 30 profesijos mokytojų. Vidutiniškai 11 mokinių tenka 1 mokytojas.

Skyriuje priimami mokiniai į technologinio profilio gimnazines klases. Laimėjus PHARE projektą, įrengtos naujos siuvėjų dirbtuvės, veikia informacinis centras. Geri ir platūs ryšiai su vidurinėmis, pagrindinėmis mokyklomis bei kitomis švietimo įstaigomis, socialiniais partneriais.

Mokymo tikslams skirta 38 kompiuteriai (vidutiniškai 14 mokinių tenka vienas kompiuteris). Bendrabutyje yra 190 vietų, gyvena 150 mokinių. Patalpų išlaikymas centrui yra didelė problema. Trūksta lėšų bendrabučio remontui. Mokykla papildomų lėšų užsidirba, parduodama moksleivių pagamintus gaminius, nuomodama patalpas. Nuomoja bendrabutį, sporto salę, kabinetą vairuotojų teoriniam mokymui.

ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius

2004/2005 m. m. ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyriuje mokosi 411 mokinių. Mokinių skaičius mokykloje per trejus metus pakito labai nežymiai (žr.: 6 pav.):

6 pav. Mokinių skaičiaus dinamika

Skyrius ruošia šiuos specialistus: radijo ir televizijos aparatūros taisytojus, sekretorius, biuro komersantus, draudimo įmonių tarnautojus. Mokiniai priima į I, III ir IV pakopas. Didžiausias konkursas šiais mokslo metais buvo į biuro komersanto specialybę, mažiausias – į metalo apdirbimo staklininko specialybę.

Iš viso dirba 55 darbuotojai, mokymo personalą sudaro 36 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojai, iš kurių – 17 bendrojo lavinimo mokytojų ir 19 profesijos mokytojų (1 mokytojui vidutiniškai tenka 11 moksleivių).

Mokymui naudojami 46 kompiuteriai ir kita organizacinė technika (vidutiniškai 9 mokiniams tenka vienas kompiuteris).

ŠPRC Elektronikos ir verslo organizavimo skyrius bendrabučio neturi.

Iki mokyklų reorganizacijos, t. y. iki 2004 m. liepos 1 d., Šiaulių politechnikos mokykla (dab. ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius) dalyvavo šiuose projektuose:

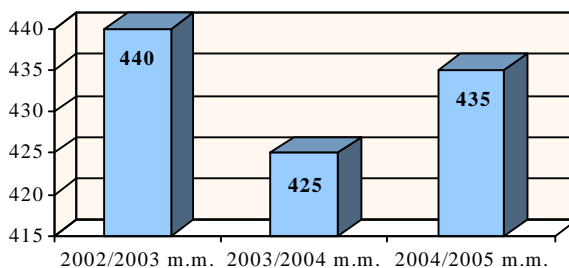
- PHARE 97 profesinio mokymo programa. Draudimo įmonių tarnautojų rengimas. Projektas buvo vykdomas 1999/2000 m.
- Socrates Comenius programa. Profesinių mokyklų mokinių istorijos ir geografijos žinių tobulinimas. 2000/2002m.
- Leonardo da Vinčio programa. Verslumo ir IK technologijų įgūdžių ugdymas. 2002 m.
- Junior Achievement programa. Mokinių bendrovės kūrimas ir veikla. 2001/2002 m.m.
- "Švietimas informacinei visuomenei". Mokyklos kompiuterinės įrangos atnaujinimas. 2001 m.
- Žalingų įpročių prevencijos programa. 2001m.
- Socialinio pedagogo etato įvedimo mokyklos konkursas. 2001m.
- Konkursas "Nešiojami IBM kompiuteriai – Lietuvos mokytojams“. 2001 m.
- Socrates Comenius programa. Užsienio kalbų mokytojo - asistento kvietimas. 2002 m.
- Metodinės medžiagos parengimo apie IT taikymą ugdymo procese konkursas. 2002 m.
- Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos konkursas. 2002 m.

2004 m. nusikalstamumo prevencijos ir mokinių užimtumo projektai "Pagalba vaikui", "Ištiesk pagalbos ranką". Įsijungusi į PHARE profesinio mokymo reformos programą, mokykla 2000 m. įsigijo naujos mokymo įrangos už 100000 litų. Mokykloje mokoma ekonomikos, profesinės užsienio kalbos pagrindų, verslumo pradmenų.

ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius

2004/2005 m. m. ŠPRC Prekybos ir verslo skyriuje mokosi 435 mokiniai. 2000/2001 m. m. mokykla nebeformavo moksleivių grupių į II pakopos maisto ruošimo darbuotojų specialybę, tačiau pradėjo ruošti naujas IV pakopos specialybes – kasininko-operatoriaus ir mokesčių inspektoriaus padėjėjo. Mokykla šiuo metu ruošia septynių profesijų specialistus: maisto ruošimo darbuotojus, pardavėjus ir prekių žinovus, virėjus ir padavėjus, prekybos komersantus, kasininkus-operatorius, padavėjus ir barmenus, viešbučių ir turizmo kompleksų darbuotojus. Šiais mokslo metais daugiausiai stojančiųjų buvo į padavėjus ir barmenus bei padavėjus, mažiausiai – į pardavėjus ir prekių žinovus.

2004/2005 m. m. mokinių skaičius, lyginant su 2002/2003 m. m., kito labai nežymiai (žr.: 7 pav.):

7 pav. Mokinių skaičiaus kitimas

ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius moksleivius priima į II ir IV pakopas. Skyriuje iš viso dirba 38 darbuotojai, mokymo personalą sudaro 29 bendrojo lavinimo ir profesijos mokytojai, iš kurių – 6 bendrojo lavinimo mokytojai ir 23 profesijos mokytojai. Mokykloje 1 mokytojui tenka 15 moksleivių.

Šis skyrius yra neblogai kompiuterizuotas, mokymo tikslams skirti 44 kompiuteriai (vidutiniškai 10 moksleivių tenka vienas kompiuteris).

Bendrabučio ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius neturi.

Skyrius bendradarbiauja su Vokietijos, Austrijos ir Suomijos panašaus profilio mokyklomis.

Projektinė veikla

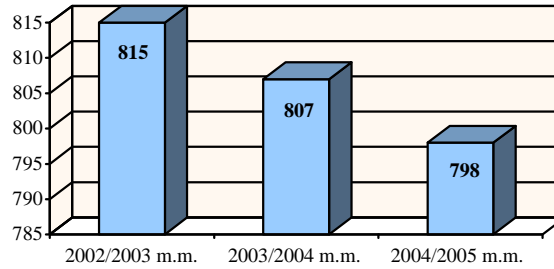
- Leonardo da Vinči projektas „Sveika mityba“.
- Neformaliojo mokymo projektas „Naujausių žaliavų panaudojimas konditerijoje“.
- Partneriai Kelmės profesinio rengimo centre pagal Leonardo da Vinči projektą „Europietiškos virtuvės paslaptys, Austrijos ir Vokietijos virtuvės tradicijos, papročiai“.

ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius

2000 m. sujungus Šiaulių 1-ąją ir 2-ąją statybininkų mokyklas, buvo įkurta Šiaulių statybos ir komunalinių paslaugų mokykla (dab. ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius). Optimizavimo tikslas – taupiau naudoti valstybės lėšas, t.y. mažinti išlaidas administracijai, racionaliau paskirstyti mokymui skirtas patalpas ir racionaliau pasiskirstyti mokymo programomis. Mokykloje buvo įsteigti du skyriai: bendrasis statybos ir komunalinių paslaugų skyrius.

2004 m., įvykus Šiaulių miesto mokyklų reorganizacijai, Šiaulių statybos ir komunalinių paslaugų mokykla tapo ŠPRC Statybos ir mechanikos skyriumi.

2004/2005 m. m. skyriuje mokosi 798 mokiniai. Per trejus metus mokykloje besimokančiųjų moksleivių skaičius šiek tiek sumažėjo (žr.: 8 pav.):

8 pav. Mokinių skaičiaus dinamika

Skyrius neberuošia II pakopos specialistų, moksleivius priima į I, III ir IV pakopas. Rengiami šių specialybių darbuotojai: statybos verslo organizatoriai, staliai, interjero apdailos atlikėjai, apdailininkai, braižytojai ir kompiuterinės įrangos operatoriai, automobilių kėbulų remontininkai, sienų ir krosnių mūrėjimo bei tinkavimo darbų statybininkai, santechnikai. Šiais mokslo metais labiausiai buvo domimasi statybos verslo organizatoriaus, staliaus ir apdailininko specialybėmis. Mažiausiai paklausios buvo santechniko ir suvirintojo specialybės.

Skyriuje iš viso dirba 112 darbuotojų. Mokymo personalą sudaro 58 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojai, iš jų – 24 bendrojo lavinimo mokytojai ir 34 profesijos mokytojai (vidutiniškai 14 mokinių tenka vienas mokytojas).

Skyriuje yra įrengti šiuolaikiniai teorinio mokymo kabinetai, kompiuterių klasės. Praktinis profesinis mokymas vyksta gerai įrengtose dirbtuvėse.

Mokymo tikslams skirti 39 kompiuteriai (vidutiniškai 20 moksleivių tenka vienas kompiuteris).

Yra vienas bendrabutis, turintis 140 vietų, šiais mokslo metais jame gyvena 123 mokiniai.

Gamybinę praktiką kai kurie moksleiviai atlieka užsienio šalyse, respublikos ir Šiaulių įvairiose įmonėse bei statybos objektuose. Šios mokyklos statybininkų būriai buvo pakviesti atlikti praktiką Karelijos, Krymo, Armėnijos, Lenkijos, Bulgarijos statybos objektuose.

Pagrindiniai partneriai Lietuvoje:

- baldų gamybos įmonė AB „Venta“;
- baldų gamybos įmonė UAB „Justluka“;
- statybos darbų įmonė AB „Arkada“;
- automobilių techninės priežiūros ir remonto įmonė AB „Šiaulių autoservisas“;
- automobilių techninės priežiūros ir remonto įmonė UAB „Naujasis autoservisas“.

Pagal pasirašytas bendradarbiavimo sutartis, ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius įsipareigojo rengti aukštos kvalifikacijos specialistus, reikalingus partnerinėms įmonėms, įtraukti įmonių specialistus į centre ir skyriuje vykdomus tarptautinius ir respublikinius projektus, skirtus profesinio mokymo tobulinimui.

Įmonės, su kuriomis pasirašytos bendradarbiavimo sutartys, įdarbins skyriuje paruoštus medienos apdirbimo, statybos, automobilių techninės priežiūros ir remonto specialistus, prisidės, aprūpinant profesinio mokymo procesą materialiniais resursais, konsultuos profesijos mokytojus ir moksleivius naujų technologijų srityje, dalyvaus ŠPRC tarybos veikloje.

ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius aktyviai bendradarbiauja su šiais užsienio partneriais:

- Haapavessi amatų mokykla Suomijoje;
- Vokietijos Pietų Heseno profesinio rengimo centru;
- Statybininkų profesinio rengimo centru Frankfurte prie Oderio, Vokietijoje.

Dalyvavimas projektuose.

Patvirtintas finansavimas Europos Sąjungos Leonardo da Vinči programos koordinavimo paramos fondui, Statybos ir mechanikos skyriaus teiktam 2004 m. moksleivių stažuočių mobilumo projektui „Moksleivių profesinių įgūdžių tobulinimas ir inovatyvių interjero dekoravimo būdų mokymasis“.

Patvirtintas finansavimas Europos Sąjungos Leonardo da Vinči programos koordinavimo paramos fondui, teiktam 2004 m. Biržų politechnikos mokyklos mobilumo projektui „Naujų technologijų ir europietiškos darbo kultūros pažinimas bei taikymas“.

Statybos ir mechanikos skyrius įgyvendino šiuos projektus:

PHARE 2001 programos mokymo bazės plėtros projektas „Automobilių techninė priežiūra ir remontas“. Įrengta moderni automobilių techninės priežiūros ir remonto specialybių praktinio mokymo bazė.

Leonardo da Vinči 2002 m. programos moksleivių stažuočių projektas „Moksleivių profesinių įgūdžių tobulinimas ir verslo planų kūrimas pagal įgyjamą specialybę“.

Leonardo da Vinči 2002 m. programos dėstytojų ir specialistų mainų projektas „Mokymo įstaigų ir įmonių partnerystės ryšiai, ruošiant ir perkvalifikuojant statybinio profilio specialistus“.

2004 m. įgyvendintas Šiaurės Baltijos šalių projekto „Mokykla visiems“ dalinis projektas „Perėjimas“. Šio projekto tikslas – integruoti socialinių, emocinių ir kitokių problemų turinčius jaunuolius į moksleivių bendruomenę. Darbui su socialinių ir emocinių problemų turinčiais moksleiviais paruošti 3 profesijos mokytojai, kurie toliau dirba su trimis minėtų problemų turinčiais moksleiviais.

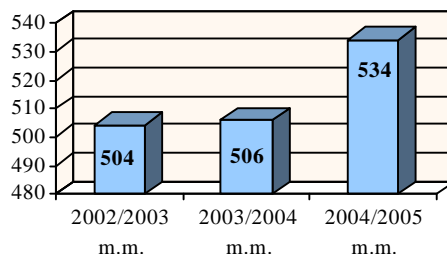
3.2. Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigos

Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras

Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras įkurtas 1994 metais, bendradarbiaujant su Vokietijos, Pietų Heseno rengimo įmone, kurios specialistai rėmė centro kūrimą ir konsultavo

personalą. Centras siūlo specialiųjų, pagrindinių ir vidurinių mokyklų jaunuoliams įsigyti profesiją ir padeda pasirengti savarankiškam gyvenimui.

2004/2005 m. m. centre mokosi 534 sutrikusio vystymosi ir turinčių fizines negalias jaunuolių. Per trejus metus LRPRC besimokančiųjų moksleivių skaičius, skirtingai negu Šiaulių profesinio rengimo centre, išaugo (žr.: 9 pav.):

9 pav. Mokinių skaičiaus kitimas

Mokiniai centre priimami į I ir II pakopas. Ruošiami šie specialistai: lengvųjų drabužių siuvėjai, kaimo verslų darbininkai, apdailininkai, virėjai, staliai, šaltkalviai, viešbučio darbuotojai, virėjai ir padavėjai, automechanikai, autokėbulų remontininkai. Šiais mokslo metais daugiausia mokyti buvo norinčiųjų virėjo specialybės, mažiausia – želdinių tvarkytojų (nesukomplektavo grupės). LRPRC yra profesinio tinkamumo nustatymo ir orientavimo skyrius, kuriame norintysis mokyti gali susipažinti su visomis specialybėmis ir išsirinkti labiausiai patinkančią. Terminas apsisprendimui – 2 savaitės. Mokinys yra apgyvendinamas, jam suteikiamos visos sąlygos.

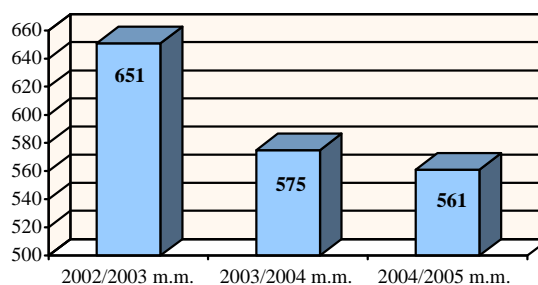
Centre įrengti pasaulio standartus atitinkantys cechai, kuriuose sudarytos saugios ir higieniškos sąlygos mokyti. Turi šiuolaikines vokiškas stakles ir naujausius įrankius, modernią šiuolaikišką virtuvę, modernią siuvyklą su vokiška įranga, modernius stelažinius ir gruntinius Vokietijos gamybos šiltnamius, autoservisą su įrengtais specialiais kompiuteriais. Yra 39 kompiuteriai (vidutiniškai 14 moksleivių tenka vienas kompiuteris).

Centre dirba 165 darbuotojai. Mokymo personalą sudaro 85 aukštos kvalifikacijos bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojai, iš jų – 17 teorijos mokytojų, 45 profesijos mokytojai, 20 auklėtojų, 16 būrelių vadovų. Centre dirba 1 socialinis darbuotojas, 2 psichologai. Lietuvos reabilitacinio profesinio rengimo centre vidutiniškai 1 pedagogui tenka 6 moksleiviai. Mokykla turi 3 bendrabučius, kuriuose iš viso yra 460 vietų.

Centre sudarytos sąlygos aktyviam poilsiui, organizuojami automobilių vairavimo kursai, yra biblioteka ir skaitykla su vokiškais stalo žaidimais, yra 23 būreliai. Dalyvauja šiuose Leonardo da Vinči, Phare, Socrates projektuose: „Suaugusiųjų ir jaunimo, turinčių fizinę negalią, silpnaregių ir aklųjų konkurencingumo darbo rinkoje ugdymas“; „Šiaurės Lietuvos regiono profesijos mokytojų/dėstytojų pedagoginės kvalifikacijos programos tobulinimas ir įgyvendinimas“; „Gamtos kalba – tiltas į Europą“.

Kuršėnų politechnikos mokykla

2004/2005 m. m. Kuršėnų politechnikos mokykloje mokosi 561 moksleivis [<http://politechnika.w3.lt>]. Per trejus metus mokinių skaičius mokykloje sumažėjo (žr.: 10 pav.):

10 pav. Mokinių skaičiaus dinamika

Kuršėnų politechnikos mokykla ruošia stalius, virėjus, pardavėjus ir prekių žinovus, virėjus ir barmenus, automechanikus, kirpėjus, maisto ruošimo darbuotojus, prekybos komersantus, virėjus ir padavėjus, padavėjus ir barmenus. Didžiausią paklausą turėjo automechaniko ir staliaus specialybės, mažiausią – maisto ruošimo darbuotojai. Mokiniai priimami į I, III ir IV pakopas.

Mokykloje dirba 87 darbuotojai. Mokymo personalą sudaro 54 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojai, iš jų – 21 bendrojo lavinimo mokytojas ir 30 profesijos mokytojų, 2 bendrabučio auklėtojai. Nuo 2001 metų mokykloje dirba socialinis pedagogas. Kuršėnų politechnikos mokykloje vidutiniškai 10 moksleivių tenka vienas mokytojas.

Mokykla turi kompiuterizuotą mokyklos skaityklą, yra 32 kompiuteriai, skirti mokymo tikslams (vidutiniškai 18 moksleivių tenka vienas kompiuteris). Jaunų specialistų profesiniam mokymui įrengtos dvi parduotuvės, valgykla, kavinė-baras, dvi kirpyklos, autoservisas, stalių dirbtuvės. Yra 288 vietų bendrabutis. Moksleiviai yra iš daugelio aplinkinių rajonų: Šiaulių, Akmenės, Telšių, Mažeikių rajonų, Kuršėnų miesto.

Mokykla aktyviai dalyvauja tarptautiniuose projektuose: Leonardo da Vinči projektas „Ekologija ir renovacija Europos integracijos procese“, respublikiniuose: „Švietimas informacinei visuomenei“, „Mokyklų bendruomenių informavimas NATO ir saugumo klausimais“, „Mokykla informacinei visuomenei“, „Socialinių pedagogų etatų steigimas švietimo įstaigose“, „IT panaudojimas braižybos pamokose“, „Sveikos mitybos mokymas“, „Ką daryti, kad mokiniai po pamokų neskubėtų namo“, „Mokyklos bibliotekos modernizavimas“, „Bendrojo lavinimo mokyklų tolesnio mokymosi pasirinkimo galimybių optimizavimas“.

Kuršėnų politechnikos mokykla bendradarbiauja su Jaunimo namais, esančiais Mgdeburgo mieste, Vokietijoje (5 bendri projektai), su partneriais iš Lenkijos, Bulgarijos, Vengrijos, Italijos.

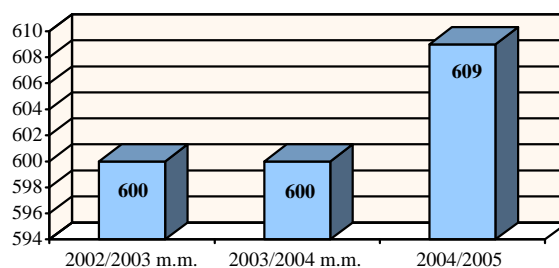
Kelmės profesinio rengimo centras

Kelmės profesinio rengimo centras įkurtas 2000 metais, reorganizavus dvi mokyklas: Kelmės statybininkų ir Tytuvėnų žemės ūkio mokyklą. Reorganizavimo tikslas – sumažinti išlaidas

administracijai ir ūkiniams darbuotojams bei racionalizuoti mokymui skirtų patalpų ir mokymo programų pasiskirstymą. 2003 m. rugsėjo 1 d., remiantis LR švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. ĮSAK-1042 „Dėl Kelmės profesinio rengimo centro pertvarkymo“, centras tapo viešąja įstaiga.

2004/2005 m. m. centre mokosi 609 moksleiviai. Per trejus metus besimokančiųjų moksleivių skaičius beveik nepasikeitė (žr.: 11 pav.):

11 pav. Mokinių skaičiaus kitimas

Centras mokinius priima į III ir IV pakopas. Didelį dėmesį skiria verslumo ugdymui, todėl didelę dalį specialybių perorganizavo į verslo specialybes. Centro bendruomenė orientuojasi į Šiaulių regiono poreikius, siekia, kad profesinis mokymas taptų prieinamas atokesnių vietovių gyventojams, o centre teikiamos programos atitiktų darbo rinkos regione poreikius. Vėl Kelmės profesinio rengimo centras ruošia šiuos specialistus: virėjus ir padavėjus, pardavėjus ir prekių žinovus, pastatų restauratorius, technikos priežiūros verslo darbuotojus, kaimo turizmo darbuotojus, aukles, biuro komersantus, transporto komersantus, automechanikus. Šiais mokslo metais daugiausiai norinčiųjų mokytis buvo pastatų restauratoriaus ir technikos priežiūros verslo darbuotojo specialybių, mažiausią paklausą turėjo siuvėjo, floristo, kaimo turizmo darbuotojo specialybės.

Centre dirba 139 darbuotojai. Mokymo personalą sudaro 53 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojai, iš jų – 27 bendrojo lavinimo mokytojai ir 26 profesijos mokytojai (vidutiniškai 11 moksleivių tenka vienas mokytojas).

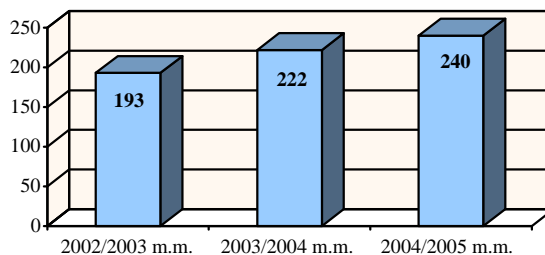
Yra 75 kompiuteriai, skirti mokymo tikslams (vidutiniškai 8 moksleiviams tenka vienas kompiuteris). Profesinio rengimo centras turi tris bendrabučius, kuriuose iš viso yra 350 vietų, apgyvendinta maždaug 70 %.

Centras yra parengęs ir įgyvendinęs ir nacionalinių, ir tarptautinių projektų, dalyvauja tarptautiniuose projektuose kaip partneriai. Pradėti įgyvendinti šie projektai: ES Leonardo da Vinči Nr. LT/04/EX/1/0621 „Europietiškos virtuvės – austriškos, vokiškos paslaptys: nacionaliniai valgiai ir jų paruošimo technologija“; ES Leonardo da Vinči Nr. LT/04/PL/1/0622 „Jaunimo įsidarbinimo galimybių didinimas“; ES Socrates parengiamasis vizitas „Ugdymo veiklos kokybiniai pokyčiai profesinėje sistemoje ir ugdyme per tarptautinį bendradarbiavimą“. Palaikomi glaudūs ryšiai su

Lenkijos Belgorajaus statybininkų mokykla, Danijos Bornholmo amatų mokykla, Bornholmo tekstilės koledžu bei kitomis mokyklomis Vokietijoje, Suomijoje, Estijoje.

Žeimelio žemės ūkio mokykla

2004/2005 m. m. Žeimelio žemės ūkio mokykloje mokosi 240 moksleivių, jų skaičius per trejus paskutiniuosius metus išaugo (žr.: 12 pav.):

12 pav. Mokinių skaičiaus dinamika

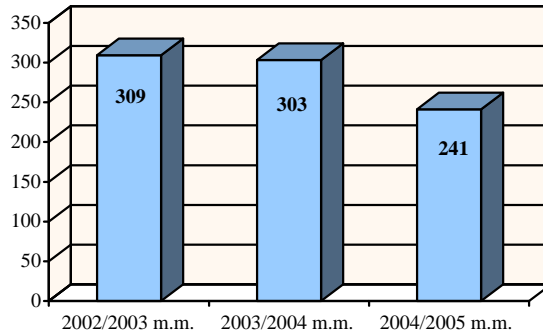
Mokykla mokinius priima į III ir IV pakopas. Šiuo metu rengiami penkių specialybių specialistai: kaimo verslų darbininkai, virėjai ir padavėjai, automechanikai, pardavėjai ir prekių žinovai, technikos šaltkalviai - remontininkai. Šiais mokslo metais didžiausią paklausą turėjo virėjai ir padavėjai, mažiausią – technikos šaltkalviai - remontininkai [<http://www.zzum.lt>].

Mokykloje dirba 65 darbuotojai. Mokymo personalą sudaro 25 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojai, iš jų – 13 bendrojo lavinimo mokytojų ir 12 profesijos mokytojų (vidutiniškai 10 moksleivių tenka vienas mokytojas). Mokymo tikslams yra skirta 30 kompiuterių (vidutiniškai 8 moksleiviams tenka vienas kompiuteris). Yra 195 vietų bendrabutis.

Žemės ūkio mokyklą sudaro pagrindinis korpusas, bendrabutis, valgykla, mokomosios dirbtuvės, sporto aikštynas. Mokomojo ūkio laukuose auginami kviečiai, miežiai, įvairios daržovės, kur mokiniai įgyja praktinių žinių, o užaugintos daržovės naudojamos mokinių maitinimui. Mokykloje rengiami įvairūs kursai ūkininkams, vairuotojams, vyksta žemdirbių kvalifikacijos kėlimas. Pagrindinė mokyklos problema – sunkiai komplektuojamas kontingentas, didelis mokinių „nubyrėjimas“ per metus.

Gruzdžių žemės ūkio mokykla

2004/2005 m. m. mokykloje mokosi 241 moksleivis [<http://www.gzum.gruzdziai.lm.lt>]. Per trejus metus mokykloje mokinių skaičius sumažėjo (žr.: 13 pav.):

13 pav. Mokinių skaičiaus kitimas

Nuo 2000/2001 m. m. mokykla pakeitė savo profilį ir įvedė keturias naujas mokymo programas, neberuošia ūkininkų, namų ūkio meistrų, namų ūkio ekonomų. Šioje mokykloje galima įsigyti šias specialybes: kaimo verslų darbuotojo, žemės ūkio gamybos verslo organizatoriaus, staliaus, apdailininko, kirpėjo. Moksleivius priima I, III ir IV pakopas. Šiais mokslo metais daugiausia mokytis norinčiųjų buvo kaimo verslų darbuotojo specialybės, mažiausia – kirpėjo.

Mokykloje dirba 74 darbuotojai. Mokymo personalą sudaro 29 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojai, iš jų – 12 bendrojo lavinimo mokytojų ir 17 profesijos mokytojų (vidutiniškai 8 moksleiviams tenka vienas pedagogas).

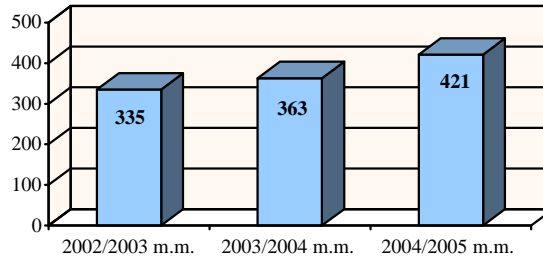
Mokymo tikslams yra skirti 28 kompiuteriai (vidutiniškai 7 moksleiviams tenka vienas kompiuteris). Yra 312 vietų bendrabutis.

Gruzdžių žemės ūkio mokyklai priklauso 140 ha žemės naudmenų, turi 3 ha sodą-daržą, šiltnamį. Moksleiviams suteikiama galimybė įgyti vairuotojo ir traktorininko pažymėjimus. Gerai besimokantys moksleiviai siunčiami gamybinę praktiką atlikti į Angliją, Vokietiją, Daniją. Mokykloje organizuojami kursai ūkininko pažymėjimui gauti.

Nuo 2005 m. rugsėjo mėn. Gruzdžių žemės ūkio mokykloje bus ruošiamos dvi naujos specialybės: agroserviso darbuotojo ir socialinio slaugytojo.

Joniškio žemės ūkio mokykla

2004/2005 m. m. Joniškio žemės ūkio mokykloje mokosi 421 mokinys [<http://www.jzum.lt>]. Lyginant su šiais mokslo metais, prieš trejus metus mokėsi net 86 mokiniais mažiau (žr.: 14 pav.):

14 pav. Mokinių skaičiaus kitimas

Nuo 2000-2001 m. m. mokykla pakeitė savo profilį ir įvedė septynias naujas mokymo programas, neberuošia ūkininkų, namų ūkio meistrų, namų ūkio ekonomų, automechanikų, o šiuo metu ruošia: apskaitininkus - kasininkus, technikos priežiūros verslo darbuotojus, apdailininkus - statybininkus, želdinių tvarkytojus, žemės ūkio gamybos verslo darbuotojus, pardavėjus ir prekių žinovus, statybos verslo organizatorius. Jonišchio žemės ūkio mokykla moksleivius priima į III ir IV pakopas. Daugiausia šiais mokslo metais norinčiųjų mokytis buvo apskaitininko - kasininko specialybės, mažiausiai – želdinių tvarkytojo bei žemės ūkio gamybos verslo darbuotojo specialybių.

Mokykloje dirba 100 darbuotojų. Mokymo personalą sudaro 30 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojų, iš jų – 13 bendrojo lavinimo mokytojų ir 17 profesijos mokytojų (vidutiniškai 14 moksleivių tenka vienas pedagogas).

Joniškio žemės ūkio mokykloje yra 37 mokiniams skirti kompiuteriai (vidutiniškai 11 moksleivių tenka vienas kompiuteris). Yra biblioteka su kompiuterizuota skaitykla ir internetu; distancinio mokymo klasė, kurioje yra galimybė naudotis vaizdo konferencijų įranga studijoms aukštesiose mokyklose; sporto klubas su treniruoklių sale. Yra du bendrabučiai (šiuo metu naudojamas tik vienas 200 vietų bendrabutis). Gerai besimokantiems moksleiviams suteikiama galimybė išvykti į užsienio šalis atlikti praktiką.

Projektinė veikla

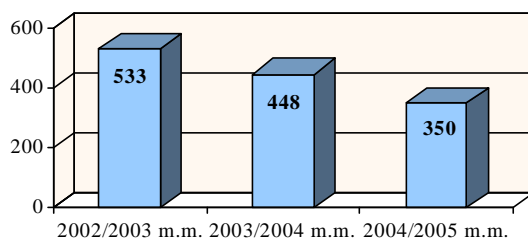
- Projektas "Kas yra verslumas ir kodėl naudinga būti versliam?"
- Leonardo da Vinči projektas "Šiuolaikinė teorijos ir praktinio mokymo pamoka".
- Socrates Comenius projektas "Kraštovaizdis: saugomos teritorijos Europoje".

Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla

Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla įkurta 1959 m. Šiais mokslo metais yra likusios tik 3 aukštesniosios mokyklos specialybės, visos kitos yra profesinio rengimo III ir IV pakopos specialybės.

2004/2005 m. m. Šeduvos aukštesniojoje žemės ūkio mokykloje mokosi 350 mokinių. Per trejus paskutiniuosius metus mokinių skaičius žymiai sumažėjo, tam įtakos turėjo ir tai, kad

sumažėjo aukštesniosios mokyklos specialybių, t. y. ši mokykla iš aukštesniosios tampa profesinio rengimo mokykla. Šiais mokslo metais, lyginant su 2002/2003 m. m., mokosi mažiau net 183 mokiniais (žr.: 15 pav.):

15 pav. Mokinių skaičiaus kitimas

Mokykloje ruošiamos šios specialybės: elektromontuotojo, biuro komersanto, automechaniko, smulkaus verslo organizatoriaus.

Dirba 88 darbuotojai. Mokymo personalą sudaro 34 bendrojo lavinimo, profesijos ir papildomo ugdymo mokytojai, iš jų – 15 bendrojo lavinimo mokytojų ir 17 profesijos mokytojų (vidutiniškai 10 moksleivių tenka vienas pedagogas). Mokymo tikslams skirti 28 kompiuteriai (vidutiniškai 12 moksleivių tenka vienas kompiuteris). Yra du bendrabučiai, iš viso – 160 vietų. Mokykla turi žirgyną, 8 ha ariamos žemės.

Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla yra labai gražioje vietoje, Raudondvario miestelyje, Radviliškio raj. Bendradarbiauja su Bogorodicko m. žemės ūkio koledžu, Tulos apskr., Rusija.

3.3. Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigų situacija

Kaip jau buvo minėta, Šiaulių apskrityje yra 8 profesinio mokymo įstaigos. Jose iš viso dirba 1172 darbuotojai, iš jų – 567 mokytojai (vidutiniškai 10 moksleivių tenka 1 pedagogas). Pedagogų skaičius profesinėse mokyklose priklauso nuo mokyklos tipo, rengiamų profesijų, mokymosi pakopų: kuo žemesnė pakopa, tuo daugiau besimokančiųjų tenka vienam mokytojui.

Kai kuriose Šiaulių apskrities profesinėse mokyklose mokinių darbo sąlygos tikrai neblogos: yra gerų specialistų, nupirka nauja mokymui(-uisi) reikalinga įranga, kompiuteriai, literatūra ir pan. Tačiau daugelio specialybių mokymui reikalinga įranga (ypač brangios medžiagos bei įrengimai automechanikams, suvirintojams, staliams, statybininkams, siuvėjams ir kt. ruošti) dėl lėšų, skiriamų profesinėms mokykloms, stygiaus tebėra ta pati jau daugiau kaip dešimt metų. Mokiniai, baigę šias mokyklas ir įsidarbinę, patiria problemų bei sunkumų, mokydamiis dirbti naujomis technologijomis. Pagrindinio profesinio mokymo bendruose reikalavimuose nurodyta, kad profesinėse mokyklose praktinis mokymas turi sudaryti 70 proc. viso profesijos dalykams skirto laiko, kad mokyklos privalo turėti kiekvienai specialybei rengti reikalingus kabinetus, laboratorijas,

mokomąsias dirbtuves, poligonus, kitas patalpas. Tačiau kai kurių mokyklų mokymo bazės neatitinka reikalavimų, mažai kompiuterizuotos, neturi naujų įrengimų ir šiuolaikinių technologijų. Mokomoji praktika dažniausiai vyksta prie mokyklos esančiose dirbtuvėse. Skiriamos lėšos turtui įgyti, jo remontui, minkštajam inventoriui yra simbolinės.

Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigos turi 467 kompiuterius, skirtus mokymo tikslams. Vidutiniškai 13 moksleivių tenka vienas kompiuteris (2002 m. vienas kompiuteris teko 15 moksleivių). Įvairių tipų mokyklų kompiuterizacijos lygis nevienodas. Profesinio rengimo įstaigose vienas kompiuteris tenka 15 moksleivių, žemės ūkio mokyklose – 10 moksleivių. Iš apskrities profesinio mokymo įstaigų labiausiai kompiuterizuota yra Gruzdžių žemės ūkio mokykla (joje vienas kompiuteris tenka 7 moksleiviams). Mažiausiai kompiuterizuotas – ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius, kur vienu kompiuteriu naudojasi 25 mokiniai. Labai svarbi yra ir turimų kompiuterių kokybė. Mokyklos, siekdamos sudaryti sąlygas mokyklos bendruomenei įgyti informacinio ir kompiuterinio raštingumo standartų pagrindus, aktyviai dalyvauja ne tik Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos, bet ir Europos Sąjungos rengiamuose projektuose. Visos Šiaulių apskrities profesinio rengimo mokyklos turi modernias kompiuterių klases, kuriose suteikiama galimybė moksleiviams naudotis elektroniniu paštu bei internetu. Mokyklos siekia savo bibliotekose įrengti kompiuterizuotas skaityklas. Pirmoji 2001 metais tokią skaityklą įsirengė Kuršėnų politechnikos mokykla.

Šiaulių apskrities profesinėse mokyklose moksleiviai priimami į I, II, III ir IV pakopas. Mokinių priėmimo skaičių nustato LR švietimo ir mokslo ministerija. 1999/2000 m. m. dėl lėšų trūkumo 30% buvo sumažintas moksleivių priėmimo į profesines mokyklas skaičius, susidarė stojančiųjų konkursai, mokyklos, komplektuodamos grupes, pirmenybę teikė mokiniams, baigusiems 10 klasių.

Atsižvelgiant į vykstančius struktūrinius ūkio pokyčius, profesinio ugdymo turinį reikėtų keisti, nes, nykstant atgyvenusioms ūkio šakoms, mažėja vienu profesijų darbuotojų paklausa ir yra nepakankama darbuotojų pasiūla pagal naujas profesijas. Šios susidaranti disproportioncija iš vienos pusės didina nedarbą, iš kitos – stabdo verslo plėtrą arba mažina jo konkurencingumą. Prieš trejus metus Šiaulių apskrityje įvyko esminė rengiamų profesijų transformacija, buvo keičiamos mokymo programos. Miestų profesinėse mokyklose buvo atsisakyta daugelio profesijų, suteikiančių gebėjimus atlikti siauros specializacijos darbus: avalyninko, baldžiaus, mūrininko, mechaniko, elektromechaniko. *Programiniuose dokumentuose akcentuojamas ne siauras profesinis mokymas, o moksleivių bendrųjų gebėjimų ugdymas.*

Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigos daugiausiai parengė moksleivių pagal **naujas verslo profesijų mokymo programas**, nes šios srities profesines perspektyvas sąlygoja augantis kvalifikuotų darbininkų poreikis besiplečiančiose aptarnavimo bei prekybos sferose. Verslo sričiai

rengiami pardavėjai ir prekių žinovai, kasininkai-operatoriai, draudimo įmonių tarnautojai, *mokesčių inspektorius padėjėjai*, kaimo verslų darbuotojai, *reklamos komersantai*, kaimo turizmo darbuotojai, technikos priežiūros verslo darbuotojai, *sekretoriai*, kompiuterio ir organizacinės technikos operatoriai, *biuro komersantai*, *prekybos komersantai*, statybos verslo organizatoriai, transporto komersantai.

Statybos sektoriui Šiaulių apskrities profesinėse mokyklose ruošiami braižytojai ir kompiuterinės įrangos operatoriai, dažytojai-tinkuotojai, mūrininkai, staliai, santechnikai-suvirintojai. Praktiškai šiuolaikinėse statybose reikalingų šiam sektoriui profesijų darbininkų sąrašas galėtų būti platesnis.

Paslaugų ir aptarnavimo sferai Šiaulių apskrities profesinėse mokyklose rengiami padavėjai-barmenai, virėjai, virėjai-padavėjai, virėjai, barmenai. Paslaugų namuose sferai ruošiami komunalinio ūkio darbininkai (santechnikai). Įmonėms, teikiančioms plaukų ir grožio priežiūros paslaugas, ruošiami moterų ir vyrų kirpėjai ir kt.

Nors šiuo metu **žemės ūkyje** užimta virš 35 proc. visų darbingo amžiaus darbuotojų, šiai ūkio šakai **dabar rengiama apie 5 proc. moksleivių**. Tuo tarpu žemės ūkio profesinėse mokyklose 2000 m. buvo pakeistos beveik visos programos. Tyrėjų nuomone, tai atlikta mechaniškai ir nelabai motyvuotai. Žemės ūkio mokyklose beveik nebeliko su žemės ūkiu susijusių specialybių (pvz., Žeimelio žemės ūkio mokykloje ir Šeduvos aukštesniojoje žemės ūkio mokykloje neliko nei vienos žemės ūkiui skirtos mokymo programos). Nepaisant to, kad žemės ūkiui pastaruoju metu tenka įveikti daug problemų, vis dėlto plėtojasi privatūs ekologiniai ūkiai, netradiciniai kaimo verslai. Šiai sferai Šiaulių apskrities žemės ūkio mokyklos ruošia žemės ūkio gamybos verslo organizatorius, kurie gali ne tik prižiūrėti gyvulius, auginti augalus, įdirbti žemę, ruošti pašarus, bet ir įkurti nuosavą ūkį ar įmonę, taip pat kaimo verslų darbuotojus, želdinių tvarkytojus. Gruzdžių žemės ūkio mokykloje likusi tik viena su žemės ūkiu susijusi specialybė, tai – žemės ūkio gamybos verslo organizatoriai, pavyzdžiui, Joniškio žemės ūkio mokykloje šiais mokslo metais į šią specialybę buvo sunkiai sukomplektuota grupė. Nuo 200/2001 m. m. apskritai neberuošiami ūkininkai, namų ūkio meistrai, namų ūkio ekonomai.

Didesnis stojančiųjų aktyvumas jaučiamas paslaugų ir aptarnavimo sferoje. Apskrities pramonė plėtojasi, plečia savo rinkas, didelę dalį prekių skiria eksportui. Šiuo metu mieste vyrauja maisto prekių ir gėrimų gamyba: sėkmingai veikiančios įmonės – AB "Gubernija", AB "Naujoji Rūta", A.Gricevičiaus IĮ "Rūta", AB "Šiaulių malūnas" ir kt. Pastaraisiais metais mieste ypač sėkmingai dirba ir plečiasi baldus gaminančios įmonės – AB „Venta“, AB „Neaustinių medžiagų fabrikas“, UAB „Justluka“, UAB „Grafų baldai“ ir kt., tačiau baldžiaus specialybės neruošia nei viena Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaiga. Gamybos ir perdirbimo sferoms rengiami kvalifikuoti maisto ruošimo darbuotojai, lengvųjų drabužių siuvėjai, sukirpėjai-konstruktoriai,

siuvėjai, mezgėjai-susiuvėjai, odos gaminių gamintojai, automobilių salonų ir baldų restauratoriai. Yra ir meninės pakraipos specialybių: floristai, interjero apipavidalintojai, meno dirbinių iš odos gamintojai. Tik dvi profesinio rengimo įstaigos (ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius ir Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras) visoje Šiaulių apskrityje ruošia viešbučių ir turizmo kompleksų darbuotojus bei viešbučio darbuotojus. Šiandien, sparčiai plečiantis kaimo turizmui ir daugėjant viešbučių, šios srities specialistų tikrai nepakanka. Šiuo metu itin populiarūs įvairūs metalo darbai, ypač didelę paklausą turi kaltinio metalo darbai. Šiaulių apskrityje yra nemažai įmonių, kur reikalingi kalviai, tačiau šios specialybės buvo atsisakyta ir jos neberuošia nei viena Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaiga. Darbdavių teigimu, jaučiamas didelis šios srities specialistų trūkumas. Tuo tarpu virėjo specialybę ruošia net penkios profesinio rengimo įstaigos (ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius, Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras, Kuršėnų politechnikos mokykla, VšĮ Klemės profesinio rengimo centras ir Žeimelio žemės ūkio mokykla). Kyla klausimas, ar toks kiekis šių moksleivių netaps potencialiais darbo biržų lankytojais?

Šiandien tiek privačiame sektoriuje, tiek ir švietimo įstaigose vyksta savotiška kova už būvį, išlikimą, vyksta nemaža konkurencija. Ne išimtis ir profesinio rengimo mokyklos, kurios stengiasi žūtbut sukombinuoti kad ir visiškai mažą paklausą turinčios specialybės grupę, dažnai net neturėdamos tam tinkamos bazės, įrangos bei šiuolaikinių mokymosi sąlygų. Pavyzdžiui, Gruzdžių žemės ūkio mokykloje yra ruošiamas kirpėjo specialybė. Šiais mokslo metais į šią specialybę sunkiai sukombinavo grupę. Kyla klausimas, ar tikrai visada tikslas pateisina priemones? Šiai specialybei ruošti mokykla neturi tinkamų sąlygų – praktinis mokymas vyksta labai skurdžioje bazėje, su labai sena, „atgyvenusia“ įranga, kokios, ko gero, jau nebėra nei jokioje kirpykloje. Be Gruzdžių žemės ūkio mokyklos, Šiaulių apskrityje kirpėjo specialybę ruošia dar dvi mokyklos (ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius ir Kuršėnų politechnikos mokykla), turinčios tam tikrai geras sąlygas – modernią įrangą, atnaujintą praktinio mokymo bazę, gerus specialistus. Vargu, ar kirpėjo specialybę įgiję moksleiviai šiose mokyklose ir Gruzdžių žemės ūkio mokykloje bus lygiaverčiai.

Specialybių populiarumas gana skirtingas. Maisto ruošimo darbuotojų poreikis ir užimtumas turėtų didėti, augant šalies gyventojų pragyvenimo lygiui, nes tai populiarus ir paklausus profesija. Šiais mokslo metais (2004/2005) šią specialybę rinkosi daug moksleivių. Kartu su ekonomikos augimu plečiasi maitinimo įstaigų tinklas, nuolat daugėja maisto prekybos įmonių. Moksleiviai norai mokosi ir kompiuterių bei organizacinės technikos operatoriaus specialybės. Šių specialybių poreikis ypač didėja mažesniuose miesteliuose. Paklausios ir verslo administravimo profesijos. Pastaraisiais metais vyrauja tendencija specialybių pavadinimuose išvengti žodžio „darbininkas“ – jis keičiamas į organizatorių (pvz., žemės ūkio gamybos verslo organizatorius, statybos darbų organizatorius ir t.t.), tarnautoją (draudimo įmonių tarnautojas), komersantą (biuro komersantas, prekybos komersantas ir t.t.). Suprantama, kad žodis „darbininkas“ turi šiek tiek

menkesnį semantinį atspalvį, todėl specialiai pasirenkami skambesni, svaresni, mokinių labiau pritraukiantys specialybių pavadinimai. Susidaro įspūdis, kad profesinės mokyklos ruošia ne amatininkus, o verslininkus – *biuro komersantus, reklamos komersantas, prekybos komersantus, transporto komersantus, verslų darbininkus, kaimo verslų darbuotojus* ir t. t. Orientuojamasi į vadybą, o neskatinama įgyti amatą konkrečiam darbui dirbti. Kai kurių naujų mokymo programų pavadinimai yra netikslūs arba net nelogiški, pvz.: prekybos komersantas, juk *komercijos* ir *prekybos* sąvokos yra tapačios. Nelabai aiški ir biuro komersanto paskirtis. Paradoksalu ir tai, kad yra ruošiami mokesčių inspektorių padėjėjai (buv. Šiaulių prekybos ir verslo mokykla), nors mokesčių inspekcijos darbuotojų etatuose tokia pareigybė apskritai nėra nenumatyta.

Apibendrinus visas specialybes, į kurias šiais mokslo metais buvo didžiausia bei mažiausia paklausa, galima teigti, jog tai priklauso nuo profesinio rengimo mokyklos, galbūt tam įtakos turi materialinė mokyklos bazė, specialistai, geografinė padėtis ir pan. Tarkim, vienoje mokykloje (ŠPRC Buitinių paslaugų skyriuje) kirpėjo specialybė turėjo didžiausią paklausą, kitoje (Gruzdžių žemės ūkio mokykloje) – mažiausią. Pastebima tik tai, kad specialybės, susijusios su žemės ūkiu, buvo visiškai nepaklausios: želdinių tvarkytojas (Lietuvos reabilitaciniame profesinio rengimo centre net nebuvo sukomplektuota grupė, sunkiai grupę surinko ir Joniškio žemės ūkio mokykla); žemės ūkio gamybos verslo darbuotojas (Joniškio žemės ūkio mokykla). Nebuvo sukomplektuotos grupės ir šių specialybių: avalynės gamintojo (ŠPRC Technologijų skyrius), metalo apdirbimo staklininko (ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius), suvirintojo (ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius).

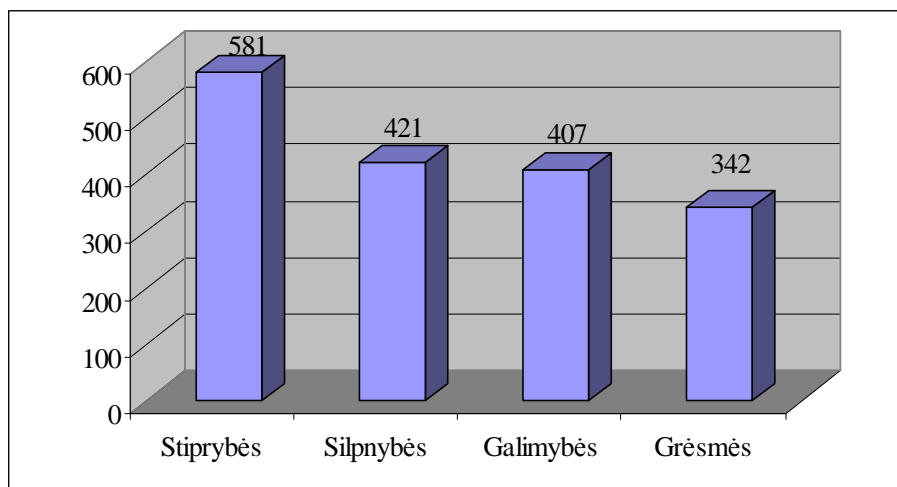
Analizuojant moksleivių pasiskirstymą pagal mokymosi pakopas Šiaulių apskrityje, matomos tokios tendencijos:

- Bendras mokinių skaičius profesinėse mokyklose per paskutiniuosius trejus metus žymiai sumažėjo, ypač žemės ūkio mokyklose.
- Profesinėse mokyklose mažėja I pakopos moksleivių skaičius (galbūt tam įtakos turi jaunų žmonių mokymosi motyvacijos trūkumas, kuris ypač pastebimas pastaraisiais metais).
- Mažėja moksleivių, norinčių įsigyti specialybę pagal II pakopos mokymo programą. Daugėja moksleivių, besimokančių III mokymosi pakopoje. Moksleiviai renkasi šią pakopą, nes kartu su specialybe įgyja ir vidurinį išsilavinimą.

3.4. SSGG analizė

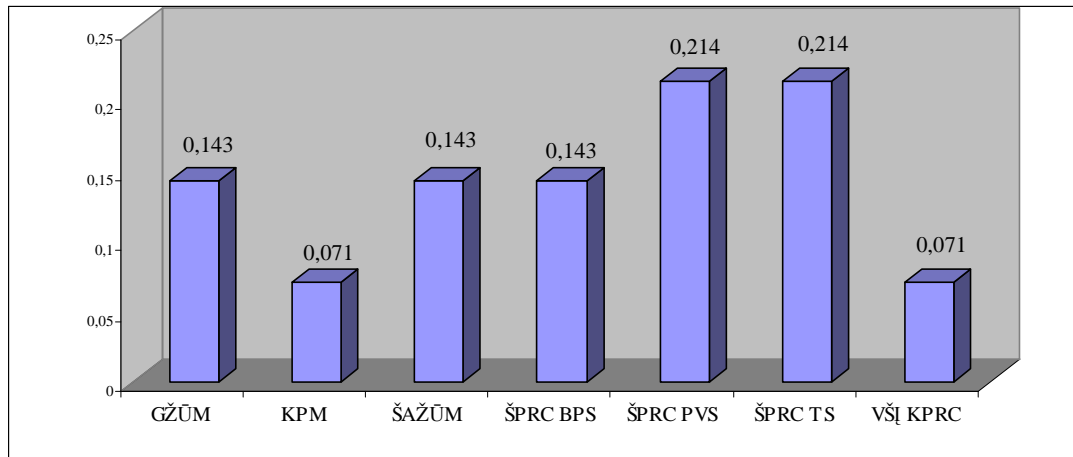
Visose Šiaulių apskrities profesinio rengimo institucijose 2005 m. sausio-vasario mėn. buvo atlikta apklausa, kurioje dalyvavo mokyklų administracija, vadovai bei mokytojai. Kiekvienai mokyklai buvo pateikta 15 apklausos anketų SSGG analizei atlikti. Iš viso buvo pateikta 180 apklausos formų, grąžinta – 161 anketa, t. y. 89%.

	Sakiniai	Procentai
Stiprybės	581	33%
Silpnybės	421	24%
Galimybės	407	23%
Grėsmės	342	20%

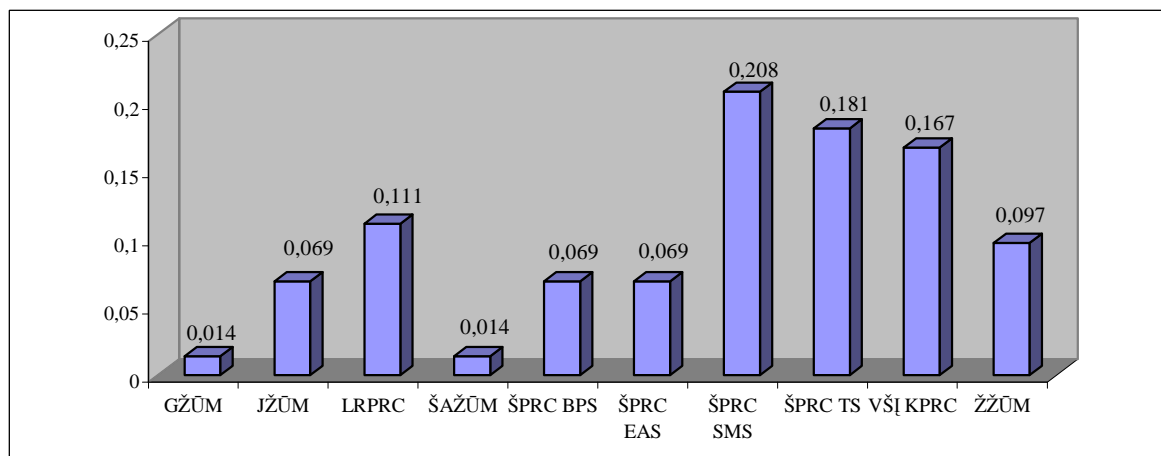
GŽŪM	Gruzdžių žemės ūkio mokykla
JŽŪM	Joniškio žemės ūkio mokykla
KPM	Kuršėnų politechnikos mokykla
LRPRC	Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras
ŠAŽŪM	Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla
ŠPRC BPS	ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius
ŠPRC EAS	ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius
ŠPRC PVS	ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius
ŠPRC SMS	ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius
ŠPRC TS	ŠPRC Technologijų skyrius
VŠĮ KPRC	VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras
ŽŽŪM	Žemelio žemės ūkio mokykla

3.4.1. Stiprybės

1 pav. Geras administravimas

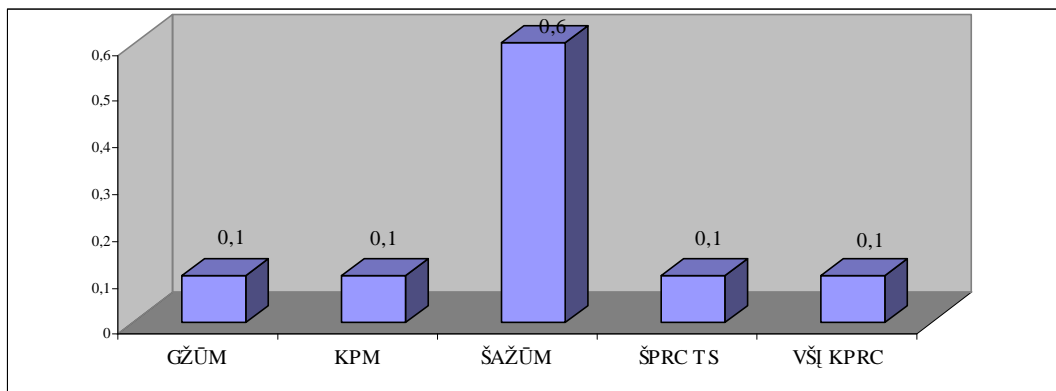
Į *gero administravimo* kategoriją įeina šie pagrindiniai respondentų nurodyti teiginiai: efektyvus mokyklos finansų valdymas (Kuršėnų politechnikos mokykla), galimybė gauti laisvą lankomumą (Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla), gera organizacinė valdymo struktūra (ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius), gera tvarka ir drausmė (VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras), geranoriška administracija (ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius), geras dokumentų tvarkymas (ŠPRC Technologijų skyrius), didelis uždirbamas (ne valstybės) lėšų kiekis (ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius), sėkmingas mokyklos veiklos plano įgyvendinimas (ŠPRC Technologijų skyrius) ir kt.

2 pav. Glaudus bendradarbiavimas (su socialiniais partneriais, mokyklomis, visuomene)

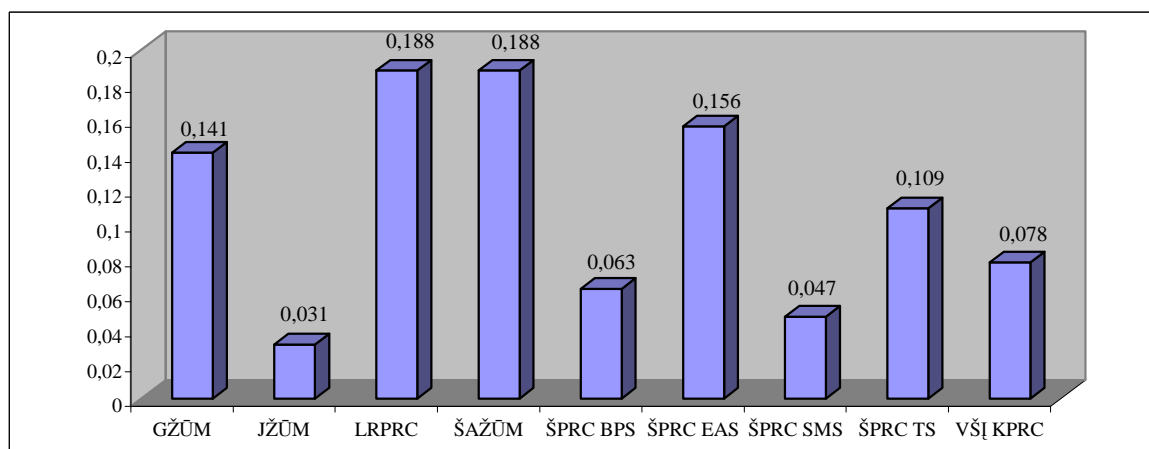
Į šią kategoriją įeina tamprus bendradarbiavimas su Lietuvos universitetais ir kitomis mokslo įstaigomis (Joniškio žemės ūkio mokykla), glaudūs ryšiai su pagrindinėmis, vidurinėmis Lietuvos mokyklomis (ŠPRC Technologijų skyrius), bendradarbiavimas su socialiniais partneriais (ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius), galimybė išvykti dirbti į užsienį (Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio

mokykla), galimybė stažotis užsienyje (VšĮ Kelmės profesinio rengimo centras), ryšiai su Europos šalių profesinio mokymo įstaigomis (ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius) ir kt.

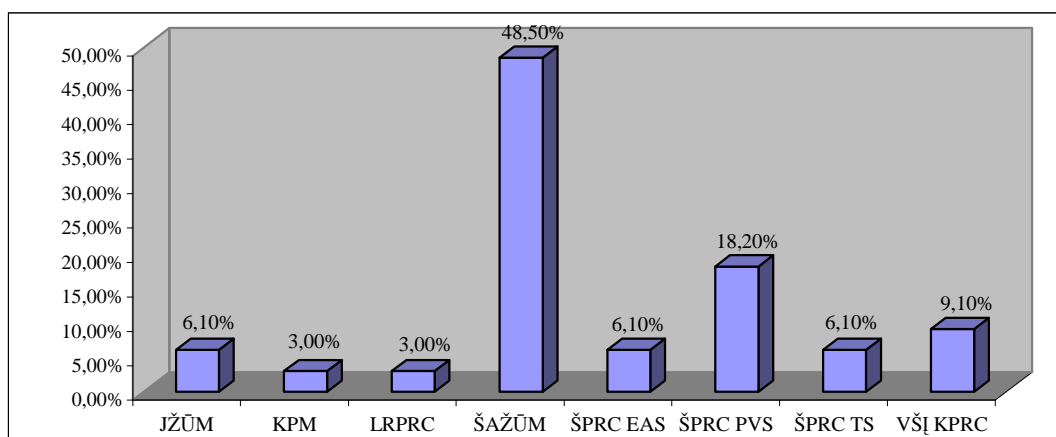
3 pav. Palanki geografinė padėtis

Kaip matome iš 3 paveikslo, gerą savo mokymo įstaigos geografinę padėtį įvardina rajonų mokyklos (išskyrus ŠPRC Technologijų skyrių): VšĮ Kelmės profesinio rengimo centras, Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla, Kuršėnų politechnikos mokykla, Gruzdžių žemės ūkio mokykla.

4 pav. Gera materialinė ir mokymo bazė

Šiai kategorijai priklauso tokios sąvokos: aprūpinimas darbo įrankiais ir rūbais (VšĮ Kelmės profesinio rengimo centras), mokykla turi savo žirgyną (Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla), moderni mokymo įranga, technologijos (Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras), renovuotos praktinio mokymo patalpos, kabinetai (ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius), atnaujinta įranga ir patalpos (ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius) ir kt.

5 pav. Geras mikroklimatas

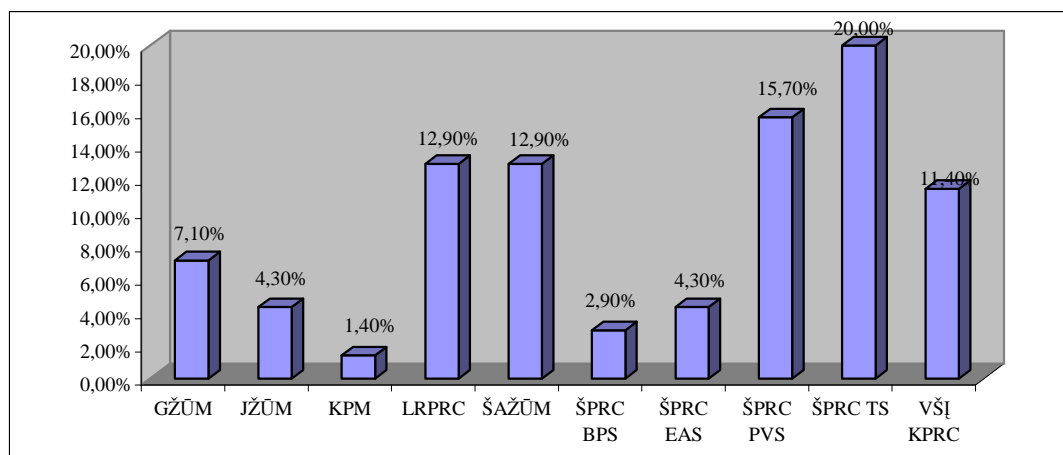
Įdomu tai, kad gerą mikroklimatą daugiausiai nurodo ne Šiaulių miesto, o rajonų profesinio rengimo įstaigos. Daugiausiai gerą mokyklos mikroklimatą nurodžiusių respondentų buvo iš Šeduvos aukštesniosios žemės ūkio mokyklos (net 48,50%).

Kitos išskirtos stiprybių kategorijos (žr.: 4 priedą): geras susisiekimas (Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla); efektyvus informacinių technologijų taikymas (neblogai įrengta ITT infrastruktūra – Žeimelio žemės ūkio mokykla; informacinių technologijų gausumas – VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras; sėkmingai plėtojama informacinių technologijų sistema – VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras); pakankama kvalifikacijos kėlimo sistema (nuolat atnaujinamos pedagogų žinios įvairiuose seminaruose ir kursuose – Žeimelio žemės ūkio mokykla; pedagogų persikvalifikavimas – Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla); kvalifikuoti specialistai (ŠPRC Technologijų skyrius, Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras, Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla, ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius ir kt.); geras mokyklos įvaizdis (mokykla pripažinta Lietuvoje – VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras, pripažintas LRPRC autoritetas Lietuvoje – Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras, pripažintas skyriaus autoritetas universitete – ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius, pripažintas Šiaulių profesinio rengimo centre – ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius; ir kt.); pritaikymas prie darbo rinkos ir aplinkos pokyčių (mokėjimas lanksčiai ir sparčiai prisitaikyti prie dinamiškos aplinkos, kintančių veiklos sąlygų – ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius, ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius, ŠPRC Statybos ir technologijų skyrius, Joniškio žemės ūkio mokykla ir kt) – šiai kategorijai tinkančias sąvokas daugiausiai įvardina ŠPRC skyriai; brandi projektinė veikla (naujų projektų ruošimas ir įgyvendinimas – Gruzdžių žemės ūkio mokykla; dalyvavimas tarptautiniuose projektuose – VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras; aktyvus dalyvavimas šalies ir tarptautiniuose projektuose – Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras); geros studijų programos (ruošiamos naujos programos, specialybės, populiarios Kelmės ir aplinkiniuose rajonuose – VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras; didelis paklausių specialybių pasirinkimas – ŠPRC Statybos ir mechanikos

skyrius; darbo rinkoje paklausios specialybės – ŠPRC Technologijų skyrius); išlaikytos mokyklos tradicijos (mokykla turi galias mokymo tradicijas, geras mokyklos vardas – Gruzdžių žemės ūkio mokykla; regiono odos gaminių gamybos gilios tradicijos – ŠPRC Technologijų skyrius; ilgametė patirtis, ruošiant žemės ūkio specialistus – Žeimelio žemės ūkio mokykla); vienintelė tokio profilio įstaiga (vienintelis rehabilitacinis profesinio rengimo centras Lietuvoje, ruošiantis neįgalius jaunuolius pagal pačių pedagogų sudarytas mokymo programas, kurios nuolat tobulinamos – Lietuvos rehabilitacinis profesinio rengimo centras).

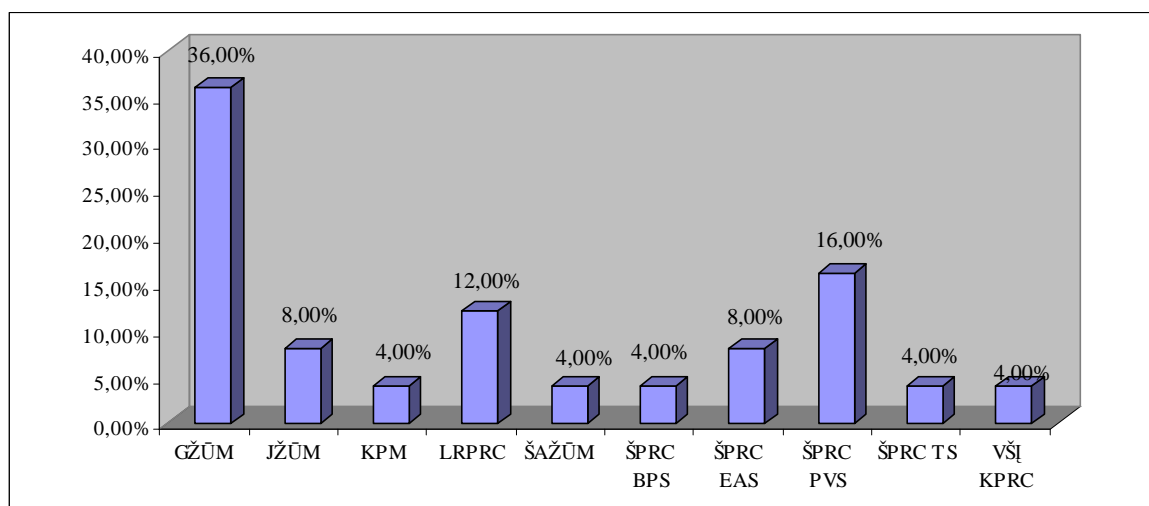
3.4.2. Silpnybės

Iš respondentų atsakytų teiginių galima išskirti keletą pagrindinių silpnųjų kategorijų.

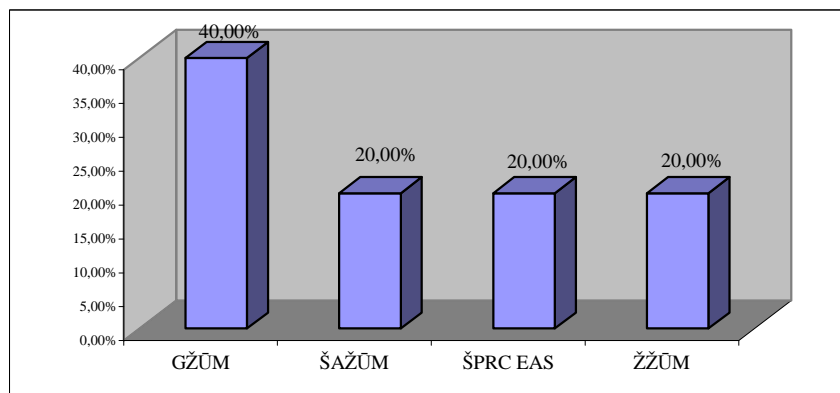
6 pav. Administravimo stoka

I šią kategoriją įeitų tokios pagrindinės respondentų nurodytos sąvokos: nėra galimybių mokytojui stažuotis užsienyje; „per mažas lankstumas“ mokinio atžvilgiu, praktinio mokymo metu, atliekant užsakymus; valdyme trūksta konkretumo ir tikslumo, ryžtingesnių sprendimų; pavėluotas informacijos pateikimas; „popierizmo“ gausa – ŠPRC Technologijų skyrius; nėra galimybių profesijos mokytojams kelti savo kvalifikaciją, stažuotis užsienyje – ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius; nepastovus tvarkaraštis; mažas popamokinės veiklos pasirinkimas, renginių stoka; nėra mokyklos veiklos analizės – Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla; per didelės mokinių grupės praktinio paruošimo metu; nėra pedagogų kolektyvinio darbo; ribotos galimybės keisti mokymo planus, programas; nepakankamai išvystyta infrastruktūra – Lietuvos rehabilitacinis profesinio rengimo centras.

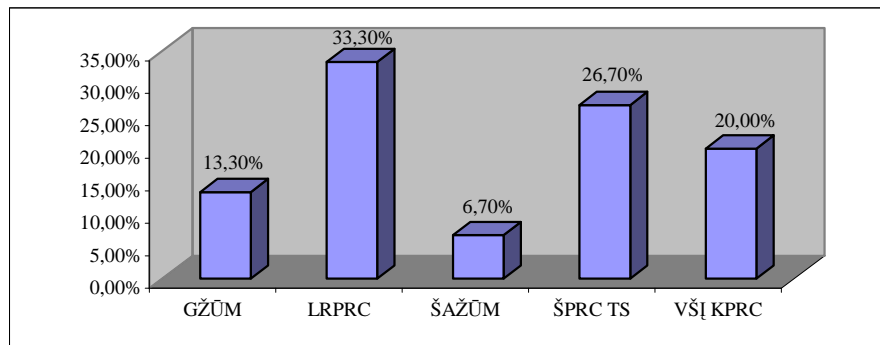
7 pav. Bendradarbiavimo stoka

Labiausiai bendradarbiavimo stoką nurodo Gruzdžių žemės ūkio mokykla (net 36 procentai respondentų – žr.: 7 pav.): nepakankamas ryšys su darbdaviais; silpnas bendradarbiavimas su socialiniais partneriais; neišnaudojamas bendradarbiavimas su ūkininkais, įmonėmis, įstaigomis; bendradarbiavimo stoka su darbdaviais praktiniam mokymui.

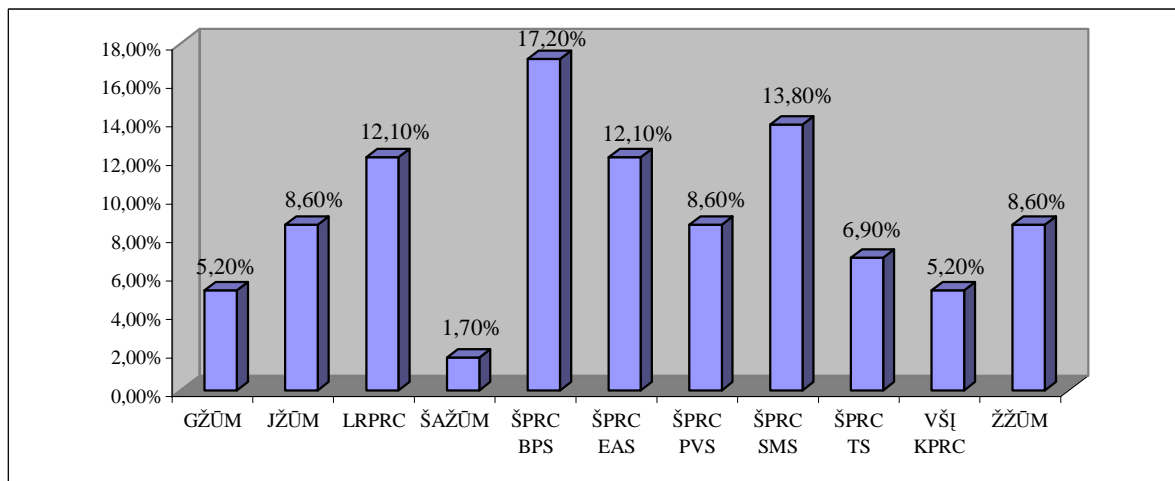
8 pav. Nepalanki geografinė padėtis

Net 40 procentų respondentų iš Gruzdžių žemės ūkio mokyklos (žr.: 8 pav.) savo mokymo įstaigą nurodo kaip esančią nepalankioje geografinėje padėtyje. ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyriaus respondantai teigia, jog yra nepatogus susisiekimas, Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla nurodo, kad yra dideli atstumai iki didžiųjų miestų (mokykla yra tarp Šiaulių ir Panevėžio).

9 pav. Kontingento mažėjimas

Mokinių kontngento mažėjimą nurodo Lietuvos reabilitacinio profesinio rengimo centro respondentai: kasmet į centrą stoja vis mažiau mokinių; didelis mokinių „nubyrėjimas“. Stipriai mažėjantį mokinių skaičių nurodo ir ŠPRC Technologijų skyrius, VŠĮ Klemės profesinio rengimo centras.

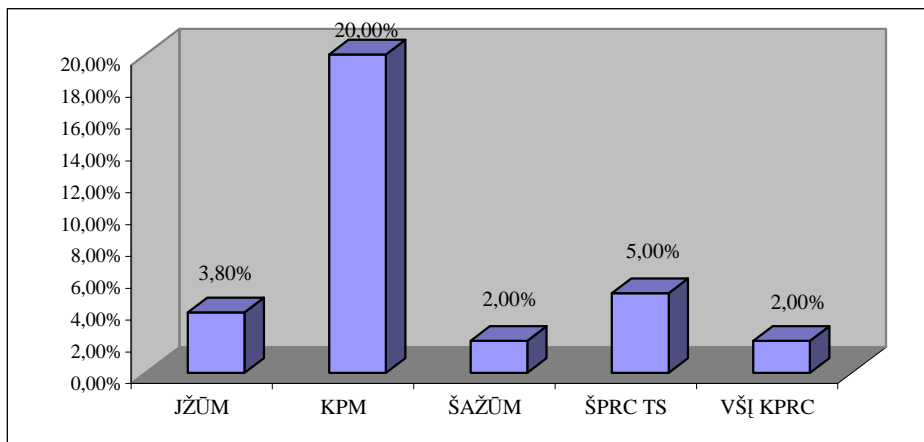
10 pav. Kvalifikacijos stoka

Dauguma profesinio mokymo įstaigų respondentų teigia, jog yra žemas darbuotojų kvalifikacijos lygis. ŠPRC Buitinių paslaugų skyriaus respondentai teigia, kad yra studijų ir kvalifikacijos kėlimo pasirinkimo ribotumas, varžymas; ŠPRC Statybos ir mechanikos skyriaus respondentai nurodo, kad yra silpnas bendras informacinių technologijų vartojimo lygis. Taip pat teigiama, jog ne visi sdarbuotjai kelia kvalifikaciją (Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras); profesinio mokymo pamokose nenaudojamos informacinės technologijos (Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras); nepakankamas kai kurių dėstytojų išsilavinimas (Joniškio žemės ūkio mokykla).

Kitos išskirtos silpnųjų kategorijos (žr.: 5 priedą): mokinių motyvacijos stoka (VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras, ŠPRC Technologijų skyrius); prasta materialinė ir mokymo bazė (VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras, Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla, Gruzdžių žemės ūkio mokykla); per mažas studijų programų pasirinkimas (Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla, ŠPRC Technologijų skyrius).

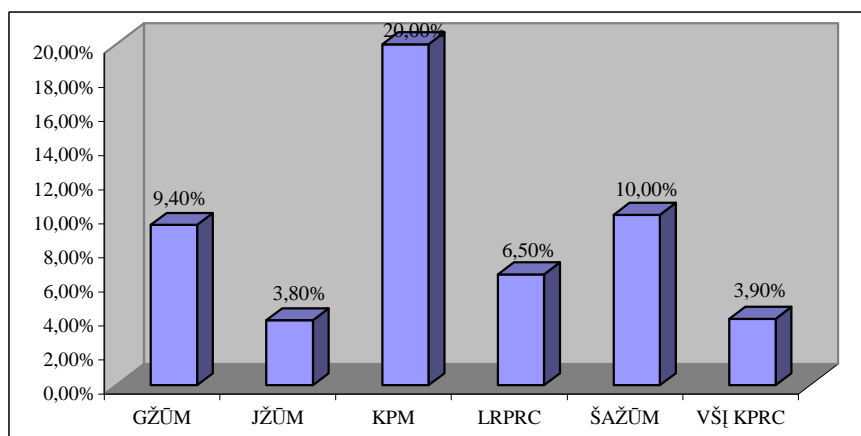

3.4.3. Galimybės

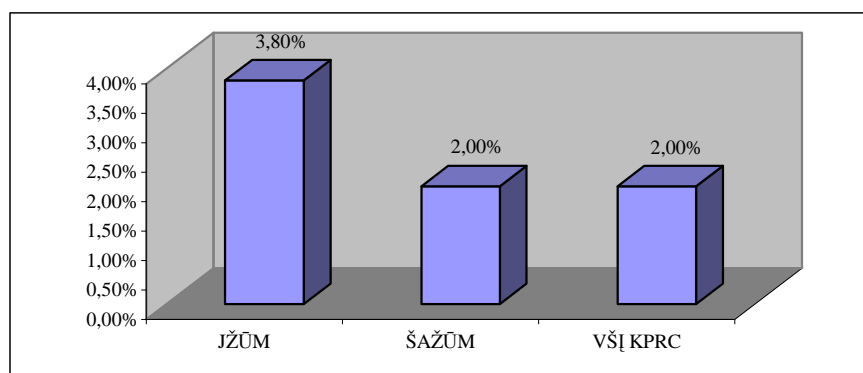
11 pav. Administravimo tobulinimas

Į administravimo tobulinimo kategoriją įeina šie teiginiai: galimybė tapti viešąja įstaiga sudarytų sąlygas didesniems finansiniams resursams gauti (Kuršėnų politechnikos mokykla); gimnazijos skyriaus įsteigimas (ŠPRC Technologijų skyrius); papildomų lėšų uždirbimas (VŠĮ Klemės profesinio rengimo centras).

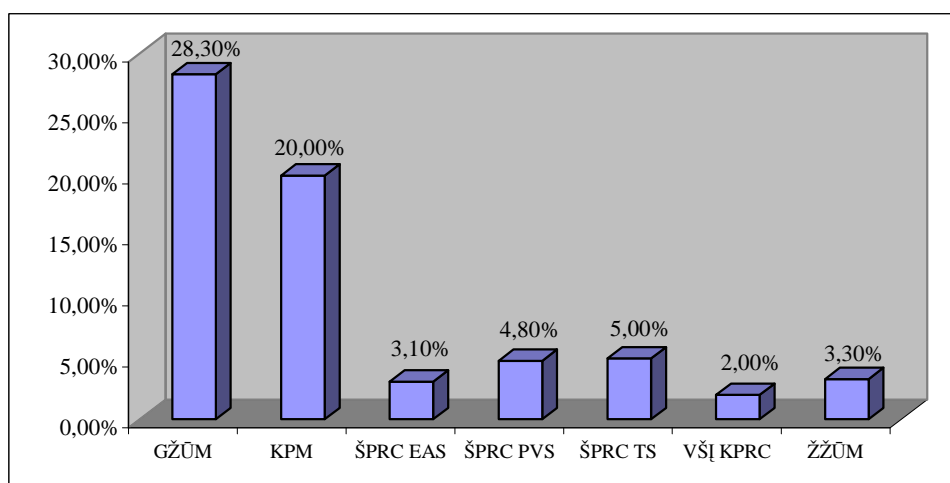
12 pav. Dalyvavimas projektinėje veikloje

Kuršėnų politechnikos mokyklos respondentai teigia, jog dalyvavimas ES paramos konkursuose leistų įgyti kolektyvo nariams naujas kompetencijas bei suteiktų galimybes gauti papildomų finansinių ir intelektualinių išteklių. Kitos dalyvavimo projektinėje veikloje galimybės: priimti bendriems projektams vykdyti užsienio šalių specialistus (Šėduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla); realizavus projektus, būti Šiaurės Lietuvos centru (Gruzdžių žemės ūkio mokykla); siekti ES struktūrinių fondų paramos, kuri sudarytų galimybes neigaliems jaunuoliams gauti išsilavinimą, atitinkantį ES standartus (Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras).

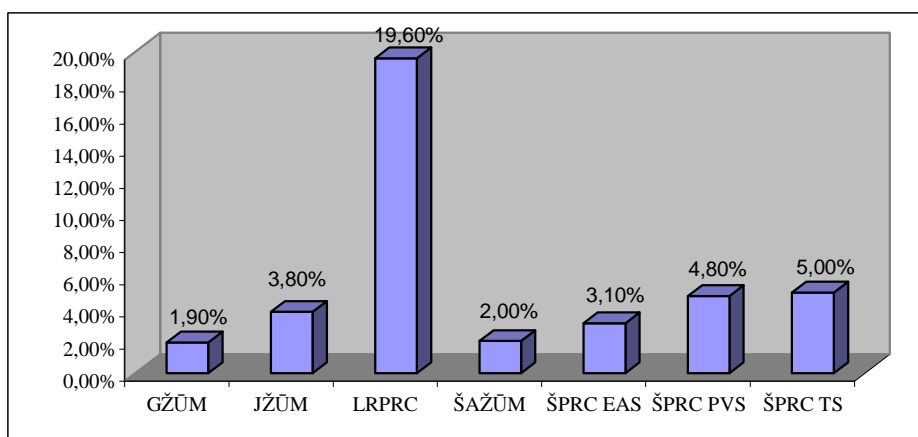
13 pav. Mokyklos įvaizdžio gerinimas

Profesinio mokymo įstaigų respondentai teigia, jog reikėtų populiarinti mokyklą per spaudą, vietinę televiziją, daugiau dalyvauti įvairiuose miesto bei rajono renginiuose.

14 pav. Paslaugų plėtra socialiniams partneriams

Į šią kategoriją įeina šie respondentų teiginiai: ūkininkų konsultavimas žemės ūkio klausimais; konsultacinio centro steigimas; paslaugų teikimas gyventojams; konsultacijų agronomijos klausimais teikimas – Gruzdžių žemės ūkio mokykla; turint technologinio profilio gimnazijines klases, atsirasi galimybė praplėsti teikiamas paslaugas – Kuršėnų politechnikos mokykla; surengti įvairius renginius, konferencijas miesto, respublikos mastu; teikti įvairesnes paslaugas – ŠPRC Technologijų skyrius.

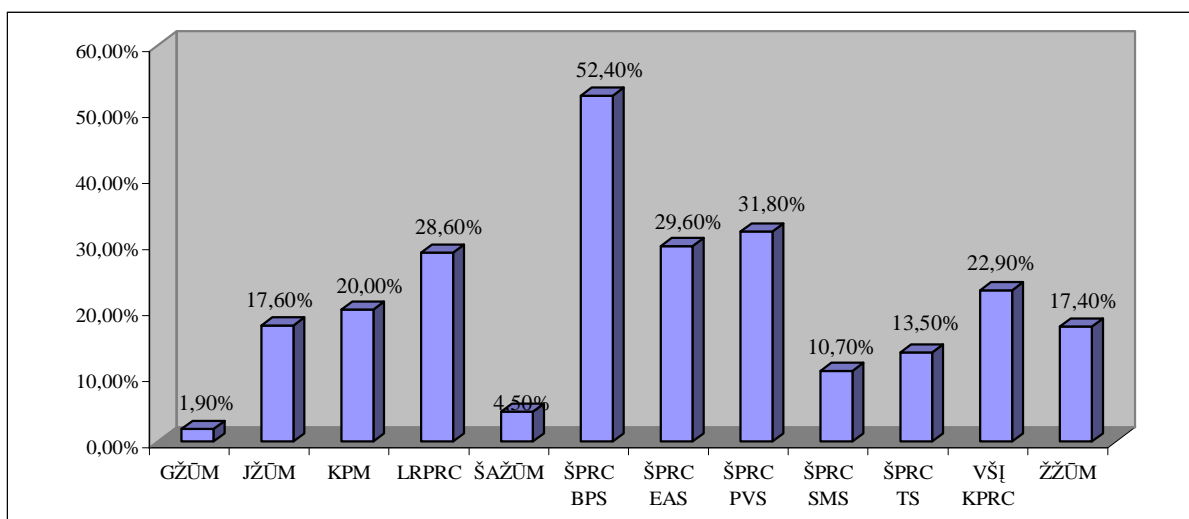

15 pav. Pedagogų kvalifikacijos kėlimas

Pedagogų kvalifikacijos kėlimas šiandien reikalingas ir aktualus visai Lietuvos profesinio rengimo sistemai, todėl ne išimtis ir Šiaulių miesto bei apskrities mokyklos. Kaip matyti iš 15 paveikslo, daugiausia šį punktą nurodė Lietuvos profesinio rengimo centro respondentai (19,60 proc.): pedagogai turi turėti galimybę kelti kvalifikaciją, profesinį meistriškumą, mokytis kalbų; reikėtų įkurti metodinį centrą. ŠPRC Technologijų skyriaus respondentai teigia, jog pedagogams reikėtų nuolat kelti kvalifikaciją, kai kuriems darbuotojams keisti specialybę.

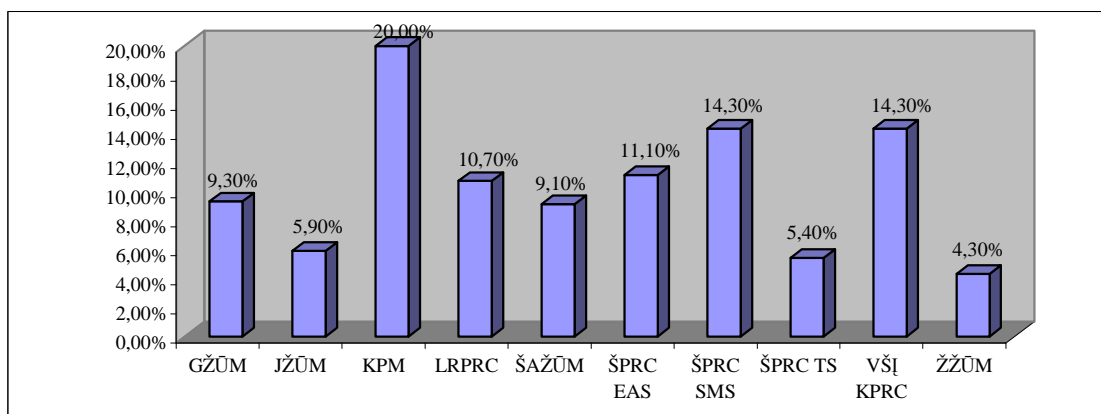
Kitos galimybių kategorijos (žr.: 6 priedą): glaudesnis bendradarbiavimas su socialiniais partneriais, visuomene (ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius); materialinės ir mokymo bazės atnaujinimas ir gerinimas (Žeimelio žemės ūkio mokykla, VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras); stažuotės užsienyje mokytojams ir moksleiviams (VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras, Gruzdžių žemės ūkio mokykla); studijų programų tobulinimas ir plėtra (ŠPRC Technologijų skyrius, Šeduvos aukštesnioji žemės ūkio mokykla, Kuršėnų politechnikos mokykla); testinis suaugusiųjų mokymas (ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius, Joniškio žemės ūkio mokykla, Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras).

3.4.4. Grėsmės

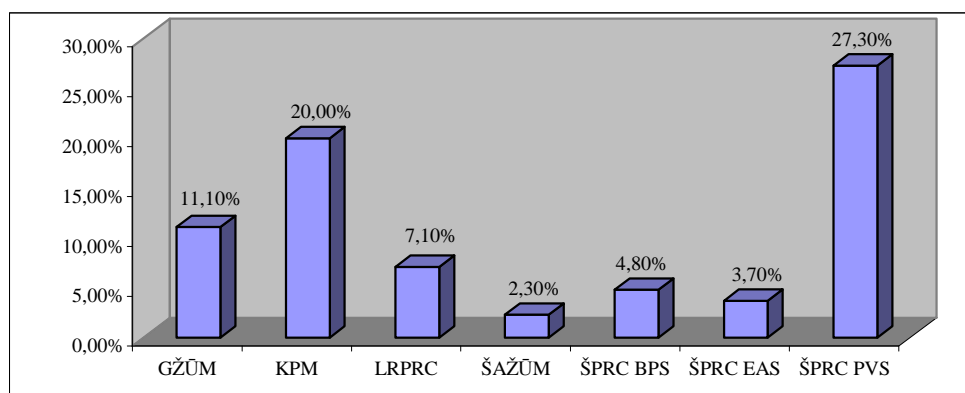
16 pav. Darbuotojų ir moksleivių migracija į kitas šalis

Kaip jau anksčiau buvo minėta darbe, paskutiniaisiais metais labai paplito migracija į užsienį – tiek tarp mokinių, tiek tarp mokytojų. Šią grėsmę nurodo beveik visų profesinio mokymo įstaigų respondentai: kvalifikuotų specialistų migracija į kitas šalis (ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius); jaunimas išvyksta į užsienį nebaigęs mokyklos (ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius); kvalifikuotų specialistų, ypač iš informacinių technologijų srities, darbinė migracija į kitas šalis (ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius).

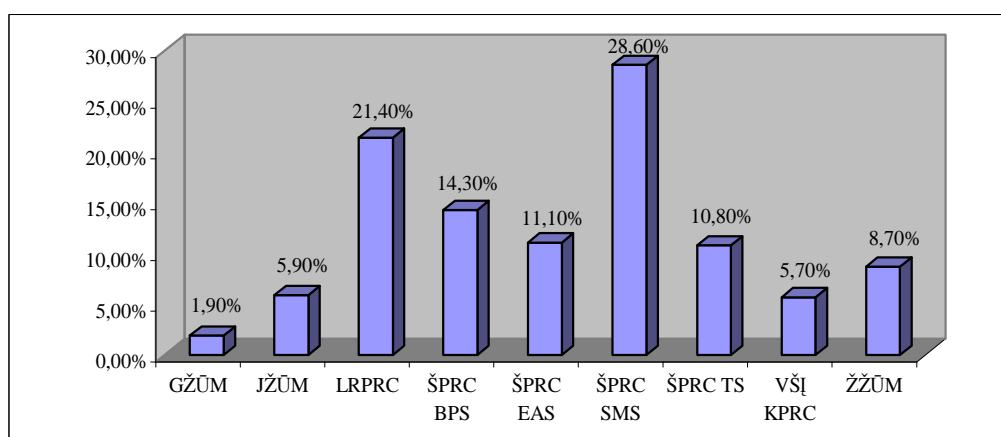
17 pav. Finansavimo stoka

Nuolat augančią finansavimo stoką pažymi net 10 profesinio rengimo įstaigų respondentai: nepakankamas finansavimas, taikant "mokinio krepšelio" metodiką, neleis spręsti strateginių mokyklos vystymo uždavinių (Kuršėnų politechnikos mokykla); blogesnis moksleivių paruošimas dėl kasmetinio lėšų mažėjimo (VŠĮ Kelmės profesinio rengimo centras); dėl mažo atlyginimo mokytojas priverstas dirbti keliais etatais, todėl blogėja darbo kokybė (ŠPRC Elektronikos ir administravimo skyrius).

18 pav. Konkurencija tarp mokyklų

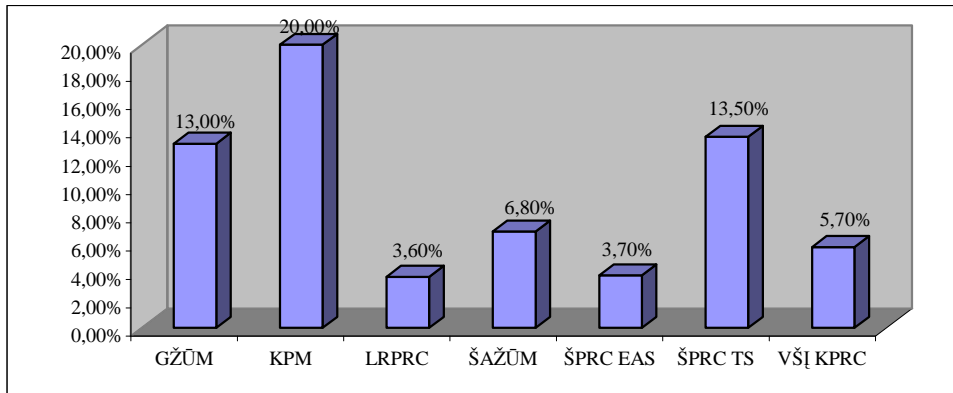
Kasmet mažėjant stojančiųjų mokytiis mokinių skaičiui, mokyklos jaučia didžiulę konkurenciją, savotišką kovą už būvį, kovą dėl išlikimo. Daugelis mokyklų jau šiais mokslo metais sunkiai komplektavo vienokios ar kitokios specialybės grupes. Įkūrus Šiaulių mieste profesinio rengimo centrą, konkurencija, rodos, turėjo išnykti arba bent sumažėti, nes visos miesto mokyklos tapo viena mokymo įstaiga, tačiau išėjo atvirkštinis variantas, kuomet skyriai pradėjo tarp savęs rungtyniauti, jausti konkurenciją, priešišumą, tai, žinoma, kol kas naujai įkurto centro administravimo spraga ir ji turėtų būti laikina. Konkurenciją tarp mokyklų nurodo ŠPRC Prekybos ir verslo skyrius – didėja specialybių konkurencingumas tarp mokyklų; Kuršėnų politechnikos mokykla – neišvengiama konkurencija su Šiaulių profesinio rengimo centru įtakos jų skverbimasi į mūsų rinką ir reklaminė ŠPRC kompanija neigiamai paveiks mūsų įvaizdį; Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras – stiprėjanti konkurencija mokymo paslaugų srityje, mokant soc. negalia turinti jaunimą.

19 pav. Kvalifikacijos stoka

Daugelis respondentų (tiek miesto, tiek ir rajono mokyklų) nurodo didėjančią pedagogų kvalifikacijos stoką: nepakankamas naujų technologijų taikymas mokymo procese (ŠPRC Statybos ir mechanikos skyrius); personalo socialinės diferenciacijos didėjimas dėl nevienodos kompetencijos naujų technologijų srityje (Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras);

nekompetencijos, nesąžiningumo toleravimas ir net skatinimas (VšĮ Kelmės profesinio rengimo centras).

20 pav. Mokyklų optimizavimas

Daugelis profesinio rengimo įstaigų (ypač rajonų) mokyklų optimizavimą traktuoja kaip grėsmę: nežinomybė dėl profesinio mokymo įstaigų optimizavimo ar restruktūrizavimo gali sukelti abejonių dėl mokyklos išlikimo tikslingumo (Kuršėnų politechnikos mokykla); skyrčiau panaikinimas dėl visų numatytų vizijų (ŠPRC Technologijų skyrius); mokyklų apjungimas į centrus (Gruzdžių žemės ūkio mokykla); nuolatinė grėsmė reformuoti mokyklą, ją uždaryti (VšĮ Kelmės profesinio rengimo centras).

Kitos grėsmių kategorijos (žr.: 7 pav.): mokinių motyvacijos mažėjimas (žemas mokymosi lygis, prastas lankomumas); pedagogų darbo krūvio mažėjimas; prastėjanti materialinė ir mokymosi bazė; sunkios įsidarbinimo galimybės.

3.4.5. SSGG analizės apibendrinimas

Apibendrinant Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigų SSGG analizę, galima teigti, jog didžiausia problema apskrityje yra kasmetinis moksleivių skaičiaus mažėjimas (migracija į užsienį), pedagogų nekompetencija (ypač rajonų mokyklose bei ŠPRC Statybos ir mechanikos skyriuje); perdėta konkurencija tarp mokyklų (net ir tarp Šiaulių profesinio rengimo centro skyrių), bendradarbiavimo su socialiniais partneriais stoka (daugiau būdingas rajono mokykloms). Kai kurioms profesinio mokymo įstaigoms yra galimybių užsidirbti papildomų lėšų iš teikiamų paslaugų (administravimo spraga); atsiranda galimybės dalyvauti ir rašyti projektus, lėšų gavimui mokymo bei praktinei bazei atnaujinti (tuo sėkmingai naudojasi Šiaulių profesinio rengimo centras, Kuršėnų politechnikos mokykla, Joniškio žemės ūkio mokykla). Beveik visų apskrities profesinio rengimo įstaigų respondentai nurodė, jog mažėja mokinių mokymosi motyvacija, kasmet įstoja vis silpnesni mokiniai – šaknų ieškoti reikėtų šeimoje, vidurinėse bei pagrindinėse mokyklose. Išsamiau SSGG analizės duomenis žiūrėti 8 priede.

IŠVADOS

Atlikus tyrimą apie Šiaulių apskrities profesinį rengimą, galima daryti šias išvadas.

- Profesinio rengimo įstaigose 2002 – 2005 m. atsirado naujų, jaunimui patraukliai skambančių mokymo programų [žr.: sk. 3.3., p. 61], kurios dėl savo nekonkretumo yra nepaklausios darbo rinkoje (pvz., kaimo verslų darbuotojas, biuro komersantas, prekybos komersantas, verslų darbininkas), moksleiviai pagal jas neįgyja gebėjimų atlikti konkrečius darbus.
- Kuriant naujas programas, nebuvo atsižvelgta į Šiaulių apskrities ūkio struktūros ir darbo jėgos paklausos pokyčius rinkoje: iš interviu su darbdaviais (AB „Venta“, UAB „Justluka“, UAB „Grafų baldai“ ir kt.) nustatyta, jog šiandien labai trūksta baldžiaus specialybę turinčių jaunuolių – šios specialybės Šiaulių apskrityje neruošia nei viena profesinio rengimo įstaiga; trūksta kalvių – ši specialybė taip pat neberuošiama; jaučiamas viešbučio ir turizmo kompleksų darbuotojų stygius.
- Būtina optimizuoti, „išgryninti“ mokymo programas, išvengti jų dubliavimosi (ypač aktualu Šiaulių profesinio rengimo centrui).
- SSGG analizės duomenys rodo, jog reikia kelti mokytojų (ypač rajonų mokymo įstaigose profesijos mokytojų) kvalifikaciją.
- Žemės ūkio mokyklose beveik nebeliko mokymo programų, skirtų žemės ūkio profiliui. Žemės ūkio mokyklos turėtų daugiau plėtoti tęstinį suaugusiųjų mokymą, nes daugeliui kaimo vietovėse gyvenančių žmonių reikėtų persikvalifikuoti (Šiaulių apskrities teritorinių darbo biržų duomenimis, daugiau nei 50% regiono bedarbių neturi profesinio pasirengimo).
- Per pastaruosius trejus metus moksleivių skaičius Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigose gerokai sumažėjo [žr.: sk. 3, p. 42]: 2004/2005 m. m., lyginant su 2002/2003 m. m., mokosi 234 mokiniais mažiau. Šiaulių apskrities profesinėse mokyklose moksleiviai priimami į I, II, III ir IV pakopas.
- Neišspręsta profesinių mokyklų finansavimo problema – labai trūksta lėšų mokyklų, bendrabučių renovacijai, įrangai, praktiniams mokymui reikalingoms technologijoms bei literatūrai įsigyti.
- Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigos turi 467 kompiuterius, skirtus mokymo tikslams. Vidutiniškai 13 moksleivių tenka vienas kompiuteris (2002 m. vienas kompiuteris teko 15 moksleivių). Iš apskrities profesinio mokymo įstaigų labiausiai kompiuterizuota yra Gruzdžių žemės ūkio mokykla (joje vienas kompiuteris tenka 7 moksleiviams). Mažiausiai kompiuterizuotas – ŠPRC Buitinių paslaugų skyrius, kur vienu kompiuteriu naudojasi 25 mokiniai.
- Tiek Lietuvoje, tiek Šiauliuose dauguma potencialių partnerių – darbdavių neturi

susiformavusios vidinės nuostatos ir motyvacijos bendradarbiauti su profesinėmis mokyklomis [žr.: sk. 2.4.]. Šiandien Lietuvoje galiojantis profesinio mokymo įstatymas neskatina darbdavių aktyviai dalyvauti profesiniame mokyme ir organizuoti moksleivių gamybinės praktikos atlikimą. Kol kas profesiniame rengime nėra visiškai aiškus ir kito socialinio partnerio – Prekybos, pramonės ir amatų rūmų vaidmuo bei Švietimo ir mokslo ministerijos Rūmams “primestos-nusimestos” funkcijos.

Šiuo metu Šiaulių apskrities profesinio rengimo įstaigoms labiausiai trūksta: 1) intelektualinio potencialo projektams rengti, mokymo programų turiniui ir praktinio mokymo bazei atnaujinti; 2) lėšų mokymo įrangai atnaujinti, mokinių mokymosi ir gyvenimo sąlygoms, užimtumui gerinti; 3) valstybės institucijų pagalbos, sprendžiant žemės, pastatų registravimo ir įteisinimo klausimus (ypač aktualu naujai įkurtam ŠPRC); 4) juristo, psichologo etatų; 5) autobuso mokiniams vežti (labai aktualu rajonuose).

Išanalizavus užsienio valstybių profesinio rengimo sistemą bei norminius aktus, galima teigti, kad kiekviena valstybė turi sau pritaikytą, specifinę profesinio mokymo teisinio reguliavimo sistemą, kurios iš principo neįmanoma dirbtinai perkelti į kitai šaliai būdingą kontekstą. Europos Sąjungos valstybių profesinio ugdymo turiniui didžiausią įtaką turi Vokietijos patirtis bei gerai sutvarkytas profesinio rengimo sistemos modelis.

Dokumentų analizė rodo, kad Lietuvoje neformaliojo ir savaiminio mokymosi vertinimą ir pripažinimą reglamentuojantys įstatymai bei teisiniai aktai neprieštaruoja sistemos kūrimui, tačiau jie yra tik fragmentiniai arba turi šalutinę įtaką, bet neaprepia sistemos iš esmės.

Išnagrinėjus Lietuvos profesinio rengimo sistemą, galima daryti šias išvadas:

- Aukšta profesinio rengimo mokytojų kvalifikacija išlieka pagrindiniu šiuolaikinio profesinio rengimo garantu (šiuo metu Lietuvoje profesinio mokymo įstaigose jaučiamas didelis gerų specialistų stygius).
- Svarbiausias indikatorius, kuriant ar atnaujinant profesinio mokymo programų turinį, yra darbo rinkos reikalavimai. Užsakymą profesiniam mokymui turėtų formuoti veiklos pasaulis tiesiogiai arba jam atstovaujančios institucijos (LR ūkio ministerija, LR susisiekimo ministerija ir t. t.).
- Kol kas labiausiai paklausios profesijos ir mokymo formos yra aptarnavimo sfera, autotransporto-logistikos, universalių statybininkų ir biuro tarnautojų specialybės.
- Lietuvoje turėtų būti kuriamas teisinis pagrindas neformaliojo ir savaiminio mokymosi nustatymui, pamatavimui ir pripažinimui. Tam reikalinga raginti įvairias švietimo institucijas, kitas su švietimu ir lavinimu susijusias organizacijas įgyvendinti neformalaus ir savaiminio mokymosi vertinimo ir pripažinimo prielaidas. Atpažįstant ir vertinant neformaliojo mokymosi būdu įgytas kompetencijas, galima pasitelkti formaliajame švietime naudojamus instrumentus.

REKOMENDACIJOS

LR švietimo ir mokslo ministerijai.

Lietuvos švietimo plėtotės strategijoje 2003-2012 metams nurodoma, kad 95% Lietuvos vaikų, baigę pagrindinę mokyklą, mokytųsi toliau ir įgytų kokybišką vidurinį išsilavinimą arba paklausia profesinę kvalifikaciją. Siekiant tai įgyvendinti, Šiaulių apskrityje reikia sukurti vientisą profesinio orientavimo ir konsultavimo sistemą, darant ją prieinamą kiekvienam asmeniui, ypač stiprinant sistemingą moksleivių profesinį orientavimą ir konsultavimą bendrojo lavinimo mokyklose (kad dingtų nusistovėjusi nuostata, jog profesinės mokyklos – tai žemesnio socialinio sluoksnio, blogai besimokančių vaikų socialinė prieglauda).

Optimizuoti profesinių mokyklų tinklą ir jų valdymą, perkeltant jį į regioninį lygmenį. Tam reikalinga įkurti viešąją įstaigą.

Šiaulių apskrities viršininko administracijai.

Įtraukti į profesinio rengimo įstaigų, mokymo centrų valdymą vietos savivaldos institucijas, verslui atstovaujančias organizacijas, asociacijas, įmones.

Koordinuoti bei plėtoti profesinio rengimo institucijų, darbdavių bei darbo biržų socialinį dialogą, stiprinti bendradarbiavimą.

Profesinio rengimo įstaigų administracijai.

Tobulinant mokymo programas, būtina sistemingai atlikti prognostinę analizę regiono rinkoje (visgi profesijų, specialybių ir specializacijų kaitą lemia darbo rinkoje vykstantys pokyčiai). Šiaulių apskrities profesinio rengimo centrams reikėtų iš esmės peržiūrėti mokymo programas, stojančiųjų į tam tikras specialybes skaičių, optimizuoti programas, vengti jų dubliavimosi. Būtina atsižvelgti į realią regiono situaciją rinkoje.

Šiaulių universitetui.

Rengti kvalifikuotus profesinio rengimo mokytojus. Profesijos mokytojų rengimas turėtų būti vienu iš svarbiausių profesinio mokymo plėtros prioritetų. Profesijos mokytojui reikėtų turėti aukštąjį išsilavinimą, pedagoginę kvalifikaciją ir ne mažesnę kaip 3 metų profesinės veiklos patirtį.

Šiaulių prekybos, pramonės ir amatų rūmams.

Įkurti profesinio rengimo egzaminų centrą.

Darbdaviams.

Keisti požiūrį į profesinį rengimą, stiprinti socialinę partnerystę su profesinio rengimo įstaigomis. Priimant darbuotojus standartiniams darbams atlikti, pirmenybę teikti specialų profesinį pasirengimą turintiems žmonėms.

DISKUSIJA

Plačiau paanalizavus ir ištyrus šią šiuolaikinę profesinio rengimo situaciją Lietuvoje, galima drąsiai teigti, jog šiuolaikinis profesinis rengimas daugeliu atvejų tėra tik tas socialinis procesas, kurio metu mokiniui užtikrinamas finansavimas bei suteikiamos neblogos gyvenimo sąlygos. Profesijos įsigijimas kol kas daugumai mokinių nėra jų buvimo profesinio rengimo mokykloje tikslas. Beje, ir tyrime atlikta SSGG analizė rodo, kad į profesinio rengimo įstaigas kasmet mokytiis stoja vis mažiau motyvuoti jaunuoliai.

Šis magistrinis darbas apie profesinį rengimą yra bakalaurnio darbo tęsinys. Ateityje yra numatoma toliau tęsti darbą ir panagrinėti Lietuvos profesinio rengimo sistemą mokymo programų atitikimo darbo rinkai aspektu bei atlikti mokinių, baigusių profesinio rengimo įstaigas, įsidarbinimo pagal įgytą specialybę statistinę analizę.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I. (2001). Profesinio ugdymo pagrindai. – Vilnius.
2. Arends R.I. (1998). Mokomės mokyti. Vilnius: Margi raštai.
3. Baliukynas S. (2000). Metodinės rekomendacijos darbo grupei, kuriančiai profesinio rengimo standartus. Vilnius: VDU.
4. Baltoji knyga. (1998). Vilnius.
5. Bolonijos konvencija [žiūrėta 2004-10-21] . Prieiga per internetą:
http://europa.eu.int/comm/employment_social/empl_esf/ees_en.htm.
6. Common European Principles For validation of non-formal and informal learning. (2004).
7. Čižaitė R. (2000). Perėjimas nuo profesinio rengimo standarto prie programos. Projektas. Vilnius: Profesinio mokymo metodikos centras.
8. Darbo rinkos neformaliojo profesinio mokymo organizavimo ir vykdymo tvarka (2002). *Valstybės žinios, Nr.33-1259*.
9. Daunienė V. Šiaulių apskrities profesinio rengimo sistema Lietuvos ir ES kontekste (2003). Diplominis darbas. Šiaulių universitetas, Kvalifikacijos institutas, Šiauliai.
10. Dienys V., Pusvaškis R. (1998). Profesinio rengimo sistemos kaita Lietuvos pirmajame švietimo reformos etape. *Profesinis rengimas Nr. 1*.
11. Eksperimentinio profesinių mokymo įstaigų pertvarkymo į viešąsias profesinio mokymo įstaigas bendroji programa (2003). Projektas.
12. Europos socialinė chartija (2001). *Valstybės žinios, Nr. 49-1704*.
13. Europos užimtumo strategija [žiūrėta 2004-12-06]. Prieiga per internetą:
http://www.bsun.org/Bologna_Process/Lisbon/lisbon_what.pdf.
14. Gruzdžių žemės ūkio mokykla [žiūrėta 2005-02-06]. Prieiga per internetą:
<http://www.gzum.gruzdziai.lm.lt>.
15. Guskey T.R. (2004). Profesinio tobulinimosi vertinimas. Vilnius: Garnelis.
16. Inglar T. (2003). Konsultavimo strategijos. *Mokymas ir konsultavimas*. Vytauto Didžiojo universitetas.
17. Jarvis P. (2000). Ištraukos iš knygos “Mokymosi paradoksai”. *Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai*. Kaunas: VDU, p. 123 – 134.
18. Joniškio žemės ūkio mokykla [žiūrėta 2005-02-12]. Prieiga per internetą: <http://www.jzum.lt>.
19. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas.
20. Jovaiša T., Shaw S. (1998). Žvilgsnis į bendrųjų gebėjimų ugdymą Rytų ir Centrinėje Europoje. *Profesinis rengimas. Nr. 1*

21. Jungkunz, Diethelm (1995). Berufsausbildungserfolg in ausgewählten Ausbildungsberufen des Handwerks. Theoretische Klärung und empirische Analyse. Weinheim.
22. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: JUDEX.
23. Kirby J. Ir kt. (1999). Bendrieji gebėjimai. Mokytojo knyga. Phare profesinio mokymo metodikos programa. Vilnius.
24. Kočiūnas R. (1995). Psichologinis konsultavimas. Vilnius: Lumen.
25. Kuršėnų politechnikos mokykla [žiūrėta 2005-02-25]. Prieiga per internetą: <http://politechnika.w3.lt>.
26. Laužackas R. (2000). Mokymo turinio projektavimas. Kaunas: VDU.
27. Laužackas R., Pukelis K. (2000). Kvalifikacija ir kompetencija: samprata, santykis bei struktūra profesijos mokytojo veiklos kontekste. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos. Nr. 3*. Kaunas: VDU, p. 10–17.
28. Laužackas R. (1998). Standartai ir standartizavimas profesiniame rengime: vadybinis aspektas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 7*. Kaunas: VDU.
29. Lietuvos Respublikos Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998) Nr. VIII-822. Vilnius.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios, Nr. 33-1014*.
31. Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymas (1997) Nr. VIII-450. Vilnius.
32. Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymo naujosios redakcijos koncepcija (2003). Vilnius.
33. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (1998) Nr. VIII-969. Vilnius.
34. Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija [žiūrėta 2005-04-09]. Prieiga per internetą: <http://www.lssa.smm.lt/lang-1/page-72.asp>
35. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2003) Nr. IX-1630. Vilnius.
36. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas [žiūrėta 2004-10-15]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu.int/comm/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>.
37. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija (2003).
38. Monkevičius A. (2002). Profesinio rengimo Lietuvoje strategijos ir politikos kaitos bruožai bei tendencijos [žiūrėta 2003-05-02]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/Naujienos/archyv/kalbos_ir_pran/kalba23.htm.
39. Profesijos vadovas (2002). ES Leonardo da Vinčio programos koordinavimo paramos fondas.
40. Profesinis išsilavinimas [žiūrėta 2005-04-09]. Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/psl/jprofesinis.htm>.
41. Pukelis K. (1999). “Curriculum” sampratos adaptavimas lietuviškoje pedagoginėje kultūroje: problemos ir siūlymai // Socialinės kaitos procesai ir profesinio rengimo vyksmas. Kaunas: VDU.

42. Ramsden P. (2000) Kaip mokyti aukštojoje mokykloje. Vilnius: Tyto alba.
43. Ryšys tarp darbdavių ir profesinių mokyklų: socialinio partnerio (darbdavio) dalyvavimas profesinio rengimo procese, 2002-2003 m. Tyrimas. Šiauliai: ŠU.
44. Šernas V. (1998). Profesinės veiklos didaktika. Vilnius.
45. Tarptautinių žodžių žodynėlis (1999). Vilnius: „Gimtinė“.
46. Teresevičienė M., Gedvilienė G. (1999). Mokymasis grupėse bendradarbiaujant. Vilnius: Garnelis.
47. Dienys V., Kavaliauskas V., Normantas E. (1998). Tęstinis profesinis mokymas Lietuvoje. Pranešimas. Vilnius.
48. Vez Jeremias J.M. (1996). Lifelong Learning in Teacher-Education and the Wide World of Work and Industry: a Meeting Point. *Lifelong Learning in European Teacher Education. e. Th. Sander and Jose M. Vez. European Yearbook of Comparative Studies in Teacher-Education. Osnabruck., p. 215 –223.*
49. Vygotsky L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
50. Weatherley C. (2000). Leading the Learning School. Raising Standards of Achievement by Improving the Quality of Learning and Teaching. Network Educational Press Ltd. Stafford.
51. Žeimelio žemės ūkio mokykla [žiūrėta 2005-04-15]. Prieiga per internetą: <http://www.zzum.lt>.